

Mededelingen van de Stichting Jacob Campo Weyerman. Jaargang 5

bron

Mededelingen van de Stichting Jacob Campo Weyerman. Jaargang 5. Stichting Jacob Campo Weyerman, Amsterdam 1982

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_med009198201_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m.

[Nummer 43]

Notulen van de grondvergadering van de Stichting Jacob Campo Weyerman op 10 januari 1981

Aanwezig: P. Altena, E. de Blauw, T. Broos, A. Hanou, Willem Hendrix, J. van Heugten, R. Hoogma, M. Kok, G. Marechal, A. Nieuweboer, E. Olijkan, J. Otten, G. Otten, F. Peters, B. Sierman, J. Stouten, G. van Vliet, F. Wetzels, Y. Zevenbergen.

Afwezig met kennisgeving: K. Bostoen, C. Hamans, B. Broos, B. Luger, A. Bossers, M. Geesink.

1- De voorzitter opent de vergadering om 11.03 in het Instituut voor Neerlandistiek en heet de aanwezigen welkom. Er wordt een voorstellingsronde gehouden.

2- Het Voorhangsel bij de Amsterdamse Hermes wordt door A. Hanou voorgelezen.

3- De notulen van de grondvergadering van 9-1-80 en die van de expeditievergadering van 9 augustus 1980 worden voorgelezen en gearresteerd.

4- De voorzitter doet verslag van het afgelopen jaar: 'Hoewel reeds in mijn verslag van het vorige jaar verwacht, bereikten we het magische getal van honderd leden en vrienden niet voor de expeditievergadering in augustus. Sinds de vorige grondvergadering, gehouden op zaterdag 12 januari 1980, nam het aantal leden en vrienden toe van 91 tot 102. De honderdste daadwerkelijk voor het JCW belangstelling hebbende mochten we pas onlangs begroeten. Aangezien we ons eerste lustrumjaar kunnen starten met ruim honderd leden en vrienden, meende het bestuur de honderdste belangstellende te moeten begroeten met een passend geschenk, te weten een exemplaar van de eerste uitgave die met medewerking van de stichting tot stand kwam: *De Rotterdamsche Hermes*. Binnenkort zullen we, tenzij zometeen blijkt dat de bodem van de kas ons saterachtig toelacht, de - nemen we aan - gelukkige het kloeke boekwerk doen toekomen. Het bestuur streeft ernaar om op de volgende grondvergadering een toename van minstens twintig leden en vrienden te kunnen melden. Inmiddels werd een informatiestencil over de stichting en haar activiteiten vervaardigd, dat binnenkort verspreid gaat worden.

In de loop van het jaar verschenen wederom vele *Mededelingen*, namelijk twaalf nummers. Verscheidene leden en vrienden zonden bijdragen over talloze aspecten van JCW. Door de noeste arbeid van vooral onze secretaris en met instemming van de betreffende tijdschriften, instellingen en auteurs, werden bovendien wederom enkele "klassieke" artikelen over JCW opnieuw gepubliceerd. In bibliotheken en bibliografieën werden de *Mededelingen* veelgevraagde en genoemde publicaties. Een blik in de laatste BNTL is zeer JCW-harten-verwarmend. Bezitters van de eerste twintig afleveringen raad ik aan over te gaan tot de aanschaf van een degelijke kluis of goede verzekering.

Het archief van de Stichting zag haar bezit aan foto-, geluids-, en tekstmateriaal groeien van circa 250 tot ongeveer 350 nummers, waaronder

behalve de gebruikelijke correspondentie ook enkele door leden en vrienden geschonken overdrukjes, geluidsbanden, boeken en fotocopieën. De expeditievergadering werd bij uitzonderlijk mooi weer op 9 augustus gehouden in een koffiehuis op een steenworpafstand van Weijermans voormalige kosthuis in 't Woud bij Delft, waarheen een niet geheel voltallig bestuur en enkele vrienden zich per rijwiel begeven hadden. Na de vergadering en bezichtiging van het kerkje, waarbinnen Weijerman menige preek van zijn leermeester de predikant Petrus Sandvoort moet hebben verdragen, werd teruggefietst naar Delft via Abtswoude, alwaar van de woonstede van Weijermans tijdgenoot Hubert K. Poot niets meer te vinden bleek. De expeditie werd besloten met een tocht langs enkele historische JCW-plaatsen in Delft en met een drink- en eetsessie geheel in de geest van Weijerman. Vele bewijzen van een geslaagde expeditie bevinden zich naar behoren in het archief van de stichting.

Hoogtepunt was voor ons dit jaar de publicatie van de al meermalen genoemde *Rotterdamsche Hermes*, een uitgave die werd mogelijk gemaakt door ondermeer een fikse geldelijke bijdrage van de stichting, en door schrijf-, speur- en uitgeversactiviteiten van ons lid de heer Hamans en onze secretaresse publiciteit mevrouw Nieuweboer.

We vertrouwen erop dat het komend jaar menige Nederlander zich zal vermaken met Weijermans eerste tijdschrift. Inmiddels zal het bestuur er alles aan doen de zich in een redelijke staat van voltooiing bevindende geplande JCW-uitgaven ook gepubliceerd te krijgen, opdat nog meer lezers onder de indruk kunnen komen van Weijermans werk en persoonlijkheid.' De secretaris beperkt zich in het overzicht tot het noemen van de nieuwe leden.

Het verslag van de secretaris publiciteit luidt als volgt: 'Het album amicorum, dat per traditie onder de hoede van de secretaris publiciteit staat, werd dit jaar ingewijd. Mevrouw Sierman heeft de titelpagina fraai gecalligrafeerd en sindsdien werden drie vrienden bereid gevonden erin te schrijven. Naar nog een viertal andere vrienden is een schriftelijke uitnodiging uitgegaan een vers voor te bereiden. Van hen werd tot op heden nog geen positieve reactie ontvangen.

We hebben reeds een aantal bibliotheken onder de vrienden, maar nog vele ontbreken daarbij, evenals diverse archieven en musea. Daarvoor is een wervend schrijven ontworpen. Ook de collega-neerlandici buiten de grenzen zouden misschien belangstelling hebben voor vriendschap. In ieder geval kunnen ze ons behulpzaam zijn bij het zoeken naar exemplaren. Ook voor hen ligt een schrijven klaar.

De geïnteresseerden die we normaal gesproken niet zo gemakkelijk bereiken, zullen m.m.v. vrienden kunnen worden aangesproken. Er is een stencil opgesteld dat binnenkort met de *Mededelingen* zal worden meegezonden. De bedoeling is dat vrienden deze op de prikborden van de diverse instellingen die ze frequenter ophangen voor collega-bezoekers, studenten, enz.'

De penningmeester noemt een batig saldo van f3974, 61 voor dat jaar. Er wordt een kascommissie ingesteld, bestaande uit Peter Altena en Ton Broos, die de boeken zullen controleren.

6- De hoogte van de jaarlijkse bijdrage blijft conform het voorgestelde, gehandhaafd.

7- De nieuwe publikaties over Weyerman zijn: De Mededelingen nrs. 23-35

P.J. Buijsters over Moses Marcus in TNTL 96, no 1, p. 38-56
Reprint Rotterdamsche Hermes
N. van der Brom in TNTL 96, no 4, p. 299-300

8- JCW-Literatuur verwacht in 1981:

De essaybundel zal omstreeks december verschijnen

De processtukken zullen binnen afzienbare tijd bij Postma verschijnen

De stand van zaken omtrent de Naakte Waarheit is nog onduidelijk

Er wordt naar gestreefd de Hollandse Zinnelykheit dit najaar te laten verschijnen

Medio april verschijnt in De Nieuwe Encyclopedie van het Spectrum een lemma Weyerman

De Perziaanse Zydeweaver is naar een latere datum verplaatst in verband met het verblijf van de editeur in het buitenland

In de 2e druk van het MEW bevindt zich een lemma Amsterdamse Hermes.

9- Als nieuwe leden worden voorgesteld: K. Bostoën, F. Wetzels en P. Altena. De vergadering gaat hiermee accoord.

10- Mw. Nieuweboer maakte een analyse van de verschillende handen die in het door de stichting gefotokopieerde handschrift uit Brussel te vinden zijn, en van de verschillende problemen m.b.t. de datering. Opmerkingen n.a.v. de lezing: (hr. F. Wetzels) JCW schrijft vaak een N. als voornaam, als deze hem niet bekend is, bijv. N. de Leur is waarschijnlijk Johannes de Leur 1655- ± 1694 (bij JCW 1656).

Mw. Sierman vertelt iets over de periode die Weyerman in de Gevangenpoort in 's Gravenhage doorbracht en over de besluiten die het Hof van Holland over hem nam. Vragen n.a.v. de lezing: (Mw. Stouten) Werd het bezoek gefouilleerd bij het verlaten van de Gevangenpoort? Antw: Waarschijnlijk wel, te meer daar er in voorgaande jaren veel ontsnappingen waren gelukt. (E. de Blauw) Hadden kunsthandelaars vrij toegang tot Weyerman? Antw: Waarschijnlijk wel, en er zullen wel dezelfde regels voor hebben gegolden als voor de schilders die op bezoek kwamen. Daarenboven moest Weyerman kunnen verkopen om in zijn onderhoud te kunnen voorzien. (A. Hanou) Is de begraafplaats van JCW ook bekend? Antw: Nee, het lichaam is waarschijnlijk aan zijn vrouw gegeven.

De heer A. Hanou houdt een lezing over een passage die in de Rotterdamse Hermes voorkomt en een bewerking blijkt te zijn van een Tatler-passage. De heer E. de Blauw gaat in op een kort verhaal van Weyerman, dat getiteld is De snappende Goudbeurs en verscheen in de Doorzichtige Heremiet.

11- De lezing van mevrouw G. Marechal

N.a.v. deze lezing worden de volgende opmerkingen gemaakt:

- Mw. Sierman merkt op dat de herberg de Olifant op de Botermarkt een plaats van samenkomst voor veel kermisexploitanten was
- Mw. Nieuweboer vraagt zich af of er een verband bestaat tussen de boekverkoper Jan van Duren en de schilder Van Duren. Van zo'n verband is Mw. Marechal niets bekend.
- I.v.m. Scheurleer wordt de mogelijkheid geopperd dat deze mogelijk werken van Weyerman verkocht zou kunnen hebben, waarover onenigheid is ontstaan.
- A. Hanou oppert dat de baden van Jan van Duitenstein mogelijk refereren aan de dolle kervel waaraan Socrates stierf.
- P. Altena vraagt of de vermelding van het pseudoniem P. Marteau iets te maken zou kunnen hebben met een specifiek Haagse benaming voor iemand, zodat je

achter de werkelijke naam zou kunnen komen. De naam Pierre Marteau was in die dagen echter gemeengoed, en vermoedelijk zit er een collectief achter, en niet één persoon.

- De Hr. Otten meldt dat in Breda kleine ongelukken ook wel door de beul behandeld werden.
- P. Altena merkt op dat in het Wagenpraatje weinig op actuele zaken wordt

ingegaan en er ook stukken inverwerkt zijn die elders al werden gepubliceerd. Dit kan op een methode duiden of op een soort aftakeling. (Te zien bij Zegezing, men deelt dit idee niet)

- A. Hanou vraagt zich af of de naam Wagenpraatje een verband zou kunnen hebben met de Wagenstraat in Den Haag waar boekverkopers zaten.

12- Verslag kascommissie. De boekhouding is goedgekeurd.

13- Voorstel expeditievergadering augustus 1981. Gezien de nieuwe archiefstukken over het verblijf van JCW's moeder in Den Bosch, zal de volgende expeditievergadering in 's Hertogenbosch gehouden worden. Suggesties voor de lezing van januari 1982: P. Morel. Het bestuur dacht aan de heer Smeyers in België, waardoor wat meer bekend zou kunnen worden over Weyerman in de Zuidelijke Nederlanden.

14- Wisseling bestuur. De voorzitter draagt het voorzitterschap over aan de heer F. Wetzels, teneinde de vergadering de gelegenheid te geven te stemmen over de wisseling van het bestuur. De vergadering keurt de wisseling zoals op de agenda vermeld goed. A. Hanou wordt in de bloemetjes gezet en de vergadering wordt verder voortgezet door mw. A. Nieuweboer.

15- Wat verder ter tafel komt. A. Hanou merkt op dat de stichting nog niet in Aarts' Letterkundige Almanak vermeld wordt en vraagt de nieuwe secretaris hiervoor te zorgen.

16- Rondvraag en sluiting. De voorzitter wenst een ieder een 'Vruchtbaar JCW-jaar' en sluit de vergadering om 14.18.

Notulen van de expeditievergadering van 8 augustus 1981 te Den Bosch op het terras van Cafe de Paris

Aanwezig: P. Altena, Marian Beer, Michel Beer, E. de Blauw, K. Bostoen, T. Broos, J. Bruggeman, E. Cornelissen, K. Eykhout, de hr en mw. Guensberg-Weyerman, A. Hanou, W. Hendriks, I. Holswilder, P. Keyser, A. Nieuweboer, E. Olijkan, B. Sierman, L. Snelders-Hanou, H. Verstraate, M. Vyten, G. van Vliet, E. de Vries, N. de Vries, F. Wetzels.

Afwezig met kennisgeving: H. Stouten

1- De voorzitter opent de vergadering

2- Voorlezing van de Amsterdamse Hermes no 2, door E. de Blauw

3- Mededeling: De heer De Vet te Nijmegen is bereid gevonden in januari 1982 een lezing te houden.

4- Het aantal vrienden is gestegen tot 112, waarvan 109 betaald hebben. Het saldo is f 1559,70 op de postgiro en 1092,46 op de renterekening.

5- De secretaris meldt dat er geen stukken van buitengewoon belang zijn in- of uitgegaan.

6- Publikaties: De essaybundel zal medio 1982 verschijnen, er zijn twee essays binnen en naar de andere deelnemers zijn aanmaningen de deur uit. Syberg bevindt zich in de eindfase, en er wordt aan de definitieve versie

gewerkt. Op de jaarvergadering zal iets meer gemeld kunnen worden.

7- Nieuwe vrienden: Hans Groot, K. Eykhout, G.A. den Bosch, M. Flier; Een lid is overleden, de heer Buitendijk

8- Als nieuw lid wordt voorgesteld Nik de Vries.

9- De expeditievergadering van 1982 zal in Antwerpen worden gehouden. Via K. Bosteen kan de medewerking van een welwillend belangstellende worden gevraagd.

10- Er is niets voor de Rondvraag. De vergadering wordt gesloten.

Erik de Blauw

(Persijnstraat 6, 1135 Ec Edam, 02993-67203)

‘Droomgezicht of eene waakheit’. Varianten van inleiding en vermomming en versluiering van vage en vaak verzonnen verhalen.

In *De Rotterdamsche Hermes*, het eerste, 59 nummers tellende tijdschrift van de in steeds wijder kring bekend zijnde Jacob Campo Weyerman, is de moralist, satiricus en journalist al vrij spoedig na de start van zijn de ‘echte’ nieuwstijdingen hekelachtig becommentariërende tijdschrift, begonnen met talloze anecdotes, roddels, commentaren, koffiehuiswaar- en wijsheden, straatverhalen en vriend en vijand bespottende berichten op te nemen. Alleen maar de ‘gewone’ kranten op een plagende manier volgen, was Weijerman vanaf het begin niet genoeg. De nummers van zijn eerste periodiek bestaan steeds maar voor een deel uit de gebruikelijke, grappige bloemlezing met commentaar. In het aanbieden van zo'n half-wekelijkse en al na 14 nummers wekelijkse potpourri van belachelijke hele en halve waarheden, tot verkneuterij aanleiding gevende leugens en vermakelijke sterke verhalen, van rake typering en venijnige uitvallen, verschilt Weijerman niet van wat soortgelijke (doch meest kwalitatief mindere) schrijvers van satirische tijdschriften, zoals bijvoorbeeld Hendrik Doedijs, Jan van Gyzen en Hermanus van den Burg, al eerder dan 1720-1721 deden. Maar ik meen dat Weijerman in zijn keuze van de vorm waarin hij van week tot week zijn lezers ‘een’ schat van zeer geestige en kortswylyge Aanmerkingen over het gedrag der hedendaagsche Waerelt’ aanbood, voortdurend pogingen ondernam om enige originaliteit te bereiken.

Satirische tijdschriften bestonden in het begin van de ontwikkeling van het ‘genre’ voornamelijk uit het op hekelende wijze weergeven van achtergrondinformatie, verzinsels, verdachtmakingen, verhalen en meningen over tamelijk actuele gebeurtenissen en personen. Dit alles is dan altijd op Horatiaanse wijze grappig en moralistisch bedoeld, zoals Weijerman op pagina 332 van *De Rotterdamsche Hermes* zegt, als hij schrijft: ‘Een Autheur moet zyn' Lezer vervrolyken en onderrechten [...]’. Een karakteristiek van deze tijdschriften is ook - en tevens ligt hier volgens mij een criterium om de diverse 18e eeuwse hekelende periodieken te verdelen in groepen van meer en minder goede - de persoonlijke, de eigenzinnige manier waarop de schrijver de ‘berichten’ wist te introduceren. Het van week tot week moeten

weergeven van nieuwsfeiten (hoe weinig feitelijk doorgaans ook) en aanmerkingen op een komische, stekelige en bijzondere wijze legt de auteur de zware taak op het publiek te boeien, en vooral te blijven boeien. Want niets is dodelijker voor een satire dan saaiheid en het ontbreken van verrassingen. De satire dwingt de auteur dan ook tot het bedenken van een flinke en vooral gevarieerde reeks introducties van onderwerpen die toch steeds weer betrekking

hebben op de eeuwige de mens aanklevende thema's deugd en ondeugd. Je kunt niet alsmáar schrijven dat je dit of dat berichtje in die of die krant gelezen hebt; dat wordt vervelend. Je kunt niet steeds maar zeggen dat een of ander schandaal of komisch voorval je via een betrouwbare zegsman ter ore is gekomen, hoe effectief dit middel van 'ontlening' ook nu nog blijkt te zijn om journalisten en multinationalbonzen in het geweer te brengen. Je steeds weer op dezelfde manier beroepen op geschreven bronnen en zegslieden is vervelend en bovendien werkt het onstuimige groei van wantrouwen jegens de berichten èn de daarover geschreven hekelingen in de hand. Het eerste wil geen enkele serieuze journalist en het tweede wil zeker een weekbladauteur als Weijerman niet. Hoe dus de standaardintrodúctie van de betrouwbare bronnen en welingelichte kringen - die er natuurlijk, gezien de aard van het werk, in de hekelschriften van Weijerman c.s. niet werkelijk zijn geweest - te omzeilen en bij de nieuwsgierige lezer die veel 'verlokkend ooft' beloofd is, steeds weer op een nieuwe manier met dat soms mufte, des te vaker echter stinkende of welriekende fruit aan boord te komen? Je moet je verhalen, die toch meestal uit eigen schrijfkoker of duim komen, steeds weer anders laten beginnen, steeds weer een overpeinzing, een anecdote, een geintje, een beschuldiging, verdachtmaking of een stuk achterklap of een ruzie in een nieuw of vermaakt, doch immer vermakelijk kostuum laten opdraven. Ik meen dat Weijerman onder andere door de wijze waarop hij voortdurend met nieuwe vermommingen zijn in- en uitvallen op het papier weet te krijgen, gerekend moet worden bij het groepje goede tijdschriftauteurs.

Een grote hoeveelheid voorbeelden van verschillende, meest nieuwe en vaak verrassende vormen, waarin steeds weer de werkelijkheid min of meer geweld wordt aangedaan, dan men zonder moeite vergaren uit het satirische tijdschriftenoeuvre dat door Weijerman gemaakt werd. Ik noemde het vorige jaar al enkele door hem gehanteerde hekelmanieren, zoals de fabel, het raadsel, de vertellende munt, de gefingeerde ingezonden brief (zie: *Med.* pp. 409-411). Als ik mij nu beperk tot Weijermans eersteling op tijdschriftgebied, opdat u allen een en ander nog eens in uw eigen exemplaar van *De Rotterdamsche Hermes* kunt nalezen, kan ik toch al een grote verscheidenheid aan vermomnings- en introductievondsten verzamelen. Ik wil u nu een aantal voorbeelden geven.

Het zal u direct opvallen dat Weijerman aan een nieuwe vorm steeds tijdelijk (een nummer of vier/vijf gemiddeld) de voorkeur geeft, alvorens met een andere vorm te komen. En hoe meer de jaargang vordert, hoe meer en hoe sneller Weijerman varieert en diverse vormen in één enkel nummer hanteert. In de eerste 14 (kortere) nummers begint Weijerman steeds traditioneel met 'ik sprak laatst een heer', 'ik hoorde onlangs', 'ik las gisteren'. In nummer 9 is al wel het eerste *Raatzel* in versvorm, het volgende nummer bevat er ook een. Dan in het eerste langere nummer een *Inventaris* van een aantal curieuze zaken, waarbij Hermes gelegenheid heeft om Argus weer eens te grazen te nemen. Dan weer een *Raatzel*, dat ik u al eens voorlas. In nummer 18 de eerste door Hermes beluisterde samenspraak (tussen het 's nachts tot leven gekomen beeld van Erasmus en een mank leeuwte). In nummer 19 geeft hij weer een *Raatzel* en bespreekt hij een gevonden manuscript. In het volgende nummer verschijnt de eerste ingezonden brief en in nummer 22 het eerste *Raatzel* in prozavorm. Terwijl een begin in nummer 18 nog luidt: 'Hermes heeft wel gedroemt of gelezen', droomt Hermes vier nummers verder al zondermeer en wel over een kabouter of demon. In het daaropvolgende nummer (23) valt Hermes bij het lezen

van Democritus in slaap en droomt. Verder volgen in dit nummer nog een *waarschouwing* en enkele ingezonden brieven. In 24 vertelt een demon die uit een schelling is gesprongen over zijn verblijf in diverse beurzen en verder staat er weer een ingezonden brief in en het *vreeslyk nachtge-*

zicht van Hermes, een relaas over alweer een nachtelijke tocht van de in slaap gevallen Hermes, die begeleid wordt door een kaboutertje of demon. In nummer 26 (abusievelijk genummerd als 29) heeft Hermes een toverring van een demon gekregen waarmee hij zich razendsnel kan verplaatsen. Slapeloosheid brengt hem ertoe om rond middernacht eens wat te gaan reizen met de ring. Nummer 27 begint met de zin: ‘Al weder Brieven, Lezer.’ Hermes vindt het dan blijkbaar al niet meer nodig de ingezonden-brieven-truc uitgebreid in te leiden. In de verdere nummers is er voortdurend sprake van rond het spookuur een al of niet slapende Hermes bezoekende demonen, steeds meer ingezonden brieven, waarschuwingen en advertenties. In 30 gaat Hermes op stap met de *Waarheit* in eigen persoon en in 37 heeft hij een nieuwe vondst: een Savojaar stapt binnen met een toverlantaarn. Er volgt een dialoog tussen de plaatjesprater en Hermes die doorloopt tot in het volgende nummer. Dan weer verder zondermeer dromen (p. 245; p. 282), een *toepasselyke verschyning* (p. 263), een Heer N... die op gegeven ogenblik zo vlug vertrok dat Hermes niet wist of hij met een droomgezicht of waarheid van doen had (p. 342). En tenslotte nummer 55 met een fraai, bijna surrealistisch begin: de studeerkamer van Hermes wordt plotseling groter, alle voorwerpen komen tot leven of veranderen van vorm en kleur, alvorens de *Outheit* met haar gevolg komt opdaven.

Uit mijn opsomming blijkt een voorkeur van Weijerman voor nachtelijke arbeid - ook blijkbaar toen al gebruikelijk in de journalistiek - en voor dromen. Steeds minder publiceert hij daarentegen als zodanig aangeduide raadsels. Ik vind dat een volgend keer iemand eens moet nagaan of in de overige tijdschriften van de bepaald niet dromerige, naar wel vaak zeer raadselachtige Weijerman een bepaalde voorkeur van hem waar te nemen is voor introducties van droomgezichten en vermommingen van de waarheid.

Tot slot nog een kleine observatie die hoegenaamd niets met het voorgaande te maken heeft, althans op het eerste gezicht. Ik noemde Weijerman zoeven ‘raadselachtig’ en ik deed dat om meer dan één reden. Een raadsel lijkt namelijk nog steeds, en immer meer de leeftijd van Jacob Campo. Ik sprak al eens eerder over een ander geboortejaar van hem dan 1677 (zie: *Med.* pp. 272-273) en ik moet het er nu weer even over hebben. In *De Rotterdamsche Hermes* spreekt Hermes op pagina 152 namelijk over zijn leeftijd. Hij noemt zich circa 52 jaar. Teruggerekend vanaf het jaartal van deze mededeling (1721) moet Hermes dan omstreeks dezelfde tijd als het genootschap *Nil Volentibus Arduum* (1669) geboren zijn. Is dit nu misrekening van een half dromende Hermes, alias Weijerman, is het bewuste verandering van leeftijd en daardoor verdoezeling van de identiteit van de auteur die schuilgaat achter het pseudoniem Hermes, is het gewoon slordigheid, is het een ‘gebruik’ in satire, of, om op een niet geheel geslaagde wijze een manier van spreken van de geruchtmakende Abderiet te imiteren, ben ik gewoon een muggezifter die op vliegstrontjes let. Het wordt tijd dat er een onderzoek naar de juiste geboortedatum van Weijerman en diens pseudo- en/of heteroniemen gedaan wordt. Ik beloof niets, maar ik lees en reken voorlopig nog wel even verder.

(Observatie, gehouden op de grondvergadering van 9-1-1982)

Peter Altena

(Voorstraat 5^{III}, 1075 sl Amsterdam, 020-725932)

De Rotterdamsche Hermes in het land der kikvorsen

In ons land bestond de 'poëtenstrijd', naar de woorden van E.F. Kossmann,

uit ‘geheel verschillende polemieken, die tusschen 1710 en 1717 op elkander volgen of naast elkander loopen en die slechts bij gelegenheid toevallig in de personen of zaken elkander raken’¹. Een van de hevigste polemieken was die tussen David van Hoogstraten en zijn broer Jan. Het herrezen tijdschrift *Maendelyke Uittreksels, of Boekzael der Geleerde Werelt*, sterk onder invloed van David van Hoogstraten, streed mee tegen Jan van Hoogstraten. Na 1717 zette de polemiek zich natuurlijk gewoon voort. Jacob Campo Weyerman mengde zich met zijn eerste tijdschrift, de *Rotterdamsche Hermes*, in die voortgezette polemiek. Voordat ik Weyerman's aandeel bespreek, is het nodig iets van de voorafgaande controverse af te weten. Maar eerst enige aandacht voor Jan van Hoogstraten en zijn connecties met Breda en Weyerman.

Jan van Hoogstraten, in 1662 te Rotterdam geboren, behoorde tot een familie van geleerden en kunstenaars. Van 1697 tot 1718 woonde hij in Gouda, aan de Westgouwe; hij was er ‘commis ter recherche’ van de Rotterdamse admiraliteit². Veelvuldig bedacht hij Goudse notabelen met gelegenheidspoëzie. In Breda, waar Jan van Hoogstraten rond juli 1701 verbleef, vervaardigde hij ‘klinckdichten’ voor Willem III³. Jan kende er Pieter Nuyts, officier van Etten, Leur en Sprundel, tevens werkzaam als dichter. Nuyts vertaalde satiren van Juvenalis, dichtte *De Bredaasche Klio* en was leermeester van Jakob Zeeus. Weyerman kwam waarschijnlijk in 1701 in contact met Jan van Hoogstraten, of later via Pieter Nuyts of stadsdrukker Tesschers, uitgever van Jan van Hoogstraten's ‘kluchtig blyspel’ *De Verliefde Kok*. Dat contact zou resulteren in Jan van Hoogstraten's lofdichten bij Weyerman's *Demokritus en Heraclitus Brabantsche Voyage*⁴.

Jan was niet zo voornaam en geleerd als zijn oudere broer, de Amsterdamse rector en filoloog David. De eerste duidelijke sporen van onenigheid tussen de broers dateerde tenminste van 1712. In 1715 beschuldigde Jan zijn broer van plagiaat, terwijl de *Maendelyke Uittreksels* hatelijkheden over het werk van Jan ten beste gaven. Vele, vele pamfletten en zijdelingse schimpscheuten volgden⁵. De twist bereikte een nieuw hoogtepunt in de zaak-Dullaert. De door Jan van Hoogstraten veel bezongen Govaert Cinq, raad en voorzittend schepen van Gouda, was al jaren bezig met de voorbereiding van een uitgave van Heijmen Dullaerts nagelaten poëzie. Jan van Hoogstraten, mogelijk in de voorbereiding betrokken, verbaasde zich niet weinig toen hij vernam dat de uiteindelijke editeur uitgerekend zijn broer David was. Hij hoopte David in de val te krijgen, om hem als gezaghebbend criticus voorgoed te blameren. Zonder voorkennis van Cinq speelde Jan aan David een viertal eigen gedichten als werk van Dullaert toe. David trapte erin, maar werd getipt en wist de vier fakes op het nippertje buiten de uitgave te houden. In het voorwerk van zijn Dullaert-editie, die in 1719 verscheen in Amsterdam bij Gerard onder de Linden, niet toevallig ook de uitgever van de *Maendelyke Uittreksels*, zinspeelde David op het bedrog. Jan was intussen het lachen vergaan. Waarschijnlijk als gevolg van deze affaire werd Jan overgeplaatst naar Tiel of Zaltbommel. Haar een buitengewest, al trachtte Jan de geleden pijn te verzoeten door zijn nieuwe woonplaats Parnas aan de Waal te noemen⁶.

De *Maendelyke Uittreksels* bespraken de Dullaert-editie in november 1719 ronkend: ‘In langen tydt is geen letterbanket te voorschyn gekomen zoo aengenaem aen de rechte Kunstminnaren als dit.’ Deel 5 van Jan van Hoogstraten's *Mengelpoëzy* heette daarentegen ‘drek’, waarin men slechts met tegenzin roerde. De eer van David van Hoogstraten was echter in het geding. Jan van Hoogstraten, ‘den Bommelschen of

Tielschen Fenixdichter', werd gehoond omdat hij meende dat zijn pedante broer door de juist voorkomen blunder 'aen het suizebellen geraekt dan eertrap van Parnas is afgerolt.' Men eindigde met de verzuchting: 'De droes (= duivel) ziet al te scheel'⁷.

Waar bleef Weyerman? In no. 16 van de *Rotterdamsche Hermes*, van donderdag 7 november 1720, droomde Hermes, dat bij het beklauteren van ‘Pindus steile toppen’, de Parnas dus, een drietal ‘Dichthelden’ vergeefs meeklom. Onder het drietal ‘een bejaard scheel Keereltje’, dat op grond van de hom toegevoegde beledigingen, geïdentificeerd moet worden met Jan van Hoogstraten⁸. Trachtte Jan zijn broer van de zangberg Parnas te verwijderen, Hermes op zijn beurt kieperde Jan eraf. Hermes droomde in de roos.

Een reactie uit het atelier van Jan van Hoogstraten liet niet lang op zich wachten. In het pamflet *Beschouwing van den nieuwen Hermes*⁹ gedateerd 20 november 1720, werd het voor Jan van Hoogstraten opgenomen. De pamfletschrijver diepte belastend materiaal uit Weyerman's verleden op. Opmerkelijk was de onthulling dat Jan van Hoogstraten destijds Weyerman bij het schrijven van blijspelen schriftelijk heeft geadviseerd. De lofdichten wezen al in een dergelijke richting. Voorts maakte de pamfletschrijver bezwaar tegen het polemisch uitbaten van gebreken. Dat Jan van Hoogstraten scheel was, wisten de brave *Maendelyke Uittreksels* ook al te melden.

Weyerman reageerde snel: in no. 20 van de *Rotterdamsche Hermes*, van 5 december 1720, gaf een anonieme briefschrijver een weinig vleidend portret van Jan van Hoogstraten, de schele ‘Pasquillant’¹⁰. Daarop en daarna verschenen andermaal pamfletten, die Jan van Hoogstraten's verdediging voerden: het *Misverstant* en *Aenmerkingen over den opgeworpen Hermes*¹¹. Weyerman nam er nauwelijks notitie van. De aanvallen op Jan van Hoogstraten werden gestaakt.

De *Maendelyke Uittreksels* maakten intussen gebruik van Hermes' aanval op Jan van Hoogstraten. Tot twee maal toe, in februari en mei 1721, peperde men het hem in. ‘De Bommelsche Kikvorsch, niet diep genoeg, naar het schynt, van Hermes ondergedompelt, steekt het hoofd weder uit den pool, en slaekt een Lentegroet. Hy kan 'er wel een Zomer- Herfst- en Wintergroet byvoegen. Wy puffen zyn borrekikken, dat het geluit onzer Nachtegalen niet verdooven kan’¹².

Weyerman had intussen een nieuw slachtoffer gekozen: niet langer de arme Van Hoogstraten, maar de *Maendelyke Uittreksels*. In no. 25 (van 9 januari 1721), maar vooral in no. 27 (van 23 januari 1721) van de *Rotterdamsche Hermes* werd de recensie van de *Gedichten* van Jakob Zeeus, de leerling van Nuyts, uit het novemberno. van de *Maendelyke Uittreksels* als domme pedanterie gekritiseerd. Later, in de nummers 29 en 31 (resp. van 6 en 20 februari 1721) parodieerde Weyerman het recenseren van de *Maendelyke Uittreksels*. Weyerman gaf een doodsaaï ‘Uittreksel uit het geleerde werk van den Hr. Grenouille en Ville’. Het is een geleerd werk over kikkers door de geleerde Heer Stadskikker. Grenouille betekent Kikker. Maakten de redacteurs van de *Maendelyke Uittreksels* Jan van Hoogstraten uit voor een kikker, Hermes zegt tegen de *Maendelyke Uittreksels*: jullie kwaken zelf, en dan nog saai ook¹³.

Zo bewaakte Hermes de Parnas. Hîj bepaalde wie de top niet haalde en niet ene Jan van Hoogstraten, zoals ook hîj uitmaakte wie kwaakte in de vaderlandse kikkerpoel en niet de *Maendelyke Uittreksels*. Zo vestigde Hermes zijn gezag. Dat door anderen voortdurend aangevochten werd, maar dat is een heel ander verhaal.

(Observatie, gehouden op de grondvergadering van 9-1-1982)

Eindnoten:

1. E.F. Kossmann. *Nieuwe Bijdragen tot de geschiedenis van het Nederlandsche Tooneel in de 17e en 18e eeuw* ('s Gravenhage, 1915), p. 30. Over de controverse tussen Jan en David van Hoogstraten (en de *Maendelyke Uittreksels*): pp. 46-57.
Kossmann, p. 49 noemt als medewerkers van de *Maendelyke Uittreksels, of Boekzael der Geleerde Werelt* (Amsterdam, Gerard onder de Linden; hierna: MU) Abraham Boogaert, Jacob Schoolhouder en Pieter Poeraet. Met ingang van 1722 signeerde Poeraet zijn bijdragen. Voordien had men anonimiteit juist een garantie voor onpartijdigheid geoordeeld. Eveneens vanaf 1722 droeg men, zoals bij Rabus' *Boekzael* het geval was, de *Maendelyke Uittreksels* weer op aan bepaalde personen. De eerste zes maanden van 1722 werden veelbetekenend opgedragen aan David van Hoogstraten, 'Dokter in de medisynen, Konreker te Amsterdam'. David van Hoogstraten, die zich in het verleden zeer kritisch over de Uittreksel-periodieken had uitgelaten (in 1714: cf. 'Aen den Lezer' in MU 1721, janij: hoewel de MU David met égards tegemoet treden, kritiseren ze zijn opvatting), wordt als beschermheer aangeropen. Van een controverse tussen Jan van Hoogstraten en Poeraet was al in 1717 sprake (zie H. Ett (ed.). *Verjaard briefgeheim*, p. 16).
2. Biografische gegevens Jan van Hoogstraten ontleende ik aan VDAA en NNBW, G.D.J. Schotel, 'Het geslacht Van Hoogstraten'. In: *Vaderlandsche Letteroefeningen* 1851 (Mengelwerk), p. 45 e.v., P.C.A. van Putte. *Heijmen Dullaert* (Groningen, 1978), p. 42-3. Volgens deze bronnen stierf Jan in 1756. Mr. E.J. Wolleswinkel, 'De Portrettenverzameling van Mr. Jan Willem van Hoogstraten (1722-1770)'. In: *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie* 34 (1980), p. 79-98, laat Jan eerder en exacter sterven, en wel te Rotterdam op 28 juli 1736. Die laatste sterfdatum ontleende Wolleswinkel aan gegevens van Jan Willem, de kleinzoon van onze Jan. In het artikel van Wolleswinkel staan ook 2 afbeeldingen van Jan van Hoogstraten. Een ietwat malle oogopslag heeft Jan wel.
3. Jan van Hoogstraten in zijn *Klinkdichten op verscheyde stoffen* (Gouda, L. Kloppenburg, 1712; ook opgenomen in Mengelpoezy, dl. 3 (Amsterdam, J. Verheyden, 1716)) met sonnetten voor Willem III, sommige gesitueerd in het Valkenberg, 'in de Plantasi by het Speelhuys', 'in het Liesbos', gedateerd op juni en juli 1701. Onder de gelegenheidsverzen ook een 'Aan den Heere Pr: Nuits. Op zyn zesde Hekeldigt uit Juvenalis'. In dezelfde bundel dankte Nuys: 'Aan den Heere J.v.H.': 'Gy, laat uw Dichtzwaan, vry, voor ty, / Voor wind, den Merkstream, afwaarts roejen; / Met toonen van uw Poëzy, / Vol geest, zich veelmaals herwaarts roejen, / (...).' Genoemd 'kluchtig blyspel': *De Verliëfde Kok* (Te Abdera, Voor Kornelis Tessers, In het Kookboek). Abdera avant Campo? Bij Weyerman: 'Sieur Tesschers, den gewezen Stadsdrukker van Breda' (*Konstschilders*, III, p. 277), waarschijnlijk identiek aan Cornelis Tesser, Bredaas stadsdrukker van 1704 tot ca. 1713 (*Tuchtheer*, ed. Hanou, p. 312). Frans Wetzels (Breda) was zo vriendelijk de volgende gegevens over Tessers te zenden: Cornelis Tessers, stadsdrukker, boekverkoper, boekbinder; gehuwd met Johanna Elisabeth Visschers, woonde in 1708 aan de noordzijde van de Veemarktstraat. De akten dateren uit 1703, 1708, 1709; de laatste uit 1713 (sept., plaats: 's Cravenhage). Volgens A. Hallema, 'Drukkers en uitgevers te Breda tot de aanvang der 19de eeuw'. In: *Jaarboek (...) De Oranjeboom* III (1950), p. 102-4 was Tesser(s) al boekhandelaar sedert 1692 (magistraatsresolutie). In 1702 heette hij boekhandelaar en boekverkoper/boekdrukker. Met dank.
4. Jan van Hoogstraten. *Mengelpoezy*, dl. 3 (Amsterdam, J. Verheyden, 1716), p. 124-5: 'Aan den Digter van Demokryts en Heraklyts Blyspel', p. 126-7: 'Op Demokritus en Eeraklitus Brabantsche Voyage, Door ****'.
5. Een eerste heldere inventarisatie van de broedertwist bood E.F. Kossmann (zie nr. 1). Het Boekje van Nolen noem ik maar niet. De weergave van de zaak-Dullaert is gebaseerd op P.C.A. van Putte (zie nt. 2).

6. Jan van Hoogstraten. *Parnas aan de Waal of Geldersche Zangnymph* (Amsterdam, 1726).
7. Bespreking Dullaert in MU, 1719, nov., p. 569-576. Bespreking Jan van Hoogstraten. *Mengelpoezy*, dl 5 (Rotterdam, N. Korte, 1720) in MU, 1721, jan. p. 12-17.
8. Het 'bejaard scheel Keereltje' werd door de *Rotterdamsche Hermes* 'met een gedeelte vrouwelyke *Conterfeitseltjes* opgeschikt, waarvan het voornaamste door een' Gordiaanschen Knoop aan zyn hart scheen vastgestrikt, maar zulks van naby beziende, kon men het schandaleus litteeken bespeuren, dat het door 't mes van Overspel, om een slecht Bespiedersplaatsje te bezitten, overmidden was gekorven, zynde de andere *foeminine* tronytjes de *Copyen*, waar van hy de *Origineele* aan de *brutale caresses* van groote Heeren, om hooger gevyzelt te worden, had opgeoffert.' Een verwijzing naar Van Hoogstraten's succesvolle *Spiegel der allerschoonste Courtisanen dezès tyds* (o.a. drukken in 1701 en 1710, en vertalingen) en - zoals het opponerende pamflet *Beschouwing van den nieuwen Hermes* (zie *Med.* p. 365 e.v.) wil - naar het overlijden van Jan van Hoogstraten's echtgenote Geertruy van den Hagen in mei 1719.
Overigens: het lijkt misschien merkwaardig dat Hermes geacht wordt in november 1720 te reageren op MU van januari 1721, maar is dat niet, omdat Hermes uiteraard reageert op dl. 5 van Jan van Hoogstraten's *Mengelpoezy*.
9. Zie *Med.* p. 365 e.v.. In de *Beschouwing* worden per abuis (?) twee van de drie falende 'Dichthelden' uit de *Rotterdamsche Hermes* voor één (en wel Jan van H.) aangezien. Bij Weyerman zijn het nog 1) 'en Yzerverken', 'zyn naam begon met een Zeelamp, en eindigde met een Heerlykheit' (cryptogram!) èn 2) het 'bejaard scheel Keereltje' (= J.v.H.). In de *Beschouwing* zijn ze één.
10. Dat Weyerman een anonieme briefschrijver laat opdraven, moet begrepen worden als reactie, parodie op de *Beschouwing*, waar hetzelfde procedé werd gehanteerd. M.i. geeft Weyerman ermee aan dat hij de truc doorziet: de *Beschouwing* is van Jan van Hoogstraten.
In no. 20 van de *Rotterdamsche Hermes* wemelt het van de kritiek op en verwijzingen naar werk van Jan van Hoogstraten. Voorts is sprake van een relatie van Jan van Hoogstraten met een 'ligte Pop', 'Een Juffer, geboren te Heeswyk en Dinter.' Mogen we hierin de bekende Klara van Dinter, alias Petronella Clara van Espendonk (zie *Tuchtheer*, ed. Hanou, p. 362-3) herkennen? Waarschijnlijk wel. In dl. 1 van Jan van Hoogstraten's *Mengelpoezy* (Amsterdam, Joh. van Leeuwen, 1714), p. 147 en 149 treffen we poëzie voor 'Juffrouw P: C: V: E:', die in één van beide verzen 'Klara' blijkt te heten.
11. *Misverstant*: zie *Med.* p. 368-72; *Aenmerkingen*: zie *Med.* p. 373-6. Over Jan van Hoogstraten nog terloops in nrs. 21, 22, 23 ('uit zyn' laatsten post verschopt Zangertje'), 24, 25, 26; over het *Misverstant* zie nr. 25.
12. MU, 1721, mai, p. 616: 'Nabericht'. 'Borrekkikken' is het kwaken van kikkers, 'puffen' is trotseren. Daarvòòr, in MU, 1721, febr., p. 239 luidde het 'Nabericht': 'Op het kladtpapier van den Bommelaer overgezonden kunnen wy niet antwoorden, om der veragting niet te kort te doen, die wy voor alle schotschriften hebben. Ons deert des mans, die niet genoeg aan zynen HERMES heeft, maer naer zyne gewoonte altydt het war moet zoeken.' Of in de 'Nachtgalen' uit het 'Nabericht' van mei een verwijzing naar Arnout Nachtegaal Klemens (de oude of de jonge) gelezen moet worden - aldus luidde een van de vragen van 9 januari j.l. -, weest ik niet. Van Kossmaan weten we dat Nachtegaal de jonge in deinst van Poeraet c.s. schreef en in de 'poëtenstrijd' de bijnaam 'Kikker' of 'Work' kreeg. Achtergrond van deze op het eerste gezicht wat curieuze bijnaam voor Nachtegaal is het spraakgebruik, volgens welke, o.a. P. Marin: 'De Kikkers worden hier Hollandsche Nachtegaalen genaamd'. M.a.w. kikkers zijn Hollandse nachtegaleen en Nachtegaal is een Work.
13. In de 'poëtenstrijd' van ca. 1710-1720 werd veelvuldig van de 'kikker' gebruik gemaakt. Bij Kossmann, o.a. p. 54-5, krijgt men een redelijke indruk van de 'kikker' als scheldwoord, en de mythologische mogelijkheden van de kikker. Mijn observantie is niet meer dan een andere indruk van de kikkerpoel.
Waarschijnlijk ietwat buiten dit bestek vallen de volgende 2 kikkernotities: 1. in de *Rotterdamsche Hermes*, no. 24, p. 132 is sprake van de 'Tapper Michieltje den Kikker' (zie *Tuchtheer*, ed. Hanou, p. 324), 2. mogelijk houdt het gebruik van de term 'kikker' verband met de Franse refugiés, nog steeds (h)eten Fransen 'froggies'.

Adèle Nieuweboer

(Stolbergstraat 5, 2012 Ep Haarlem, 023-327644)

Kunst en handel

*‘Daer ons Heer een Koopman geeft, daer geeft de Duijvel een Makelaer’*¹.

Ofwel, geen schilder zonder konstkoper. Dat gold voor Weyerman zo goed als voor zijn broeders in de kunst. Hij hield aan zijn ervaringen echter geen goede indruk over van deze handelaren. In *De Rotterdamsche Hermes* (voortaan *RH*) nr. 30, schildert hij het portret van een ‘gerenomeert Koopman in Schilderyen’, een ‘begaafd’ man. Begaafd, omdat hij met veel moeite de namen van Italiaanse en Nederlandse schilders had van buiten geleerd en ze vervolgens in ruime mate bij ieder glas wijn weer van de lippen liet rollen. Hij was zo ‘oprecht en *conscientieus*’ om kopieën voor originelen te verkopen.

Hermes ontmaskert de konstkoper als ‘waanwys, verradersch en bedriegelyk’.²

In nr. 44 voegt Hermes daar enkele eigenschappen aan toe, in een beschrijving van een schilderij van de ‘Nyt’, waarvoor een konstkoper model heeft gezeten. De karakterisering is niet mis te verstaan: ‘De Schilder had een out, grys, kwaataartig Keerel gepenceelt, leggende in eene yskoude spelonk uytgestrekt op een' verrotten mesthoop van halfvergane Schilderyen, dewelke hy door eene bedriegelyke *reparatie* in uitwendig gezonde Konststukken herschiep, en door pleisters en zalven uit de *recipês* van Terbintyn, Vernis, Stopverf, en een' Chaos van koleuren, zoo gelukkig (doch schelmachtig) weer op de been hielp, dat die pokkige *Verf-kourtizanen* nu en dan benevens de eerelyke Konstbevalligheden in de Kabinetten der Liefhebbers werden opgehangen.’ Deze ‘kwaataartige Keerel’ werd omgeven door ‘Onwetenheyte’, ‘Hovaerdy’, ‘Valschen Waan’, ‘Onbeschaamtheyt’, ‘Ydelheyte’, ‘Rontuit’, ‘Zwetsery’ en ‘Ongemaniertheit’. De ‘Nyt’ is afgeschilderd met ‘gryze hairen, ingevalle kaken, kleine

leepe oogen, een' Poolschen neus en een' scheeven bek [...]'. Tenslotte volgt een beschrijving van de hovelingen die het monsterdier het hog maken, evenmin vleiend: 'verdorde Jakobytten, jaloursche *Torys*, Koffihuis-Staat-kundigen, Dommekrachten, *Charletans* en Lietjeszangers'.³

Terwijl deze beschrijving in de *RH* in meer overdrachtelijke zin is gegeven, legt Weyerman zich in zijn ontwerp voor het vierde deel der *Konstschilders* meer toe op een uitvoerige beschrijving van 'Het Karakter van een Konstkoper'. Hij begint deze met: 'Een *Konst koper* is een karel die al te wij[s?] is, om ooit het Marteldom te ondergaen voor den godsdienst, doch die aen den andere kant zijn Leeven, en Zaligheidt op offert aen de verdedegingh van een Bedriegelijke Konst kopeij. Hij is meesten Tijts een orthodox scheinheijlig; die in de Kerk gedoopt, getrouwt, en tot een Lidmaet is aenveerd, en die gevolgljk zich dan verbeeldt, Drievoudiglijk geauthoriseert te zijn, om ongestraft zijne Tjtggenoten te mogen bedriegen'. De kunstkoopman is uiterlijk zedig, innerlijk een dief. Hij is op iedere verkoping van schilderijen kenbaar door zijn, in vergelijking met die van de liefhebbers, buitensporige interesse. Hij zweert daarbij voortdurend dat hij nog nooit iemand moedwillig heeft bedrogen 'Daer men in tegendeel alle zijne schelmstukken, en strecken in de kleinste kanteekening Letters niet zou kunnen Drukken op een Paer Riemen Olijfants Papier'. Woonachtig in een koopstad gaat hij dagelijks naar de beurs, en vrijdags naar boelhuis of koffiehuis, waar hij zijn nieuwsgierigheid uit voor zaken die hij niet begrijpt, en waar hij de advertenties en de catalogi uitpluist. In zijn onbeschaamdheid zit hij doorgaans in wijn- en koffiehuizen te zwetsen over beroemde schilders en schilderijen, terwijl hij verraderlijk genoeg is om kopieën van deze schilders voor echt te verkopen. Toch kan hij hun namen nauwelijks goed uitspreken, tot vermaak der konstkenners; hij behandelt ze 'gelijk als een Jongen, die pas begint te leezen, de hebreusche Namen in *Genesis* behandelt'. Zijn geweten bezit ruime afmetingen in lengte en breedte en hij mest zich vet 'uijt de van de *Schilders* afgeknevelde Moord Penningen, en noodtmunten'.⁴

Na deze beschrijving gaat Weyerman ertoe over nadere bijzonderheden aan de hand van 'Historische voorbeelden' toe te lichten. Dan passeert een groot aantal handelaren de revue: de Haagse konstkoper Bart; Vervoort; Salvator Rosa; Karel Verbey; Kolijs; Lambert Pain et Vin; Van der Venne; Wats; Ambrosius; Bodas; Karpi; Jacob van Dam; Balthazar de Vogel; Flip van Dijck; Maes e.a.

Vele konstkopers hielden er meer betrekkingen op na. Sommigen waren zelf schilder, zoals Filip van Dijck, Jan Griff jr., Gerard Hoed, Jacob van Dam en Jacques de Roore. We komen ze daarom in het Brusselse handschrift meermalen tegen, zowel in deel I, dat overwegend gewijd is aan de kunsthandel, als in deel II, waar de schilders worden besproken.

Anderen hadden neveninkomsten uit de bloemenhandel. Van Lambert Pain et Vin weten velen dit al. Jan van Leeuwen uit Rotterdam en de Hagenaar Bart hielden zich eveneens met de bloemisterij bezig. Mogelijk deelt Weyerman een sneer uit naar deze categorie kunsthandelaren in zijn beschrijving van de personificaties van eigenschappen die de 'Nyt' vergezellen. De 'Onwetenheit' beschrijft hij als 'd'Erfvyant der Tuinders, zoo blind als een mol'.⁵

Nu we toch terug zijn bij de *RH* nog even het volgende. Op het eerste gezicht lijkt het of we daar worden geconfronteerd met een allegorische uitbeelding van de

konsthandelaar in het algemeen. Toch is het waarschijnlijk niet toevallig dat de ‘Nyt’ er als overheersende eigenschap wordt gepresenteerd. In het tweede deel van het handschrift wordt uitvoerig aandacht besteed aan Carel de Moor en zijn schilderkonstige produkten. De Moor schilderde de magistraat van 's-Gravenhage, een schilderij dat volgens Weyerman in 1719 gereed kwam. Het slotcommentaar daarbij luidt:

‘Welk heerlijk geordonneert, en k[unstig?] geschildert Tafereel, de *Nyt* † wel dorst Lasteren, [...] maer [niet?] kunnen verbeteren.’ Een voetnoot bij de *Nyt* geeft het volgende: ‘*De Nijdt*. Zeker Fijnman, zijnde een schilder, en kunsthandelaer. dorst dit stuk veragten; zeggende, dat 'er geen houdingh of Tekening in was. Edog de Konstkeners bekend is, dat *C. de Moor* een groot man was’.

Zou De Nijdt, de ‘Fijnman’, het voorbeeld zijn geweest voor bovenvermelde 'karakterbeschrijving, waarin wordt gezegd dat ‘Een zeedig uijterlijk, en, Een fijnmans uythangbordt, [...] het merk [is] van een modern vroom *Konstkoper*’? Mogelijk. Voorlopig kunnen we denk ik wèl aannemen dat in de *RH* achter de model zittende konstkoper de persoon van De Nijdt schuilgaat.

Waarmee een bescheiden aanzet is gegeven voor de annotatie van een item uit de *Hermes*. Over de kunsthandel op zichzelf valt overigens ook nog heel wat meer te melden.

(Observatie, gehouden op de grondvergadering van 9-1-1982)

Eindnoten:

1. Hs. Brussel, II 1608, deel I, p. 1
2. *RH*, p. 177-178
3. *RH*, p. 290-291
4. Hs. Brussel, II 1608, deel I, p. 2-5.
5. *RH*, p. 290

Barbara Sierman

(Da Costastraat 135^{III}, 1053 ZM Amsterdam, 020-168956)

Weyerman en Don Quichot

Vorig jaar hield ik mijn observatie over de periode die Weyerman in de gevangenis doorbracht en ik vermeldde enkele besluiten die het Hof van Holland genoodzaakt was over hem te nemen. Het bleek duidelijk dat Weyerman om in zijn onderhoud te kunnen voorzien, in de gevangenis schreef en schilderde. Dat de opbrengst daarvan verre van voldoende was, bleek uit het feit dat het Hof enkele malen besloot eer geldelijke ondersteuning te geven.

Een van de werken, die Weyerman in de gevangenis tot stand bracht, was de vertaling van Cervantes' *Don Quichot*.

De vertaling verscheen in 1746 bij de Haagse drukker Pieter de Hondt. Pieter de Hondt was gevestigd aan de Korte Houtstraat en maakte naam als drukker van kostbare werken, of zoals Kossmann het omschreef in zijn *Geschiedenis van de Boekhandel te 's-Gravenhage*: hij stond ‘bovenaan onder de Hagenaars wat de pracht der drukken aangaat’. De *Don Quichot* behoorde daar zeker ook toe. Gelijkzeitig verschenen een Hollandse en een Franse vertaling. Het werk was te verkrijgen in 4°

en folio waarbij de folio-editie luxer was uitgevoerd: de bladzijden hadden randversiering en de titelpagina was in rood en zwart gedrukt. Een folio-exemplaar is onder meer aanwezig in de Koninklijke Bibliotheek. Maar vooral de illustraties hebben de uitgave zeer bekend gemaakt. Bernard Picart, S. Fokke, J. van Schley e.a. vervaardigden kopergravures naar schilderijen van de Fransman Coypel. De prenten hebben soms een datering van 1742, waaruit valt af te leiden dat de uitgave lang tevoren gepland was.

De uitgave kwam in de eerste helft van 1746 uit. Op 20 juli van dat jaar deed Weyerman een verzoek tot de Procureur Generaal van het Hof van Holland in verband met de Don Quichot. Hij diende een klacht in 'over den Boekdrukker de Hond wegens het uytgeven van secker Boek door

hem Jacob Campo Weyerman getranslateert, en soo hy [JCW] voorgeeft door den gemelde de Hond op verscheyde plaats en verandert en gemutileert'. De klacht betrof dus niet het honorarium, maar het feit, dat De Hondt tekstwijzigingen had aangebracht. Weyerman vroeg om rechtschulp en kreeg deze ook, de heren Nievelt en de Bye werden hem respectievelijk als advocaat en procureur toegewezen 'om met den anderen te overleggen wat ontrent den gemelde Boekdrukker de Hond in de voorschreve Saake behoorde gedaan te werden'.¹

Het is heel jammer, maar spuurwerk in het Rijksarchief leverde nog geen resultaat op, zodat de afloop van de kwestie tot op heden onbekend is. Het is best mogelijk, dat Weyerman uiteindelijk van verdere actie heeft afgezien, hij was per slot al bijna aan het eind van zijn leven en zou, maar dat kon hij niet weten, enkele maanden later sterven. Dat zijn laatste maanden evenmin makkelijk zijn geweest blijkt uit het verslag dat Antony van Wesele deed aan het Hof. Deze Van Wesele bezocht mensen in tuchthuizen en 'geconfineerden uyt kragte van Crimineele Sententien van desen Hove'. Op 11 november 1746 berichtte hij dat hij visitatie by Jacob Campo Weyerman had gedaan en 'denselven seer verswakt gevonden en daardoor buyten staat om ietwes met de Schilderkunst te verdienen'. Maar 'zynde zyne genegentheyt tot schryven, maar syn Satirique geest en petulantie nog tot zoo verre hem eigen en bygebleven, dat hij moeyte soude hebben om sig daar van te onthouden, by aldien hem Complete vryheyd tot schryven gegeeven wierd.' De enige weg die hem nog openstond was het maken van vertalingen, maar 'klagende hy daarover dat hy geen genoegsame occasie had om ietwes van belang met translateren te winnen, 't geen nochtans het eenige is, dat men hem met gerustheyd kan toevertrouwen'. Het Hof neemt overigens geen enkele resolutie in deze kwestie en stond JCW dus ook niet een grotere vrijheid toe.²

Rijk zal Weyerman dus zeker niet van zijn Don Quichot-vertaling geworden zijn. Maar de visitatie van Antony van Wesele geeft ons op zijn minst de zekerheid dat JCW tot het eind van zijn leven helder van geest is geweest. En dat een Zeegenzang voor de aanvang des jaares 1741, die op een zeer onderdanige toon is geschreven, niet door een langzaam ietwat kinds wordende oudere man is geschreven, maar door een Weyerman, die wij ook uit het vroegere werk kennen als een scherpe, satirische geest.

(Observatie, gehouden op de grondvergadering van 9-1-1982)

Eindnoten:

1. ARA. 's-Gravenhage. Notulen Hof van Holland, inv. nr. 300, 20-7-1746.
2. ARA. 's-Gravenhage. Notulen Hof van Holland, inv. nr. 300, 15-11-1746.

Signalering

Veiling 1886 - (n.a.v. *Med.* 20, p. 210) In de *Nederlandsche Leeuw* no 9 (1886) op p. 80, onder nr. 19, staat te lezen dat is overleden, huize Knapenburg te Heemstede Jacobus Weyerman Junior, oud 86 jaar, weduwnaar van E. Jarman. Dit zal wel de Weyerman zijn van wie schilderijen zijn verkocht in 1886. In de *Nederlandsche Leeuw* worden trouwens heel wat meer Weyermannen vermeld, ook in Batavia in de Compagniestijd.

(Jos Leenes)

Brandmerk en galg. - In *Verjaard Briefgeheim*. Brieven aan Balthazar Huydecoper, verzameld, ingeleid en van aantekeningen voorzien door Henri A. Ett (Wereld-bibliotheek, Amsterdam/Antwerpen, 1956) bevindt zich onder nr. XLV een brief van J. Elias Mzn aan Huydecoper. Die brief volgt hier.

Wel Edele Gestreng Heer en Neef,

By de vernieuwing van het jaar geeve ik my de eer UwelEdGestr. van ganscher harten vernieuwing van alle heil en zegen toe te wenschen; hoopende dat het Gode behaagen zal UwelEdGestr. noch lang in volmaakte gezondheid en ongestoord genoeg te spaaren, en alles te doen genieten, wat eenigszins kan strekken om haar een leven te doen leiden, waar aan de dierbaarste gunstbewijzen onafscheidelijk verknocht zijn: terwijl ik my zelve gelukkig zal schatten, indien ik altoos een plaats in de goede gedachten van UwelEdGestr. moge behouden, en zy my gelegenheid gelieve te gunnen, om van tijd tot tijd te toonen, dat my niets aangenaamer dan haare vriendschap is. Dit bykans alles zende wat ik tegenwoordig te schrijven hebbe, zal ik niet lang zijn. Ook heb ik UwelEdGestr. weinig nieuws van eenig belang mede te deelen; of het moest haar noch onbekend wezen dat het Hof van Holland onlangs den beruchten Weyerman uit Vianen in den Haag heeft doen haalen. Ik weet maar ten halven waar mede hy beschuldigd wordt: maar men zegt dat hy, onder anderen, brandbrieven aan verscheiden huizen zou gezonden hebben, waar in hy op een onbeschaamde wijze de Menschen dreigt openlijk te zullen defameeren, zo zy hem geen geld schieten. Hoe het zij, daar is 'er, die meenen dat het met hem wel slecht kon afloopen, en dat hy gelukkig zal zijn zo hy met een geesseling en brandmerk vrij raakt. De Heer D'Orville heeft my het bewuste boek thuis gezonden. Ik heb het voor 't grootste gedeelte doorbladerd, en daaruit Romein de Hooge wat nader leeren kennen: schoon ik hem noit ongelijk gedaan, maar hem altijd gehouden heb voor het geen hy was. Is de helft, van het geen hem by beëdigde verklaaringen wordt ten laste gelegd, alleen maar de waarheid, dan dunkt me dat die God- en eervergeeten guit de galg zo wel verdiend heeft als de bovengenoemde prulschrijver. Nu verzoek ik te moogen weeten of UwelEdGestr. deeze pasquillen op Texel gelieve te hebben, dan of ik die onder my zal behouden tot haare overkomst. Hier nevens gaat de copy van een gedrukt vaars, 't welk waardig is geleezen te worden. De Dichter is een gewezen predikant, die eenige tijd te Delf in het gekkenhuis heeft gezeten, en thans te Leiden voor zot loopt. Van hem heeft my de heer Van Snakenburg (die verleden week een dag of vier in deeze Stad, en by my thuis geweest is) verscheiden historietjes verhaald. Hy heet *Theodorus Texelius*, doch onderschrijft zich ook wel eens *Theodorus Delphicus* (gelijk ik gezien heb onder een ander van zijne grollen) zo, om zijn Delfsche gevangenis, als, om daarmede te kennen te geeven dat hy een zoon is van Apollo van Delfos. maar ik twijffel hartelijk dat Uwel EdGestr. hem daar voor zal erkennen. De Marre laat eindelijk zijn *Batavia* by Wor drukken, en Hartig zal tegen het voorjaar de Gedichten van Rabus onderhanden neemen, met volkomen goedvinden van den zoon, die hem het origineele portret van den Dichter heeft toegezonden, 't welk door den beroemden Houbraken in koper gebragt zal worden. Is UwelEdGestr. nieuwsgierig naar de nieuwe Schepens. my zijn de vier volgenden genoemd:

De Heer van Zuidpolsbroek, door den burgermeester van den Bempden, met wiens oudste zuster hy zal trouwen. De jongste is verzegd aan Schepen Warin,

De heer de Smeth (die een Juffrouw van Ghesel in huwelyk heeft) door den burgermeester van de Poll.

De heer van der Ghiessen, Regent van het Weeshuis, door den burgermeester Geelvinck.

en de heer G. Hasselaar, door den burgermeester Corver.

Hiermede deezen besluitende, blyve ik met alle achting

WelEdele Gestrenge Heer en Neef,

UwelEdGestr. Gehoorzaamste Dienaar

J. Elias Michielsz

Amsterdam den 30. December 1738.

Met haast, en half by duister.

Het ‘bewuste boek’, door D'Orville gezonden, raakt niet de zaak Weyerman, zoals uit eerdere brieven (eveneens in de bundeling van Ett) blijkt. Wie de intrigerende Delfts-Leids-TeXelse zot is, weet ik niet. Ik heb er ook geen onderzoek naar gedaan.

De schrijver van de brief, Mr. Jacob Elias Michielsz.(1698-1750), was advocaat te Amsterdam. Elias was daarbij schout van de Watergraafs- of Diemermeer, Bewindhebber van de West Indische Compagnie wegens de Provincie Utrecht. Elias was ook als auteur actief: hij vertaalde Franse toneelstukken, gaf met Theodoor van Snakenburg in 1731 *Proeve van Dichtoeffening* uit. Jacob Elias, vriend van Van Effen, werkte mee aan diens *Hollandsche Spectator*.

Zijn *dédain* voor Weyerman kan dus ook nog een specifieke spectatoriale of WIC-achtergrond hebben.

De brieven van Elias aan Huydecoper onderscheiden zich zeer van de andere brieven, die Huydecoper ontving. Elias ontpopt zich, bij alle eerbied voor zijn geleerde neef, tot een kletskaus, hij vertelt met graagte de nieuwtjes. (Peter Altena)

Willis en Ten Hoorn. - Onlangs de editie Hanou van de *Vrolijke Tuchtheer* opnieuw doornemende, viel mijn oog op een passage in nr. 19 op p. 152 (in de uitgave p. 164), waarin sprake is van ‘den gehoornde boekworm met het paardehoofd’. De onduidelijke connotatie met ‘hoorn’ bij Arnold Willis is wellicht ingegeven door diens tweede huwelijk met Alida Gramingh (ondertrouw Amsterdam 15-9-1729), de weduwe van de Amsterdamse boekverkoper Nicolaas ten Hoorn.

Deze laatste was de zoon van Jan (Claasz) ten Hoorn, en de neef van de fameuze Timotheus ten Hoorn, de broer van Jan.

Waarschijnlijk gaf Timotheus in 1698, onder het gefingeerde uitgeversadres Tyme van Nes te Hoorn, de *Schimp- en Hekeldigten* (UBA 1149 H 44) uit, in enkele waarvan E. de Blauw (*Med* febr. '79, nr. 12, p. 145), naar aanleiding van hun onderschrift ‘Abdera’, Weyermans eerste pennevruchten meent te zien.

Timotheus ten Hoorn dient eveneens genoemd te worden in verband met een aantekening bij p. 95 (noot 7) van de editie. Niet alleen is hij de uitgever van *Het Leven der Courtisanen* (onder de naam Pieter Koelaart uit Leiden) uit 1680 (blijkens één zijner fondslitjes uit 1708); ook heeft hij uit te staan met Pieter Aretijns *Dwalende Hoer of Uylespiegel op Nooten*. Vermoedelijk zijn de ‘vuile plaatjes’ waarvoor hij in 1678 op de schoutsrol verschijnt, de platen bij die uitgave. Volgens

het pamflet *De Nyd en Twistsught* (UBA Pamfl. M. a. 15) uit 1690 is niet, zoals in de

Memorie van Rechten (UBA Pamfl. M. a. 8) wordt beweerd, Romein de Hooghe de maker, maar is in Ten Hoorns huis in de Nes een plaatsnijder in verband met de platen opgepakt. (Frank Peeters)

Huygens en Weyerman over het décolleté. - In *Den Persiaansche zydeweever*, eerste bedrijf, derde toneel staat de volgende claus.

Praatjeby: Ergo verlief! want dat
is een Bewijs dat zy op die Roomtaart vreemde Gasten gaat uytnooden.
Den grooten Konstantijn vroeg eens aan een jonge Juffer die met een
koppel bloote Tetten liep,
Zyn die Huysmossen ook te koop? en toen zy repliceerde, Neen, schoot
hy haar toe, Waarom roepen zy dan Piep?

Met 'den grooten Konstantijn' bedoelt Weyerman Constantijn Huygens. Na enig zoeken in diens werk vond ik de passage terug in *'t Kostelick mal*, vss. 42-44.

Een open Memmen-hol, trots wind en winters wonden;
(Treff' eener niet te recht dit onbeschaemde moy,
Zijn d'Hoenders niet te koop, wat doen sy uyt de koy?)

In de editie van L. Strengolt, Zutphen, [1973]. (Klassiek Letterkundig Pantheon nr. 9) wordt over *eener* uit vers 43 in een voetnoot gezegd: 'iemand; bedoeld is, blijkens de aantekening van Huygens zelf, de Spaanse gezant van Engeland.'

De woorden van Huygens zijn door Weyerman sterk gewijzigd. Hij doet het voorkomen alsof Huygens zelf de opmerking maakte, maar uit het citaat en de noot blijkt duidelijk dat dit niet het geval is. Ook Huygens haalt de woorden van een ander aan. Of Weyerman dit nu met opzet deed, of dat hij de zinnen uit zijn geheugen putte en voor zijn toneelstuk aanpaste, zullen wij waarschijnlijk nooit kunnen achterhalen. (Jan Bruggeman, Antheunisstraat 18, 2522 ZE 's-Gravenhage)

Weyerman bij Tydeman. - Uit de catalogus van het boeken- en handschriftenbezit van Hendrik Willem Tydeman (1778-1863) blijkt dat deze veelzijdige rechtshistoricus, hoogleraar, rechter, vriend van Bilderdijk, sleutelfiguur in het intellectuele leven van de eerste helft van de negentiende eeuw, bij zijn dood in het bezit was van de volgende Weyermanniana (ik citeer de catalogus):

- Den kluyzenaar. Utr. Z.j. Amsterdamsche Argus 1719-22. 3 dln. 1 h.b. 4to.
- Den echo des werelds. Den ontleder der gebreeken. Beweegredenen van Moses Marius om de krist. godsdienst aan te nemen. Z.j. - De Heremyt. 1728, 29. Amst. 1724-29. 5 dln. fr. bd. 4to.
- Het oog in 't zeil. Vijftig vertoogen. Leijd. 1780. fr. bd. 4to.

Deze nummers (nrs. 4826 t/m 4828) zijn door Martinus Nijhoff en E.J. Brill, die de catalogus samenstelden, opgenomen in de rubriek 'Bespiegelende wijsbegeerte en wijsgerige vertogen' zodat zij figureren onder Pascals *Pensées*, Montaignes *Essais* en W.A. Ockerses *Ontwerp tot eene algemeene charcterkunde*.

Weyermans werk is geveild ten huize van Martinus Nijhoff, Raamstraat 49 te 's Gravenhage, op vrijdagavond 4 november 1864.

Bron: *Bibliothecae Tydemannianae, Catalogus der bibliotheek nagelaten door (...) H.W/. Tydeman*, 5 dln. 1 band. z.p. 1864-5, pars 1, de aangegeven nrs. (UBA 2864 D 23). (Hanna Stouten)

Adèle Nieuweboer JCW en Amerique (II)

In aansluiting op eerdere meldingen (p. 209 en 226) nu verslag van wat de *National Union Catalog* aan Amerikaans bezit aangeeft.

Deel 658, p. 467:

De gehoornde broeders, of Het vrouwelyk bedrog. [Amsterdam, 17..] [With: Does, Jacob van der. Tragedie van Dido. 's Gravenhage, 1663].

University of Chicago, Chicago. Illinois: PT 5647. D 42 D 6 1663

De Historie des Pausdoms of en verhaal van de Dwaalingen en bygeloovigheeden. Amsterdam: Weyerman, 1725.

New Brunswick Theological Seminary, New Brunswick, New Jersey: UD 85 W 54.

New York Public Library

De Hollandsche zinnelykheid. 2e druk. Amsterdam. H. Bosch etc. 1717.

Harvard University, Cambridge, Massachusetts.

Den kluisenaar in een vrolyk humeur. Utrecht, A. Muntendam [1733].

Harvard University, Cambridge, Massachusetts.

Den vrolyke tuchtheer. Amsterdam. Gedrukt voor den authour, 1730.

University of Chicago, Chicago. Illinois: PT 5737. W 55 V 8 1730.

Harvard University, Cambridge, Massachusetts.

De doorzichtige heremiet. Tweeden druk. Uitgegeven voor rekening van den authour etc. [1730?].

Harvard University, Cambridge, Massachusetts: NC 7 W 5445730db

De levensbeschryvingen der Nederlandsche konst-schilders en konstschilderessen. etc. 's Gravenhage, wed. E. Boucquet etc. 1729-1769.

New York Public Library. New York.

Library of Congress, Washington D.C.

Yale University, New Haven, Connecticut.

University of Chicago, Chicago, Illinois.

University of Delaware, Newark. Delaware.

University of California at Los Angeles, California.

University of California. Bancroft Library, Berkeley, California.
Stanford University Libraries, Stanford, California.
Ohio State University, Columbus, Ohio.
Cleveland Museum of Art, Cleveland, Ohio.
University of Michigan, Ann Arbor, Michigan.
University of Missouri, Columbia, Missouri.

Het oog in 't zeil, etc. Leyden by C. van Hoogeveen jun. etc. 1780.
Harvard University, Cambridge, Massachusetts.

Zegenzang in den aanvang des jaars 1741, 's Gravenhage Gerard Block [1741].
University of Minnesota, Minneapolis, Minnesota

Er zijn verwijzingen op: Geest; Marcus, Moses. Niet op Cervantes, maar in deel 101, p. 525 vindt men wel de nodige exemplaren:

Cervantes Saavedra, Miguel de.

De voornaamste gevallen van den wonderlyken Don Quichot, etc.

's Hage, P. de Hondt, 1746.

Library of Congress, Washington, D.C.

Yale University, New Haven, Connecticut.

University of California, Berkeley, California.

Harvard University, Cambridge, Massachusetts.

University of Chicago, Chicago, Illinois.

New York Public Library, New York.

Hispanic Society of America, New York, New York.

University of Oklahoma, Norman, Oklahoma.

University of Pennsylvania, Philadelphia, Pennsylvania.

Union Library Catalogue of Pennsylvania, Philadelphia, Pennsylvania (dat zal het voorgaande ex. wel dekken)

Deel 193, p. 460:

De geest van Jacob Campo Weyerman etc. Gedrukt, voor de nieuwsgierige op het eylandt Foppasie. C.LXXX.M.D.LXXIV.

No. 3 in a volume of works about Weyerman.

Harvard University. Andover-Harvard Theological Library, Cambridge, Massachusetts: Y 88 W 5472 Z 492 [?] 1763.

Deel 361, p. 233:

De voornaamste beweegredenen en omstandigheden [...] Moses Marcus etc. Amsterdam [n.d.]

Yale University. Divinity School Library, New Haven, Connecticut.

[Onlangs bereikte ons een zelfde opgave, van de hand van Ed Olijkan, Amsterdam. In diens opgave treffen we bovendien deel 1 en 2 uit de Harvard-convoluut 'of works about Weyerman': resp.

Dl. 682, p. 518:

Zeldzaame levens-gevallen van J.C. Weyerman. Tweede druk. 's Gravenhage, Pieter van Os, 1763.

Dl. 1, p. 158:

Aanhangzel behorende tot de Zeldzaame Levensgevallen van J.C. Weyerman. 's Gravenhage, Pieter van Os. 1763.

Dhr. Olijkan veronderstelt dat met deze drie nrs. de convoloot waarschijnlijk wel compleet is. Hij heeft de Andover-Harvard Theological Library niettemin schriftelijk om nadere inlichtingen over dit exemplaar gevraagd. Met belangstelling wachten we het antwoord af. Red.]

Exemplaren

De heer J.L. Docter (Bilthoven) beschikt over drie delen van de *Konstschilders*, de eerste drie delen.

De heer W. Mans (Amsterdam) is eigenaar geworden van *Het oog in 't zeil*.

Lijst van de vrienden en leden per 1 maart 1982

- Altena, P.S.I. -. Veerstraat 5", 1075 SL Amsterdam.
 Amerom, Dr. H.W.J. van -. Jos Habetsstraat 30, 6419 CD Welten Post Heerlen.
 Arpots, R.P.L. -. Horstacker 15-40, 6546 EL Nijmegen.
 Bahnen, H. -. Zilverberg 10-14, 1025 CE Amsterdam.
 Bibliotheek Arnhem, Postbus 1168, 6801 ML Arnhem.
 Bibliotheek D'Witte Leli, Nwe Spiegelstraat 17, 1017 DB Amsterdam.
 Bibliotheek K.U. Nijmegen, Erasmuslaan 36, 6525 GE Nijmegen.
 Bibliotheek R.U. Groningen, Postbus 559, 9700 AN Groningen.
 Bibliotheek R.U. Utrecht, Wittevrouwenstraat 9-11, 3512 CS Utrecht.
 Blauw, H.M. de -. Persijnstraat 6, 1135 EC Edam.
 Bol, H.C. -. Engstraat 14, 5256 BD Heusden.
 Bossers, A.G.J.M. -. Vliervlinder 3, 2317 JR Leiden.
 Bostoën, K.J. -. Buitenrustlaan 1, 2313 ZK Leiden.
 Brandt Corstius, L. -. Van Lennepweg 1, 2597 LG Den Haag.
 Breekveldt, W.F.G. -. Noordeinde 11, 1141 AE Monnickendam.
 Broos, B.P.J. -. Kalmoesgaarde 4, 3436 HJ Nieuwegein.
 Broos, A. -. Sorby Hall, Endcliffe Vale Road, Sheffield S 10 3 ES (Gr. Br.)
 Bruggeman, J. -. Antheunisstraat 18, 2522 ZE Den Haag.
 Buchel, M. -. Jupiter 713, 1115 TT Duivendrecht.
 Buijnsters, Dr. P.J. -. Witsenburgselaan 35, 6524 TE Nijmegen.
 Cox-Andrau, Dr. M.S.J. -. Utrechtseweg 202, 3818 ES Amersfoort.
 Depot Ned. Publicaties, Postbus 74, 2501 AJ Den Haag.
 Dieleman, M. -. H. de Grootstr. 1, 3581 DR Utrecht.
 Docter, J.L. -. Sweelincklaan 86, 3723 JH Bilthoven.
 Dijk, J.M.F.Th. van -. 1e Oosterparkstr. 6, 1091 HB Amsterdam.
 Eijkhout, K.F. -. Bisschop Schrijnenstraat 28, 5914 RZ Venlo.
 Facultés Universitaires S. Louis, Centrum voor de Studie van de 18e eeuwse
 Zuidnederlandse letterkunde, Boulevard du Jardin Botanique 43, 1000 Bruxelles.
 Fierstra, M. -. Westermarkt 58, 1016 DL Amsterdam.
 Flier, A.M. -. Anna Bijnsstr. 24, 7552 NC Hengelo.
 Galen, H. van -. Engelandlaan 234, 2034 NH Haarlem.
 Geesink, M.S. -. Vliervlinder 3, 2317 JR Leiden.
 Gemeentearchief, Amsteldijk 67, 1074 HZ Amsterdam.
 Gemeentearchief, Stadserf 2, 4811 XS Breda.

Gemeentearchief, Achter het Stadhuis 5, 5211 HM Den Bosch.
 Gemeentearchief, Loosduinseweg 17, 2571 AA Den Haag.
 Groot, J.P.M. -. 1e Helmersstr. 193"", 1054 DV Amsterdam.
 Gruntjes, A.C.M. -. Vondellaan 48, 5421 PM Gemert.
 Guensberg-Weyerman, Dr. M. -. Nachtegaalstraat 4, 7491 CP Delden.
 Hafkamp, H. -. Prinsengracht 153, 1015 DR Amsterdam.
 Hamans, C.S.J.M. . G. Metsustr. 24, 1071 EB Amsterdam.
 Hanou, A.J.A.M. -. Gouden Leeuw 139, 1103 KB Amsterdam.
 Harthoorn-Lokhorst, H.J.A. -. Pr. Margrietlaan 5, 3956 XV Leersum.
 Hendriks, W.P.C. -. IJdijk 99, 1023 NR Amsterdam-Schellingwoude.
 Heugten, J. van -. Rode Kruislaan 865, 1111 ZT Diemen.
 Hoogma, M.C. -. Postbus 6489, 1005 EL Amsterdam.
 Houwelingen, P.S.M. van -. Goudsbloemstr. 83, 1015 JK Amsterdam.
 Iongh, M.L. de -. Tolsteegsingel 7, 3582 AD Utrecht.
 Jonge, M. de -. Loggerhof 179, 1034 CG Amsterdam.
 Jonge, P.M.M. de -. Schoolwerf 9, 1354 JA Almere-Haven.
 Jonge, W.S.C. de -. Plantage Middenlaan 42"", 1018 DH A'dam.
 Keersmaekers-Ooms, A. -. Wouwendonkstraat 78, 2570 Duffel (Belg.)
 Keyser, P. -. Nieuwe Herengracht 37, 1011 RL Amsterdam.
 Klein, G. -. Goudsbloemstr. 74B, 1015 JR Amsterdam.
 Kloek, J.J. -. Nw. Loosdrechtsedijk 281, 1231 KW Nw.-Loosdrecht.
 Koeman, K.E. -. Westerstraat 5, 1601 AB Enkhuizen.
 Koenhein, A.C.N. -. Aimé Bonnastraat 10, 4132 CD Vianen.
 Kok, M.J. -. Rode Kruislaan 903-6, 1111 ZV Diemen.
 Koninklijke Bibliotheek, Lange Voorhout 4, 2514 EE Den Haag.
 Kruyskamp, Dr. C. -. Rapenburg 49, 2311 GH Leiden.
 Kuipers, J.M. -. Haarlemmerstr. 31-A, 2182 HB Hillegom.
 Kunst, J.C.W. -. Van Gentstraat 27", 1055 PB Amsterdam.
 Leenes, J.A. -. Postbus 1032, 2200 BA Noordwijk.
 Logchem, D. van -. Diependaalselaan 321, 1215 KG Hilversum.
 Luger, B. -. Koninginneweg 91, 1075 CJ Amsterdam.
 Maatschappij Nederlandse Letterkunde, Cronesteinkade 26, 2313 GX Leiden.
 Malepaard, J. -. Vinc. van Goghstraat 51, 1072 KL Amsterdam.
 Mans, W.J. -. Leksmondhof 352, 1108 GD Amsterdam.
 Maréchal, G.T.H.M., Marnixstraat 77, 1015 VD Amsterdam.
 Matthey, Th.M.M., Tweeboomlaan 5, 1624 EA Hoorn.
 Miedema, H. -. W. Sluiterstraat 15, 1061 TG Amsterdam.
 Moes, C. -. Torenhof 6, 3742 CT Baarn.

Morel, P.M. -. Fl. Nightingalestraat 16, 1025 KV Amsterdam.
 Nederlands Persmuseum, Oude Hoogstraat 24, 1012 CE Amsterdam.
 Nieuweboer, E.C.J. -. Stolbergstraat 5, 2012 EP Haarlem.
 Olijkan, E.A. -. Rustenburgerstraat 260', 1073 GK Amsterdam.
 Oostrum, W.R.D. van -. Aziëlaan 458, 3526 SN Utrecht.
 Ophof, S.G. -. Waterloosweg 15, 7311 JG Apeldoorn.
 Otten, J.E.M. -. Bilderdijkkade 600, 1053 VT Amsterdam.
 Oversteegen, Dr. J.J. -. Rijndijk 29, 4033 CH Lienden.
 Paasman, A.N. -. Burg. Roosm. Nepveulaan 34, 3881 HB Putten.
 Peeters, G.F.L. -. Fleerde 721, 1102 AV Amsterdam.
 Plaat, G. van der -. Wingerdpark 102, 2724 RG Zoetermeer.
 Pol, L.R. -. Van Teylingenlaan 22, 1701 AB Heerhugowaard.
 Pullens-Schaap, E.A.M. -. Wagenaarstraat 293, 1093 CN Amsterdam.
 Ras, W.A.J. -. Louiseweg 8, 6523 NB Nijmegen.
 Rijksbureau Kunsthistorische Documentatie, Korte Vijverberg 7, 2513 AB Den Haag.
 Sandfort, C.I.M. -. Gov. Flinckstraat 147 A", 1072 EH A'dam.
 Schellens, P. -. G. Gezellelaan 84, 4873 GE Etten-Leur.
 Schenkeveld-Van der Dussen, Dr. M. -. H. Heijermanslaan 23, 2106 ER Heemstede
 Schuyt, M. -. Zwaluwstraat 22, 1826 KW Alkmaar.
 Sierman, B. -. Da Costastraat 135", 1033 ZM Amsterdam.
 Sierman, H.N. -. Keizersgracht 66, 1015 CS Amsterdam.
 Sirks, A.J.B. -. O.Z. Achterburgwal 205", 1012 DL Amsterdam.
 Snelders-Hanou, L. -. Kruisbeklaan 18, 3722 TH Bilthoven.
 Spies, Dr. M. -. Van Breestraat 168, 1071 ZX Amsterdam.
 Stouten, J. -. Stadionkade 40, 1077 VP Amsterdam.
 Strategier, E. -. Engelandlaan 956, 2034 HR Haarlem.
 Tunderman, B. -. Nieuwe Kerkstr. 31", 1018 DX Amsterdam.
 Tuyl-Nieuwenhuis, H.J.M. van -. Delistraat 27, 6524 KM Nijmegen.
 Uyen, M. -. Lankforst 27-08, 6538 HB Nijmegen.
 Veen, H. van der -. Jan Hanzenstraat 15", 1053 SJ Amsterdam.
 Ven-Weyermans, C. van de -. Kometenstraat 28, 6543 XJ Nijmegen.
 Verhagen-Weyerman, F. -. Burg. Diepenhorstsingel 1, 3261 ED Oud-Beyerland.
 Verstraate, J.J. -. Veenendaalkade 258, 2547 AX Den Haag.
 Vet, Dr. J. de -. Bosweg 10, 6573 EA Beek bij Nijmegen.
 Vis, Dr. G.J. -. Gortersweg 7, 1871 CC Schoorl.
 Vleugels, J. -. Fazantenkamp 300, 3607 CN Maarssen.

Vliet, G. van -. Kerkstraat 425', 1017 HX Amsterdam.
 Vries, Dr. L. de -. Zylvesterweg 11/13, 9962 TA Schouwerzijl.
 Vries, N.P. de -. Leeuwensteinlaan 7, 5261 ES Vught.
 Waard, S. de -. Postbus 10057, 1001 EB Amsterdam.
 Wertwijn, J.W. -. Rode Kruislaan 1029-3, 1111 ZZ Diemen.
 Wetzels, F. -. Gastakker 224, 4817 XG Breda.
 Weyerman, A.O. -. Deltaplein 49, 2554 ED Den Haag.
 Weyerman, G.H.Th. -. P. Gabrielstraat 142, 2596 VJ Den Haag.
 Weijerman-Huser, H. -. Stationsstraat 26, 4331 JB Middelburg.
 Weyerman-Lorang, Dr. J.E., Swagermanweg 8, 2252 BD Voorschoten.
 Weyerman, M.P. -. Baronielaan 13, 2242 RH Wassenaar.
 Wit, J.A. de -. Elburgerweg 36B, 8181 EP Heerde.
 Wortel, T.P.F. -. Buizerdhorst 36, 2317 DB Leiden.
 Zwagemakers, J.F.C. -. Zuidzijde Haven 107, 4611 HD Bergen op Zoom.

Adreswijziging:

Jonge, W.S.C. de -. Rijnstraat 30', 1078 RC Amsterdam. (nieuw)

Nieuws

In het tijdschrift *Dutch Crossing*, nr. 15 (dec. 1981) stonden twee artikelen over Weyerman. A.J. Hanou schreef 'The Enlightened Authorship of Jacob Campo Weyerman (1677-1747)', pp. 3-22. Ton Broos' bijdrage luidde 'J.C. Weyerman in Translation: an 18th-century fragment', pp. 23-25. Het tijdschrift kost in de losse verkoop f 6, -.

Bij de presentatie van het eerste deel van de serie 'Populair Proza uit de 17e en 18e eeuw' (Uitgeverij Sub Rosa, Deventer), de fraai uitgevoerde *Belydenis van een lichtmis* (ca. 1770), in de Stads- of Athenaeumbibliotheek te Deventer werden twee toespraken gehouden. Als eerste sprak onze vriend Leo Ophof over 'Jacob Campo Weyerman, 18e eeuws broodschrijver'. Met name werd gesproken over Campo's broodschrijverij, atheïsme (vrijdenkerij) en libertinisme. De spreker hield tenslotte o.a. een pleidooi voor een bloemlezing uit de erotische vertellingen van Weyerman. De fakkel werd overgenomen door uitgever A.N.W. van der Plank, wiens voordracht onder de titel 'Hengsten na een merretje' (erotiek in de 18e eeuw) menige kwinkslag bevatte. Dit alles geschiedde 2 april 1982.

Na 'Boeket in Willet' en de prachtige Van Spaendonck-tentoonstelling (Noord-Brabants Museum) nu maar liefst 3 exposities van bloemstillevens: tot 11 april 'Een bloemrijk verleden' (Kunsthandel De Boer, Herengracht 512, A'dam), van 29 april tot 30 mei id. in het Noord-Brabants Museum, Den Bosch), Bloemstillevens uit de 17e tot en met de 19e eeuw (t/m 17 oktober) in het Amsterdams Historisch

Museum. Bij 'Een bloemrijk verleden' behoort een catalogus van f 25,-, bij de Amsterdams Historische expositie is samengewerkt met 'een botanicus' (S. Segal?). Of Weyerman vertegenwoordigd is? Men oordele zelf.

[Nummer 44]

Van het bestuur en de redactie

- Op de laatste jaarvergadering, d.d. 9 januari 1982, werd andermaal gevraagd naar een regeling, die nieuwe vrienden aan ontbrekende oude *Mededelingen* zou kunnen helpen. Er werd gesuggereerd de lacunes in het *Mededelingen*-bezit te inventariseren en eventueel tot herdruk van veelgevraagde afleveringen over te gaan. Het bestuur wil de vraag honoreren en zal tegen kostprijs oude nummers in fotokopie leveren. Met ingang van heden kunnen ontbrekende nummers en pagina's besteld worden à f 0,25 per pagina.

- In de aankondiging van het verschijnen van *De Rotterdamsche Hermes*-reprint (In: *De nieuwe taalgids* 74 (1981), pp. 184-5) zegt mevrouw Schenkeveld-van der Dussen dat er 'voor de ware liefhebbers' niets anders opzit dan de *Hermes*, zonder enige uitleg 'een onbegrijpelijke tekst', grondig te becommentariëren. Zeer juist. Op de jaarvergadering hebben negen 'ware liefhebbers' zich dan ook verbonden om de eerste negen afleveringen te annoteren. Aan de bespreking van annotatieproblemen zijn intussen twee inspirerende bijeenkomsten gewijd. Het werk verkeert 'in progress'. Het ligt in de bedoeling het vervaardigde tekstcommentaar in komende *Mededelingen* aan de kritiek van de leden en vrienden te onderwerpen. Men wordt verzocht eventuele aanvullingen en verbeteringen in te sturen.

Het is uiteraard mogelijk om zich bij de 9 commentatoren aan te sluiten en ook een aflevering te annoteren. Wie te ruim denkt voor één aflevering kan een notitie bijdragen over een specifieke kwestie in de *Hermes* of zich bepalen tot controle van het te publiceren tekstcommentaar.

- Men zal het gemerkt hebben: de *Mededelingen* verschijnen minder regelmatig. Het bestuur van de Stichting, tevens redactie van de *Mededelingen*, wenst de regelmaat te herstellen. De *Mededelingen* zullen tenminste drie maal per jaar verschijnen en totaal ca. 100 pagina's omvatten. De sluitingstermijn voor kopij is bepaald op resp. 15 februari, 15 juni en 15 september.

- Correctie op de adressenlijst uit het vorig nummer: K.J. Bostoën woont Buitenruststraat 1, 2313 ZK Leiden.

- De Stichting beschikt over een Postbus. Men wordt verzocht in toenemende mate onze postbus te gebruiken.

- Bijgaand treft U de uitnodiging voor de vergadering in Antwerpen, 7 augustus. Komt U allen!

Peter Altena

(Veerstraat 5'', 1075 SL Amsterdam)

Antwerpen-documentatie

In het derde deel van *De Levens-beschryvingen der Konst-schilders*, p. 9 herinnert Weyerman zich de schilderende dochter van schilder Du Chatel. Zij was intussen gescheiden van de schilder Van der Neer. ‘Wy hebben ruym sesentwintig jaaren gelêden in de Herberg van St. Josef, in de Keyzerstraat tot Antwerpen, gelogeert benevens die Juffer.’ Deze passage dateert van ca. 1728-1729. Dat betekent dat Weyerman ca. 1702-1703 in de Herberg van St. Josef logeerde. Volgens *De zeldzaame Leevens-byzonderheden van Laurens Arminius*, p. 75 at Jacob in 1704 dagelijks ‘in het Ordinaris van Sint Josef, in de Keyzerstraat’ te Antwerpen.

De betrekkingen, die Weyerman met Antwerpen onderhield, beperkten zich niet tot eten en slapen in de Herberg van Sint Josef. Antwerpen moet hem zeer bekend zijn geweest. Zoals bekend genoot hij een deel van zijn schildersopleiding in Antwerpen. In Breda had hij voordien onder het opzicht van Frank Verheijden, Van de Leur en Ferdinand van Kessel gestaan. ‘En ten laetsten geraekten ik tot *Antwerpen* bij den Bloemschilder *Simon Hardimé*, die voor zich zelfs een goed schilder was, doch die het alderminste Talent niet had om een Leerling te onderwijzen; zoo dat ik voor het grootste gedeelte mijn konst ben verschuldigt aen mijn eigen naarstigheit en aen vlijt te schilderen na het Leeven.’ (Handschrift KB Brussel, II 1608, vol. 4, p. 2). Aan zijn Antwerpse verblijven dankte hij voorts zijn kennis van de Antwerpse schilders, kunsthandelaren en vooral de Antwerpse horeca. De levensbeschrijvingen van Antwerpse schilders (als De Cocq, Verbrugge e.v.a.) in *De Levens-beschryvingen* zijn goeddeels gebaseerd op eigen waarnemingen. Over een aantal Antwerpse kunsthandelaren (als Vervoort) is veel te vinden in het onuitgegeven kunstkopersdeel van het Brussels handschrift. De Antwerpse horeca komt bij Weyerman voortdurend aan de orde: het koffiehuis van le Sieur Anthoine, de Ordinaris van Monsieur Laboureur etc.. Het werk van Weyerman laat zich lezen als gids voor de Antwerpse horeca van ca. 1700. Overigens komen in het werk van Weyerman nog talloze andere Antwerpse bijzonderheden voor.

In dit verband moet gewezen worden op het onlangs verschenen blijspel *Den Heer is betoovert, en de Juffer is behext*, dat in Antwerpen speelt, en vooral op de *Besweering van den disperaten Antwerpsen courantier*, dat in 1705 te Brugge bij J. Bernaarts verscheen. Over dit laatste stuk zegt Weyerman in zijn autobiografie, in deel 4 van *De Levens-beschryvingen der Konst-schilders*, p. 457: ‘Geduurende zyn [= JCW] verblyf te Breda, schreef den Antwerpsche Nieuwsschryver zulke onvergeeflyke Kouranten, dat hy de pen opnam, om dien onbesuisden Harmen, was 't doentlyk, te kittelen in een onbeschaafden styl. Ten dien einde schreef hy een Blyspel,

getyelt, de bezweering van den desperaaten Antwerpschen Kourantier.' Met twee andere blijspelen zou het te Breda gedrukt zijn, 'zonder den naam des Autheurs; een bewys van zyn onverschilligheid ontrent schriften van dien aart.' Van een dergelijke uitgave is niets bekend. Het lijkt niet waarschijnlijk dat de Brugse 1705-uitgave eigenlijk een Bredase is.

De Antwerpse courant, waar het in het stuk van Weyerman om draait, bestond volgens J. Smeyers (*De Nederlandse letterkunde in het Zuiden*, GLN VI (1975), p. 408) sedert 1695 als *Antwerpsche Post-tydinge*. Uit het artikel, dat de vaderlandse Hatin, W.P. Sautijn Kluit, in 1869 in de *Nederlandsche Spectator* aan 'De Gazette van Antwerpen' wijdde, weten we dat ruim voor die datum Antwerpse couranten (onder andere namen weliswaar) werden vervaardigd. De uitgever van de *Antwerpsche Post-tydinge*, die ten tijde van de *Besweering* twee maal per week (dinsdag en vrijdag) verscheen, was Henricus Aertssens. woonachtig op de 'Eyermerkt, in de Parnassus Berg'. Bij Weyerman (en ook bij anderen, zoals hierna zal blijken) heette de man Arsenico, een speaking name die aansloot bij zijn echte naam.

Hieronder enige stukken uit de *Besweering* (geciteerd naar de verzameluitgave met Sleutels, dus niet naar de druk van 1705), enige stukken uit de later toegevoegde *Sleutel*, en tenslotte enige fragmenten uit andere pamfletten tegen de Antwerpse journalist. De kwestie zal er iets duidelijker door worden.

De stukken uit de *Besweering* komen uit het Tweede Bedrijf. In het 'Eerste Tonneel' treedt Arsenico voor het eerst op, hij presenteert zich en zijn problemen. In het 'Tweede Tonneel' openbaart Arsenico's gekte zich in het gezelschap van zijn buurman. In het 'Vierde Tonneel' en een deel van het 'Vyfde Tonneel' bespreken 'twee Antwerpsche Hapschaers', Daniel van Hoboken en Kryn Platvoet het geval Arsenico en geven daarbij een opsomming van Antwerpse herbergen en kroegen, en van de daar getapte biersoorten. Hierna slaat kroegbaas Jan Bierlaers heerlijke nonsens uit.

Tweede bedrijf

Eerste Tonneel

ARSENICO uyt, zeer verstoort.

't Is of de geheele Hel gedechaineert is tot spayt van onze Natie:

Indien 't een ander gebeurde, hy jeerden hol over bol in de Desperatie.

O ongelukkige Eeuw! O *inrestorabel Malheur!*

De eene Zwarighayd is nauw gepassert, of daar is een andere voor de deur.

't Is waar, het was een considerabel verlies de Hoogstetze Batallie,

Maar wie duyvel had ooit gedacht, dat die helsche Rapalje!

Dat Vee van den Antikrist! dat Volkje van Deux Aas!
 Die Beeldenstormers! onder de Katholayken zouden speelen den Baas?
 Dat die geconfayte Geuzen! die desperate Gasten!
 Zo veel corazie zouden hebben, om onze Zeemacht aan te tasten?
 Waar van dat elk schip zo een formidable Naam had,
 Dat elk goud Zielke docht, dat 'er de Duvel nog Dood vat
 Aan kon hebben. Wie schrikte niet op de Naam van *l'Hardi, l'Enflammé, l'Invincible,*
Le Foudroyant, le Fiër, le Furieux en le Terrible?
Le Tygre, la Meduse, l'Eclair, & le Fulminant?
La Proserpine, sans Pareille, l'Inquiet en l'Ardent?
Le Desesperé, le Violent, l'Enfer, & la Tygresse?
Le Tonnant, l'Intrepide, l'Arrogant, & la Diablesse?
Le lion, l'Envieux en diergelayke soort,
 Waar van de Uytkomst niets minder beloofde, als een generale Carnage en Moort.
 Mayn courant spooft niet als Expressens, Couriers en Boden.
 Als per exempel, Hoe de vyandlayke Vloot op St. Louies dag was gevloeden
 Na de hoogte van Mallaga, en zo scherp was bezet,
 Gelijk eenen volwasschen Steur in een oud Visnet.
 Het was een Onmogelijkhayt, dat Kat ofte Hond kon eschappeeren;
 Twaalf Scheepen masteloos, gelayk als Ortolans zonder veeren,
 Of gepluynde Kuykens, dryvende naar de Baarbaarschekust,
 Zes en twintig genoomen: ja wel het was een lust,
 Zo bruyden ik 'er op in. Dan was het naar Oran, dan Melilla,
 Eider wachte een compleete Victory, het was zo na
 Als het zayn kost. Te Parys *morbleu!* daar was het te D Laudamus,
 Handwerpen vol Piktonnen. Eider verheugt, en nou is't zus zus,
 Keer dat Blaayken om, gy moet een ander Les leeren,
 Komt de Laudamus niet te pas zo zing de Miserere.
 Pest dat is een Onderschayt! dat 's een helsche verandering!
 Ons Heer bewaar may, dat ik maynen Buurman niet volg die hem aan zaynen Condê ophing,
 Om zayn Reputatie die hem zeer lief as te konserveeren.
 Waar Tover! is 'er nou een hoek ofte kant, daar ik kan verkeeren?
 Zelfs de Schuyffelbouten van Jongens schreeuwen men naar tot mayn hertelayk verdriet;
Aarzens, wilde gay een leugenaar kayken? maak dat ge' in de Spiegel ziet.
 'K wil gaan bersten, ik zal sterven, ik moet Vergif zuypen,
 Dat ik me maar dood dronk.... 'k zal men in een Wynvat doen kuypen,
 Dat 's niet goed.. wel.. dat ik van onze Lieve vrouwe toren sprong,
 Dat 's goed.... o neen,... 't beste was dat ik me maar stillekens ophong.
 Mayn Zinnen malen, mayn Herssens zayn aan 't kookken,
 May dunkt dat mayn Hoofd een Decoctie ketel is daar de Nikkers haar Dranken in stookken;
 Den Rook is de oorzaak, dat ik het gebruyk van de naturelayke Fonctien mis.

O Hel! O Razernay! waar ben ik?... ben ik Arsenico?... dat 's gewis.
 Wel Arsenico, sa toon ou coragie, gay moogt, gay kond dat niet verdragen,
 Revenge! Revenge! al zou 'er 't heele Land van Wagen
 Ik wil niet, ik en zal....

Tweede Tonneel.

ARSENICO. JEROEN SCHARBO.

JEROEN SCHARBO.

Hoe zo geturbeert Buurman? hedde gay de Siekte van St Jan?
 Zyde gay bezeten? hedde gay St. Marcoens Euvel? wat scheelt 'er an?
 Spreek, de Stilwygenthayt is ommers een quaey gracy.
 Of heeft de Razernay de Antichambre geoccupeert van u Speculacy?
 't Zayn de beste Koopliens, die het aldermeest hebben gefailjeert,
 't Is ommers het eerste Abuys niet? gay zyt 'er in geexperimenteert.
 Zo lang als ou Courant tot voordeel is van de twee Kroonen,
 Is de Magistraat in Consciency geobligeert ouwen Arbayd te loonen.
 Schoon dat onlangs een Geus zay, daar ik mee inde Kantyn zat;
 Dat men ou zo veel Ink behoorden te doen drinken alsgay met schrayven bedurven hat.
 Wat dunkt u van de Impudency van die looze Kapoenen?

ARSENICO. *Gants in furie.*

Dat men ze behoorde te inpaleeren! ja te harpoenen!
 Gelijk den Walvis, den Eenhooren, of het Zeepeerd,
 Den Tarbot, de Steurkrab! aanstonts lang me het Slachzweerd!
 Geef me een Korf vol Pistoolen, eenen Draagband vol Messen!
 Her uyt Beulskinderen met Douzynen vyf zessen!
 Uyt *Mordiabel!* uyt waar zayde altemaal?
 Her uyt Visdieven her uyt, dat ou den Duvel haal!
 Met Kompanien, Regementen, Brigades en Schadronnen!
 Aanstonts naar de Wapenkamer van den Handboog, her uyt de Spadronnen,
 Her uyt Maleiekulders, Flitsbogen, vergiftige Klengen,
 Bajonetten, en Moortpriemen! Ach honden, gay zult mooris zingen!
 Wie zayt gay Roffiaan? een Hollander? wat let may* dat'k ou niet ter neerstoot,
 Dat kik ou den Kop van den romp niet draay gelayk een spaansche Karoot!
 'K zal ik kik ou met Huyd en Hair inslingeren, en weer leevendig uytspouwen!
 Ik zal ik ou....⁺

* *Tegens zijn Buurman*

+ *Zo als hy naar hem slaat valt hy.**

* [+teken niet in hoofdtekst, maar hoort wschl. bij laatste regel, P.A.]

IEROEN SCHARBO.

Help! help! wil hem doch vast houwen!
 Juffr. Arsenico! kom met de goey Vrinden, want zo het een minuit laydt,
 Zo zayde niet alleen ouwen Man maar ook ouwen Buurman kwayt.

[Juffrouw Arsenico volgt in het Derde Tonneel de raad van haar buurman op. Met hulp van vrienden weet ze de wild om zich heen slaande Arsenico van het toneel te krijgen. In het volgende Tonneel spreken twee van die vrienden, 'Antwerpsche Hapschaers' over Arsenico, P.A.]

Vierde Tonneel

D.V. HOBOKEN. K. PLATVOET.

D.V. HOBOKEN.

Wat dunkt ou van Arsenico?

K. PLATVOET.

Ik geloof ik kik dat het een Opstaying is van valsche *nouvelles*.

D.V. HOBOKEN.

Dat hebde geraan,
 Ik weet ik kik niet waar hay het al haalt. Ziet onder ons gezayd en gezweegen,
 Als hay eene Waarhayt schryft, dan heeft hay 'er wel twaalf Leugens teegen.
 Zayn meeste Correspondency bestaat in de* Vlaamsche Kantijn
 Bay Craspo, Heyn Caves, Peer Lovani, en bay Juffr. Katryn;
 In het Ramshoof, het Schutters hofke, de Granaat en in diergelayken;
 De Grieksche kerk is zayn dagelaykze processy: maar apropo willen way eens kayken.
 Of het Verkens leuvens goet is, wat zegde Platvoet?

K. PLATVOET.

Laat ons dan bay Jan Bierlaers aan kloppen.

D.V. HOBOKEN.

Fiat ik vind ik het goet.

Zy kloppen, en de weert komt uyt, half beschonken met een Servet-muts op 't Hoofd, &c.

Holla hei Jan!

* *Herbergen en vroegen binnen Handwerpen.*

Vyfte Tonneel.

DAN. V. HOBOKEN. K. PLATVOET. JAN BIERLAERS.

IAN BIERLAERS.

Ha *Messieurs* welkom! wat is ou lieden begeeren?
 Wilde Leuvens, Lierze kaves, Morelle bier ghen hebt maar te Kommandeeren?
 Krieken, Framboizen, Verkens leuvens, Mom, delicate Wayn?

D.V. HOBOKEN.

Neen Jan, maar way zouden geern van een Potteke Verkens Leuvens gedient zayn.

IAN BIERLAERS.

Dat heb ik kik dat excellent is, en dat kunde daar uyt bemerken,
 Den vette Cellebruur dronk maar zes Potten, en hay was Precies gelayk een Verken.
 Zayn Cozayn die de Lanteren droeg, jeerden in de Geut dat hay vloog
 Tegens Kraay den Hannekenuyt, die deur die val negen Tanden spoog.
 Daar 's Steven de Verwer, die gelayk gay weet nou zo veel Bier kan verdraagen,
 Had hay nog maar eenen Pot gedronken, hay had den dikken Patroon de herssens ingeslaagen
 Over een Disputatie, raakende de Successie van de Kroon van Groenlant;
 En Juere de Brilleman, die 'er hem mee bemoeide, kreeg zulk een Santerquant,
 Dat hay met de kop in de Pistob viel, daar hay bykans in versmoorde.
 Daar bay was den ouden Spaansche Alferes zo vol dat hay zag nog hoorde;
 Ook vloekte hay zo vreesselayk op ieder Pint die hay dronk,
 Dat mayn Vrou meer als hondertmaal naar de aarde keek of hay nog niet verzonk.
 Daar is Steur de Viskooper die heeft al twee Cabbeljauwen verzoopen,
 En Uylekop den Beenhouwer is met het Gelag deurgelopen:
 Nou dat 's tot daar toe, hay heeft niet kwaalayk gedaan,
 Want ik geloof dat ik kik wel een halven Os op mayn Schaly heb staan.
 Bof den Afslaager zuypt dat op ieder pint de Knoopen van zayn Wambays springen,
 En.... *enfin* 't is gelayk als een Boere bruiloft, hier smayten daar spouwen, gins weer zingen.
 Wilde inkomen of wilde een Taafelke hebben hier op de Plaats?

* Ja ja ik zo!

* *Zy roepen van binnen Jan Jan, en hy antwoordt*

K. PLATVOET

Jan Jan doe dat.

IAN BIERLAERS.

Fiat maats.

binnen.

D.V. HOBOKEN.

Wat dunkt ou van Jan?

K. PLATVOET.

IK weet ik niet hoe hay het kan verdragen;
Dat iemant nog Vyfmaal 's weeks zadt is, maar aale dagen
Mordiabel dat 's te herdt! en zayn wayf Ariaentke Smeer,
Die is mee voor dag en voor dauw dronken, nouw dat's Leer om Leer.

D.V. HOBOKEN.

Stil daar is Jan.

[Jan brengt de drankjes en de 'Hapschaers' drinken zich vechtlustig; P.A.]

In de *Sleutel* wordt bij Jan Bierlaers aangetekend:

Jan Bierlaers was den Waerd in het *Ramshoofd* genaamt *Starkx*, een Kaerel die van de domme *Antwerpsche Hannekens* als een tweede *Koehoorn* of als een derde *Vauban* wiert gegroet, dewyl hy voorgaf, (doch dat Dreygement opperde hy meestentyds na zyn sestiende Pint Leuvenbier) in staat te zyn, om den Westkappelsche Dyk door te steeken met een Oestermes, en gevolglyk geheel Zeelant te kunnen inondeeren, als het hem luste en geliefde.

Vive la Signorie d'Ambres!

Over de 'vette Cellebruur' die 6 potten bier dronk, heet het in de *Sleutel*:

Die Cellebroers Naam was Broeder *Jaak*, een drinke Beest dat zo nu als dan, te hooi en te gras, een taamelyk aardig Bescheyd gaf, en zich daar langs in de Gezelschappen van zyn Meerder wist in te wikkelen. Ik zal den Leezer twee a drie van van zyn beste Antwoorden mededeelen.

Die Broeder *Jaak* speelde eenmaal een *Luyksche Belle Bruyd* met twee Kanonikken, en met een voornaam Drukker en Boekverkooper, woonachtig op de groote Markt tot Antwerpen. Den Drukker begong een Faut, doch hy wou noch hy zou zich niet laten overtuigen, schreeuwende gestadiglyk, *Beg**! Messieurs, ik verstaa het Spel al te wel om een Faut te begaan, en ik en wil nog en zal er niet voor boeten. Sakrem**! je zyt een Hablador,* (schreeuwde den Broeder Cellebroer) *en een wetteloos Kaerel, en zo veels te meer, dewyl het by uw een dagelykx Werk is, Fouten te committeeren, Cum Privilegio.*

Den Overste van de Cellebroeders moest eenig Geld hebben van den Schilder *Spierings*, die in zyn Ziekte zich bedient had van de Hulp van een Broeder van *Sint Alexis*. Die Schilder was een van de eerste Betaalders in Woorden, en een van de Laatste Geldgevers in Permissie Schellingen; een Qualiteyt die als tot in het Merg is doorgedrongen by veel Schilders, en by niet weynig Muziekanten. Dien Overste committeerde den bewusten Broeder *Jaak*, die een Prins Roberts metaale Voorhoofd en een assurante Tong voerde, driemaal 's Weekx na dien Schilder, die dat Spel wars wordende, in arren moede aan dien maanende Cellebroeder vroeg, *Of den Overste geloofde, dat zyn Goederen al gepakt stonden, om haas op te speelen na Mecghelen, Lier, of Leuven?* waar op *Frere Jaak* stemmiglyk antwoorde, *Neen, myn Heer, den Overste gelooft niet dat je zult wegloopen zonder te betaalen; maar dewyl ons Klooster dood arm is wil hy op de bouten gaan om de Schuldeyschers te ontduyken, en dan zou hy dat Geld mee neemen tot een Teerpenning.*

Den Kanonnik van *der Steen* gong dagelykx in Pelgrimasie na het *Geuzenherbergse*, een Bierhuys achter de Antwerpsche Vischmarkt, alwaar veel Hollandsche Schippers liepen drinken. Eenmaal wilde het Ongeluk, dat den vroomen van *der Steen* zo veel innam dat hy het spoor byster wiert, en in het uytkomen vlak in de Rivier de Schelde liep, waar uyt hy niet zonder moeite wiert gered door een party Leegloopers, die aldaar een Vlaamsch luchtje loopen raapen by gebrek van Zakgelt. Broeder *Jaak*, die over al by en ontrent was, begon geen kleyntje te lacghen met dat Ongeluk, en toen de Omstaanders hem daar over begonnen te berispen, repliceerde hy niet al te stemmiglyk, *Wie Duy**! zou niet moeten lacghen, wanneer hy ziet dat de Steenen zwemmen in onze dagen.*

Tenslotte volgen hier de *Sleutel*-notities bij stadsschermmeester Kools en wagenmaker Diel Kapuins:

Die *Kools* was den Stads Schermmeester van Antwerpen, een verdienstig Man in zyn Konst, die meesterlyk speelde met de Floret, met den Tashaak, met de Vlegel, met het Slagzwaard, en die zig daar by wel verston op de Exercitie van het Snaaphaan en van de Piek. Deszelfs Zoon is thans Stads Schermmeester tot Brussel, een Knaap die het Konstje mee vry fix heeft.

Die *Diel Kapuins* was een Wagenmaaker, doch *per Excellentiam* usurpeerde hy den Tytel van Koetsenmaaker. Daar en boven speelde hy voor Geneesheer der Paerden, der Esels, en der Vleeschhouwers Honden; en hy loog zo onmanierlyk op dat Kapittel, dat ik geen Gespan weet om hem by te vergelijken. Hy zat eenmaal te zwetsen in het *Nobeltje*, Dat hy op *Sint Jans* nacht zeventien Haazelaare Wicghelroeden had weezen snijden, konnende hy met elke Roede twaalf Paerden en Esels geneezen, doch het dertiende stak de Moord en was een Present voor den Boozen. *En waar en op wat hoogte hebje die gesneeden?* vroeg Jonker *Krawey*, een Edelman van de eerste Broek, en *Kapuins* antwoorde, *Op de Piek van Tenerif een van de hoogste*

* Een Antwerpsch Bierhuys

Bergen des Weerelds. Dan hadje op dien Berg moeten post houden, (repliceerde Jonker) want het is niet waarschijnlijk datje den Hemel ooit weerom zo na zult komen.

Tot zo ver de *Sleutel*. Het is overigens opvallend dat courantier Aertssens in de *Sleutel* ongenoemd blijft. Wist Weyerman te weinig van hem? Of was Aertssens in de *Besweering* afdoende onder handen genomen? De afwezigheid van Aertssens in de *Sleutel* heeft waarschijnlijk weinig van doen met de intussen - de *Sleutel* dateert immers van geruime tijd na 1705 - sterk afgenomen bekendheid van Aertssens in de Republiek. Zo bekend waren kroegbaas Starkx, schermmeester Kools en Broeder Jaak, rond 1705 stellig lokale vermaardheden, in de 20'er jaren van de 18e eeuw toch ook niet en zij brachten het wel tot de *Sleutel*.

Zelfs zonder diepgravend onderzoek blijkt dat er zich ca. 1704-1706 rond de Antwerpse courantier Aertssens een heuse rel heeft afgespeeld. De precieze achtergronden beken ik niet te kennen, die moeten t.z.t. maar eens geschetst worden. Intussen verschaffen andere pamfletten tegen Aertssens enig inzicht in de kwestie. Uit het navolgend vers *Den Antwerpsen Courantier in den Rouw* (KB Den Haag Knuttel Pfl. 15161), gedateerd op 1704 door Knuttel, wordt duidelijk welke grieven men had. Aertssens zou partijdige berichtgeving over de Spaanse successieoorlog (alliantie van de Republiek, Groot Brittannië en Oostenrijk contra alliantie Frankrijk, Beieren e.a.) in zijn *Post-tydinge* opnemen. Zeker in de Republiek was men op hem gebeten, omdat hij niet voor de Republiek partij trok. Er werd gezegd dat zijn subjectiviteit te maken had met de betrekking van zijn 'Cousijn', die 'Substitut Secretaris' van de Beierse hertog was.

Tot overmaat van ramp, althans voor Aertssens c.s., sneuvelde zijn neef in de 'Batailje van Hogstet' (wshl. de veldslag van 'den XIII. van Oogstmaant MDCCIV', o.a. door de Republiek gewonnen). Voor de vijanden van Aertssens een goede reden tot 'Schadenfreude'. Nu volgt het vers:

**Den Antwerpsen Courantier in den rouw
Over 't verlies van zijne Cousijn in de Batailje van Hogstet.**

Hoe Vrienden, Sinjoor in 't swart? Pest morbleu, dat es een wesen,
Daar es meer droefhayt in sijn mismaakte tronie, als waarhayt in sijn Gazet te lesen.
Sijn Cousijn is dood, die Substitut Secretaris van den Artog van Bayeren was,
En dit es de reden van 't manqueren van de Ollandsche en Engelsche Pas;

Maar patienteert au Sinjoor, die van Marlboroug es in 't leven gebleven,
 En sal bay maniere van represailjes een aan Villeroy, en een aan den Bayer Vorst geven:
 Pest dat es een misverstant; nau dat es tot daar toe, 't es au eerste niet,
 Alsoo men daagelayks het contrarie van au Pronosticatie siet;
 Maar set eens een blay tronie op een bedroeft Ert, elk quay Manneken regeert sijn moond,
 Se moeten nau haast weg; maar dat es den bruy, se hebben haar selfs den weg geboont:
 Niet als vlugtende Vayanden; maar als pluysende Soldooten,
 Sinjoor ik hau ik kik een Vat Leuvens, dat se daar meenig Afsetseltje sullen looten;
 Want say geven twee voor eene, een nauw aan den Vayant, en een Stoot-deegen aan 't Wayf,
 Regts of slinks, als 't in Vrindschap geschiet, is 't maar een specie van tayd verdrayf;
 Schoon dat g'au de Musiek verstoot, weet ik niet of ge daar wel een Vars op sult vinden,
 Want het is eene versjerde circonstantie, het verlies van sulke treffelayke Vrinden:
 Nau layt de heele correspondentie in duygen, die au soo meenige schoone Nouvelle heeft vereert,
 Een saak is troostelayk, te weten, dat gay'er een swart Kleed bay profiteert,
 Nau layk te wel eenen Mechelsen Raadsheer, en gelayk gay weet, dat sijn Lien van verstand,
 Dats Freere Compagnon, als twee Ezels malkander Krauwen, blayft de liefde in 't Land.
 Maar nau serjeus gesproken; sau men dit niet anders konnen uytleggen?
 't Es ommers au maniere, de waarhayt te swaygen, en 't geen gelogen is, te seggen,
 Maar 't es te notoire, dat es waar, ay dat es den heelen bruy,
 Om een stuk vayf of ses te heeten liegen, dat es niet, maar al de luy,
 Dat es te art, wat raad? Indien Tallard den dans nog was ontsprongen,
 Dan mogt men seggen, nau wy de Vayer hebben, wat bruyen ons de jongen.
 Indien hay in sijn jeugt had leeren dansen, was hay ligt mog vry gerookt,
 Want het es bay manquement van die exercitie, dat hay een valsche Pas heeft gemookt,
 In Compagnie van den Artog, die gelayk gay weet, het point van eer ook bemind,
 Het geen nog helaas tot Brussel beschrayt word, van meenig Vayer en Kind,
 Nau point van eer à part: sy deden haar best, en roerden me haar handen,
 Bloed hoe ging ter op een *Gerni Bleu!* Hoe knersten se op haar tanden!
 Hoe verwoed saagen die Maats! Maar d'Engelsche die geen Frans en verstaan,

Hadden d'onbeleeftayt, dat se niemant op haar woord wouden laten gaan,
 Daar hadde't arm leven, daar was 't, *bluds wounds sends hem al to Hel*,
 'k Moet bersten, onder al die Monsieurs was 'er niet een, of hay verstont het maar al te wel,
 En daar aan kent ge de Lien van verstant; maar of we al schayten en praaten,
 't Was gesayt van goeden raad, en die heb ik kik tot auwen baaten.
Siet om hoog naar 't Weer; als den Ezel, en mookt dat gay in 't toekomende voorsigtiger sayt,
Want die sonder de Waard reket, reket tweemaal, dat es een onvervalste waarhayt:
Nau trauwens die kent ge niet. Wel Sinjoor, au verlies en misslag is mijn van herten leet,
 We sullen met patientie afwagten, 't restantje van het bescheet,
 Maar pest byloo, soo dat confirmeert, vrees ik kik waaragtig voor fataalder vlaagen,
 Namentlayk, dat ge nog wel eenen swarten Kasak van doen sult hebben, om over 't verlies van
 au sinnen ook rouw te draagen.

Tot BRUSSEL, by den Doorlugtigen ARENT PITER GYSEN, die om den Slag niet anders doet als grysen.

Een bijkans nog interessanter reactie op de partijdigheid en de malheur van Aertssens vormt *Den bedruefden Antwerpse Courantier* (KB Den Haag Knuttel Pfl. 15524), door Knuttel op onduidelijke gronden op 1706 gedateerd (1704 à 1705 komt me waarschijnlijker voor). Hieronder volgt slechts de 'Eerste Vertooningh' van het 'Klugtspel': de droom van Aertssens wordt op pijnlijke wijze waarheid.

De volledige titel luidt:

Den bedruefden Antwerpse Courantier; Vertoont op d'Eyermarkt in 't veur Huys van Henricus Aartsen, Courantier Klugtspel. Tot Antwerpen, By Henricus Aertssens, op d' Eyermerckt inden Parnassus Bergh met Privelegie. J, F, L. vt. Vid, A, E. L, G.

In de 'Eerste Vertooningh' zijn de 'Personnagien' 'Sinjoor Aertsens Courantier' en 'Portefroos, en Buerman': 'Toneel T'Antwerpen, inden Parnassus Berg.'

Eerste vertooningh.

SIGNOR AERSENS COURANTIER.

Et kan sayn, en 'ten kan niet sayn 'et is dan woorhayd of loogen
 Et is begod jeen verjaerde Circonstantie, et sayn nouvelles day niet en doogen
 Hae kik van de Nagt jenen droim (ghay moet weten in passant da kik may veul op droimen betrouw)
 Want e kik loot waynig Couranten uyt mayn Hand goon door e kik er niet jeen stuk vayf zes in en dauw,
 Droimde kik dan, da e kik jeenen Euyl op jeen swert veld sag liggen

Onder e Cargesoin van doi Muggen, (wa wilde door nauw me seggen paysde gay) swaygh
 Vrindekes en loot me begoon,
 Dieesen Euyl had jeene gevauwen Brief in sayn bek en door sag e kik Paspoirt op stoon,
 Kik avanceer om te zien of e kik jeen weurdeken met hem conspreeken
 Moor in dien ôgenblayk viel hem jeen Catar op et Ert en hay is de Moirt gestoiken,
 Quom e kik heel gealtreert euten Bet, onseker wat dat te bediden had,
 Wanneer e kik vayf Briven te gelayk ontfont of dat oins Leiger et hosepad,
 Sau gekoisen hebben, Morbleu dat viel me soo nugteren op me Moog,
 As offer jeen Vlieg op schieet, soo ooinstonds jaerden e kik noor de woog,*
 Door Sadt Diel Francen de Messen-mooker, day sogh als jeenen bedruegen Jued met vals
 Gauwd:
 En door quam Pieer de Nogel-Smit, pest bygod! die sag precies layk jeenen Tibaud:
 Hain Pof stond onder de Schauw, en suchte dat de Lamp van Tresoir viel,
 Kees Smaut sprak niet jeen enkel woird of et wos bay den Duyvel en op sayn Siel.
 Say e kik Vrindekes altereert auw niet te seer, jaerd en wild dat vluken looten,
 Twoird was nouw uyd de Mond door qam Lauw de Dieflayer ay sag! layk jenen desperooten,
 Precis of ay et Vier op den Helle Wogen saw stoiken,
 Ent schielde gieen Hoor of Ay had int in koomen Als en Bieenen gebrooken,
 Over Dries de Klark vonden Bloey, die jeen uperken Alsem Bier had vuer hem stoon:
 En ad Hain de Plamuerder em niet me bemoeyt, twasser met jeen stuk Vayf Ses gedoon.
 Nou die Rescontre wierd gecesseerd door Middelloosi van goey Vrinden:
 Begon e kik dan met jeen goey grotie te discoureren, moor kik kon begad gieen gehoir vinden;
 Jaerden e kik dan geel verstoird noor de⁺ Cantiin op de Bierkaey,
 Door was pardu niet jeenen Mensch, soo dat e kik von door noor de^{*} vlaeykes laey
 Gonk. Help sinte Marcoen, wat wos door jeen Confusie en Consternaeti
 'Twas jeen Notuerelayke vertoning van S: Antheunis Temtotie
 Cabas de Schoirstein-veiger ad ieen Bloid Mes twee spanne lank, en swoer op sain arme Siel

* *een gemeene Kroeg*⁺

+ [eerste asterisk ontbreekt in hoofdtekst, maar zal bij 'de woog' (= de Waag wshl.), waar Diel Francen zat, behoren.]

+ *ein Huys daar men Brandewyn ver koopt*

* *een heele Caneljeeuse Straat*

Dat soo hay, en sen Breur, en sen Cousain nen Ollander vonden te kierven dat hay in hondert stucken viel.

De Eeile Compagni trilde van schrick en ad Messuer hem et Mes niet euyt de And gekregen,
Hay ad jeen gieelen Bos Caroitien die voir et Schapproy honk ent midden deurgeriegen
T'beste woirt wos Schuyffelbaud, Cappoen, Bogger, en Guyt,
Moor sjeust as oft ons Heer gaf wierd hay quoolayk, en Spoig al sayn Colleer uyt
'T geen kik wel de 'Elft op maynen Condee viel, ad e kik doe geen oirsook om te sayn gestoirt?
En om hoor wier te Karregeiren jarde kik sonder main gelag te betoolen voirt
Door is nog wel jeen Ploots vayf ses door e kik gewoon ben te Compareeren,
Moor met deuse verduvelde tayding is alles soo Comfuys da e kik mayn nie weet woor te kieren,

* Andries Craspo, is nog wel de geposeerste en serieuste Cantayn.

Moge kik door jeen alf Uurken passeeren: Pest! wie mogh dot sayn Die gins soo druvig oonkomt! ba sioesus tes de lange Roede,
Mayn Hierer portfroos, hay siet layk jeenen verwoede!
Mayn Hierer Portefroos, siet vrindekes wot de druef hayd doet,
Mayn Hierer Portefroos, pest mordiu! door sjaerd mayn⁺ Hoedt.

PORTEFROOS

Ah Sinjoor Arsenico! ach! hauw main dat ten besten
De druefheyd hauwd main sinnen soo gecaptiveert, vreesse kik da 'k ten lesten
Nog dul en euysinnig sal wierden: tis ommogelayk dat jeen Eerleyk Man,
Tes ommogelayk seg e kik, tes intolerabel dat ayt verdrogen kan!
Verwondere kik may dat g ou nog soo wel hauwt, tes jeen visible Grotie
Hedday ooyt swoorder Malheur gehooirt? O Hel! O Temptotie!
O vermalledayde Geusen hoe hed dey ons geruineert
D'jeele Fransce en Bajersche Arme in Spoondren! door is Hoit nog Stiaert
Te vinden, en au Cousain die jonge Blom? ARS: hoe! wat wilde door me seggen
Is Cousain dooid? PORT: O joo! ARS: ay may! daes den Euyl die e kik op et veld sag leggen
Ay may, ay may, PORT: bid e kik sinjoor Arsenico bedoort en goo wa in Heuys
Soo et jeen jgelayk et sayn, heb e kik jeen Vrouw ons Hierer wieet s'es mayn ook geen klain Kruys.

Hierna volgt nog een 'Tweede Vertoning', met veel zang.

Tot zo ver de Antwerpen-documentatie. Bij gelegenheid nader over de populariteit van de Antwerpse courant in de Republiek, de vele licentie-uitgaven (o.a. in Amsterdam en Rotterdam) en de bemoeienis van Jan van Gysen en P.L. (Pieter Langendijk?).

* *Een Jood die soopkens schenkt*

+ *Portefroos hem quansuis synen hoed afstootende*

Marcel Kok

(Rode Kruislaan 903-6, 1111 ZV Diemen)

J.C.W. en Den verrezen cartouche.

Begin april 1741 verscheen in Alkmaar bij de uitgever Jacobus Over het boekje *Den verrezen Cartouche, of Leven en Daaden van den berugten Aards-Gaudief, Jacob Gerritsze van Leyen, Alias Jaap Phlippen*¹. In deze criminele biografie wordt het levensverhaal beschreven van Jacob Gerritsze van Leyen (1696-1758), een inwoner van de polder de Schermer.

Van Leyen, alias Jaap Phlippen, viel van jongsaf aan al op door z'n criminele aanleg. Z'n jeugdmisdaden beperken zich tot vormen van kleine diefstallen. Later gaat hij over tot diverse vormen van geweldplegingen. In 1731 werd hij aangesteld als diender of diefleider van het baljuwschap de Nieuwburgen. In dienst van baljuw Jacob Coren van der Mieden verergeren zich zijn activiteiten op crimineel gebied. In z'n dienaarsambt kon hij ongehinderd z'n gang gaan. *Den verrezen Cartouche* geeft tal van voorbeelden van z'n dubieuze activiteiten: stelen, bedriegen, bedreigen, chanteren etc.. In de dertiger jaren van de 18e eeuw kon hij zich ontwikkelen tot de ware tiran van de Schermer.

Deze activiteiten zijn voor het bestuur van de polder aanleiding om acties tegen Jacob Gerritsz. van Leyen te ondernemen met het doel hem uit z'n ambt te laten zetten en hem te laten verbannen uit de polder. Aangezien de baljuw, Van Leyen de hand boven het hoofd houdt, wendt het bestuur zich tot de Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier van de Staten van Holland. Na diverse requesten en andere acties bereikt het polderbestuur haar doel: Van Leyen wordt uit z'n ambt ontheven en verbannen uit de Schermer.

De schrijver van *Den verrezen Cartouche* (het boek vermeldt alleen zijn initialen: J.C. Vermoedelijk verschuilt zich achter deze initialen Joseph Crispeel (± 1698-?), een broodschrijver uit de achttiende eeuw, die o.a. schreef in de *Haagsche Courant*, uitgegeven door de Haagse boekdrukker Jacobus de Jonge) betreurt het dat Van Leyen zich niet om z'n daden voor het gerecht heeft moeten verantwoorden. Hij heeft z'n boek - waarschijnlijk in opdracht van het polderbestuur - geschreven als aanklacht tegen Van Leyen en hoopt dat deze alsnog z'n gerechte straf zal krijgen. De kwestie Van Leyen heeft inderdaad een gevolg gekregen. In 1743 werd er op last van het Hof van Holland een onderzoek begonnen naar de dubieuze activiteiten van baljuw Coren van der Mieden². In dit onderzoek werd Van Leyen gehoord als medeplichtige. Hij houdt zich ignorant in deze zaak. Wél klaagt hij over de handelingen die tegen hem zijn ondernomen om hem uit z'n functie te laten zetten. Hij beweert het

1. In het kader van mijn doktoraalskriptie heb ik van deze criminele biografie een teksteditie gemaakt. Deze skriptie: *J.C., Den verrezen Cartouche. Inleiding op en annotaties bij een criminele biografie, 1741* kan ingezien worden bij de afdeling DNL, op het Instituut voor Neerlandistiek van de Universiteit van Amsterdam.
2. Hierover: C.W. Bruinvis, 'Een bedenkelijke strafvervolgning met een gedugten nasleep (1740-1750)' In: *Bijdragen voor vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*. Vierde reeks, achtste deel, p. 382-402. 's Gravenhage, 1910.

onschuldig slachtoffer te zijn van valse beschuldigingen en vraagt om een onderzoek. Het Hof geeft toestemming aan de commissarissen voor dit onderzoek. De commissarissen constateren allerlei dubieuze zaken en stellen voor Van Leyen in hechtenis te

stellen. Tussen 1743 en 1751 zat Van Leyen gevangen in de Voorpoort (de gevangenis van het Hof van Holland) in 's Gravenhage. Het polderbestuur van de Schermer verspreidde in die tijd in Den Haag exemplaren van *Den verzezen Cartouche* om Van Leyen verder in diskrediet te brengen. Het werk funktioneerde derhalve mee in de aanklacht.

Zoals bekend zat in die tijd óók J.C.W. gevangen in de Voorpoort. De vraag ligt voor de hand: kende J.C.W. Jacob Gerritsz. van Leyen? In een portefeuille met verhoren, confrontaties, rapporten e.d. in de zaak Van Leyen, aanwezig in het archief van het Hof van Holland, bevinden zich een drietal requesten geschreven door Van Leyen. In één van die requesten gericht ‘Aan De Wel Edele Gestrenge heere Mijne heere, En Mr. Jan Wiebo fiscaal van de edele hoove van Justitie van hollant, seelant en west vrieslant’, en geschreven in de Gevangenpoort op 26 maart 1750, duikt een opmerkelijke passage op:

‘die [Van Leyen] heeft wel gehoord in die tijd hij op de poort is geweest, datter veel van die boekies [bedoeld wordt *Den verzezen Cartouche*], in den haag, sijn gebraght, oom het volk hier ook wijs te maaken dat de suppliant soo Een persoon was, als int voornoemde boekie stont: is hier op de poort isser een gebragt, van Een dienaar, aan kamper wijerman, die hier ook gevange sat; maar toen wijerman het geleesen had, liet aan de Suppliant segge door een bediende van de sepier, dat hijt verreesen kardoesie geleesen had, En dat het groote guijte waare, die het gemaakt hadde: Ent hem van Een dienaar was gebraght: op de poort.’³

Of beide heren nadere kontakten met elkaar hebben gehad is niet bekend, maar uit de passage blijkt dat men Weyerman belangrijk genoeg achtte om hem een exemplaar van *Den verzezen Cartouche* toe te sturen. Bovendien geeft de passage een titel van een werk wat Weyerman in z'n tijd als gevangene heeft gelezen.

3. Request in Archief van het Hof van Holland, inv. nr. 5450, ARA Den Haag.

Frans Wetzels

(Gastakker 22, 4817 XG Breda)

Campo's moeder in 1682 / 83 (III)

Enkele akten uit de dossiers van civiele processtukken van de Schepenbank te Breda, onder nummer R 202-16, zijn al in de *Mededelingen* gepubliceerd. De stukken uit dit dossier hebben betrekking op een periode uit het leven van Elisabeth Sommerel, vanaf oktober 1678 tot nov. 1683. Campo's moeder blijkt op 22 mei 1683 in financiële moeilijkheden te verkeren; zo heeft zij nog te vorderen van een aantal officieren een bedrag van f232-13-0, daar staat tegenover een schuld van zevenhonderd gulden aan Sr. Johan van Erffrenten en Jacob vande Laer, beiden kooplieden uit Breda. Door verschillende goederen te verkopen, waaronder vier bedden, tafels en stoelen, weet zij die grote schuld te vereffenen. Maar helaas bleven er nog twee Bossche schuldeisers over: de advocaat Valckenarius had van Elisabet Sommerel nog een salaris te vorderen van 80 gulden, en Maria Velings beweerde nog iets over ‘gedebourseerde penningen over seker proces, dat sij tegens de voorschreve Elisabeth gehadt, ende daer in sij Marij heeft getriumpheert’. (*Mededelingen*, blz. 279).

Dat laatste proces moet voor de gestreng Krijgsraad in 's-Hertogenbosch hebben plaatsgevonden op 15 febr. 1679. Een copie van het vonnis van de krijgsraad van Den Bosch bevindt zich tussen die akten en vermeldt dat Elisabeth Sommerel ‘De Dochters ende Ouders vande voors: Maria Velinx sal hebben t'erkennen voor eerlycke lieden’, wat zij dan ook doet.

François van Berchem, die met Maria Velings gehuwd is, gaat niet accoord met de Brieven van Cessie en wil zelfs dat Elisabeth ‘sal hebben te gaen in besloten hechtenisse in s'Gravenhage’. Hier horen we al de verschrikkelijke geluiden van Campo's voortekenen. Zij wil ontslagen blijven van dergelijke comparities ‘dewijle sij met haere handen Arbeijt de sobere kost met koocken daegelycx moet verdienen’. Het dossier R 202-16 bevat een 18-tal papieren waaronder een zeer mooi perkament van de Raden van Brabant, waartoe Elisabeth Sommerel zich gewend heeft nu zij haar crediteuren niet meer kan voldoen. Hier volgt het fraaie document!

D'eerste Presiderende, ende ander Raden van Brabant, Allen Officieren Dienaren van Justitie ofte hunne Stedehouderen, ende ondersaten onder de jurisdictie vanden voorzeide Rade resorterende, Die desen sullen mogen aengaen Zaluijt, wij hebben ontfangen de supplicatie van Elisabeth Sommerel woonende tot Breda, Inhoudende dat sij supplicante soo door bancqueroeten als andersints in verloop van Schulden is geraeckt dat sij hare Crediteuren, niet en kan voldoen, ende of wel deselve Crediteuren medelijden met haren slechten staet behoorden te hebben, soo dreijgen sij in tegendeel van dien haer tot 't uijtterste te sullen vervolgen, soo wert sij supplicante genootsaeckt om haer selven van quellinge haerer Crediteuren te ontlasten haer toevlucht te nemen admiserabele beneficium cessionis, ende van alle hare goederen ten behoeve vande Crediteuren afstant te doen ende tot dien eijnde haer aen ons te adresseren versoeckende haer te willen verleenen onse behoorlijcke provisie van opene brieven van Cessie, adresserende aen wethouderen der Stadt Breda, in desen dienende, Doen te wetene, dat wij desen aengesien, dat mits voor

onse lieve, ende beminde wethouderen van Breda voorzeide geroepen, ende gedachvaert sijnde bij eenen van onse Deurwaarders alle der

supplicante Crediteuren bij haer te noemen, ofte in geschrifte over te geven, ende andere die daeromme behooren geroepen te sijn, ende bij de *supplicante* bekennde alle hare schulden, ende oock verclarende, ende te voorschijn brengende alle hare goederen, affirmerende onder eedt geen vande selve hare goederen versteecken, ofte verweerloost te hebben, in fraude, ofte in prejuditie van hare Crediteuren, deselve *supplicante* indiengevalle admitteren, ende ontfangen om de *voorzeide* Cessie van hare goederen tot behoeff van hare Crediteuren te mogen doen, alsoo dat naer forme, ende ordre van rechten behoort, mits dat den *supplicant* gehouden wort, dese onse tegenwoordige brieven voor die vanden *voorzeide* Gerechte van Breda in persoone te presenteren binnen twee maenden naest komende, ende het Internement, daer af aldaer te versoeken, ende de *voorzeide* Cessie inde maniere als boven gedaen sijnde, de *supplicante* alomme ongecommert laet gaen, ende converseren, om den soberen kost, ende noodruft te winnen, haer ontslaet, ofte doet ontslaen vande Arreste ofte gevanckenisse, indien sij ter saecke vande *voorzeide* Schulden gearresteert ofte gevangen ware, sonder deselve ter saecke van dien, meer te doen, laten, ofte gedogen te vangen, arresteren, commeren, ofte beletten, in hare persoone in eeniger manieren, dan alleene voor penningen ende schulden, de gemeene saecke, ofte lande aengaende, niet tegenstaende eenige geloften ofte lantrechten ter contrarie, behoudelijck oock dat dese onse opene brieven van Cessie geene plaetse en sullen hebben, ofte effect sorteren tegens bekende schulden gepasseert voor Schepenen, ofte wethouderen van eenige steeden ofte gepreviligeerde plaetsen, noch insgelijckx tegens Sententien, gegaen in crachte van gewijsde, ten ware nochtans dat de *supplicante* tot armoede gekomen ware bij fortuijne, sonder hare schult, ofte toedoen, ende of gebeurde dat de *supplicante* naemaels tot betere fortuijne van goede geraeckte te komen, sij als dan gehouden sal wesen hare Crediteuren te contenteren, ende te vereenigen naer haer macht, verstaende oock ordonnerende Dat de *voorzeide* Deurwaarders, ofte Exploicteurs van hare relatie hier aen te hechten, wel ende getrouwelijck relatere 't gene des bij haer des aengaende sal wesen gedaen, op dat sijlieden daer naer mogen hen te reguleren Want wij bevonden hebben 't selve alsoo te behooren, Dien van de *voorzeide* Wethouderen relaterende u wedervaren voorts ontbiedende, daertoe committerende bij dezen, dat sij partijen gehoort, goet cort, onvertogen recht doen ende expeditie van Justitie, soo ende gelijk sij in Concientie naer gelegentheijt vande saecke bevinden sullen te behooren, Gegeven in 's Gravenhage onder den Zegel van den *voorzeide* Rade hier aen doen hangen vijff dagen inde Maent April; in 't Jaer onses Heeren Duijsent ses hondert drie ende tachtentich.

Bij d'voorz: Eerste Presiderende, ende andere Raden,
N. Van der haer
1683.

Dit fraaie perkament met zegel zit geplakt aan een deurwaardersexploot van 12 en 14 april 1683, opgesteld door M. Puts. Dit is de schoonvader van Frank Pieter Verheyden, de Haagse beeldsnijder, die in juni 1682 in het huwelijk trad met Maritjen Puts. Deze kunstenaar ontmoeten we in 'De levens-beschrijvingen der Nederlandsche Konst-schilders en Konst-schilderessen', deel IV, blz. 380-384.

Misschien was het wel enigszins te verwachten dat Campo's moeder dit civiele proces dreigde te verliezen ondanks de hulp van de Brabantse Staten. Het laatste papiertje vermeldt de afwijzing van het verzoek

tot Cessie van Elisabeth en de kosten daarvan:

Elisabeth Somerel Impetrante van opene brieven van Cessie
 Maria veelinghs Cum Suis Ged..^{ens}.

De Impetrante wort het versoght Interinement vande brieven van Cessie afgeslaegen
 ende ontseyt
 Cum expensis

Rapport geit	F 5-0-0
'Tvonnis ende speciegelt	1-11-0

	6-11-0

Preses, van Bergen, Issac, Vereyck, Schaegen van Gendt Hanecops Boursse et
 Ego.

Het hele proces leverde de moeder van Jacob Campo Weyerman geen voordeel op,
 maar wel de kosten van dit juridisch steekspel: zes gulden en elf stuivers.

Opmerkingen van juridische aard:

Impetrante = eiseres, degene die iemand wil dagvaarden.

Brieven van Cessie = Brieven van boedelscheiding, boedelaftand

Interinement = goedkeuring van de rechter op een verzoek.

Willem Hendrixx

(Gerard Doustraat 131^{III}, 1073 VT Amsterdam)

De vette jaren van Weyerman in Breukelen

Over JCW's periode in Breukelen is nog niet veel geschreven. Bekend is alleen dat hij er op 31 maart 1727 huwde met Johanna Ernst uit Breda, in het bijzijn van hun twee kinderen (*Med.* p. 353). Daarnaast heeft I. van Eeghen gewezen op enige 'Breukelse' passages in de *Ontleeder der Gebreken* II (1725) en de *Echo des Weerelds* (1726-27) over de reus Kakus op huize Kleyn Angola, door Weyerman omgedoopt tot Huys te Paddesteyn. Hier haalde hij de boekverkoper Jacobus Lindenberg over de hekel (*Med.* p. 18). Gegevens over zijn levensomstandigheden in Breukelen zijn echter nog niet voorhanden. Maar hier kan de 18de eeuwse 'belastingdienst' ons een handje helpen. In de 'Uijtzettinge vande Dorpslasten over Breukelen-Nijenrodens en Breukelrewaerts Geregten over den Jaere ingegaen primo mej 1726 ente verschynen ultimo Aprill 1727.'¹ kwam ik 'MynHr. Jacob Weyerman' tegen, wonende in de 'Clapstraet' en door de dorpsfiscus aangeslagen voor -4-.-.

1. R.A. Utrecht, Oudarchief Breukelen Nyenrode nr. 25¹.

Hieronder geef ik de dorpslasten die Weyerman en zijn (vermoedelijke) burens te betalen hadden over de jaren 1724-1728:

mey 1724-april 1725

Clapstraet

[...]

Jan Carshoff -4-.-

Jan Rogenkamp -3-.-

MynHr. Benjamin Wilkis	-6-.-
Geertruij Kelfkens C.S.	-5-.-
Jan Kuijk Voor 2 Jaren	-6-.-
Cornelis Aerts van Scherpenseel	-.12-
Lambert Gerberts	-
Teunis Willems Van Croon	-.12-
[...]	

mei 1725-april 1726

[...]	
Jan Carshoff	-4-.-
MynHr. Benjamin Wilkes	-5-8-
Geertruij Kelfkens C.S.	-4-10-
MynHr. Jacob Weijermans	-4-.-
Cornelis Aertsz Van Scherpenseel	-.10-
Teunis Willemsz Van Croon	-.11-
[...]	

Mey 1726-april 1727

[...]	
Jan Carshoff	-4-4-
MynHr. Benjamin Wilkes	-5-14-
MynHr. Obert de Bernij ½ Jaer	-2-.-
Geertruij Kelfkens C.S.	-4-14-
MynHr. Jacob Weyerman	-4-.-
Cornelis Aertsz Van Scherpenseel	-.11-
Teunis Willems vander Croon	-.12-
[...]	

mei 1727-april 1728

[...]	
Jan Carshoff	-3-16-
MijnHr. Benjamin Wilkes	-5-4-

MijnHr. Obert di Bernij 4/2 Jaar	vertrocken
Geertruij Kelfkens C.S.	-4-6-
MijnHr. Jacob Wijerman	vertrocken
Juffr. Mulder	-3-.-
Cornelis Aertsz van Scherpenseel	.-10- ²
Teunis Willemsz. van der Croon	.-12-
[...]	

In dit lijstje vallen een aantal dingen op.

JCW wordt konsekvent als *MynHr.* aangeduid. Dit kan naast een indicatie van de status van Weyerman, hij behoorde tot de heren, ook gezien worden als een indicatie van de vreemdelingenstatus van Weyerman in een dorp als Breukelen. Jan Carshoff wordt bijvoorbeeld in 1726-27 voor 4 stuivers meer aangeslagen als JCW, toch vinden we bij hem de aanspreektitel *MynHr.* geen enkele maal. De beste verklaring hiervoor lijkt mij de vreemdelingenstatus van JCW in een dorp waar de autochtonen elkaar niet met mijnheer zullen betitelen. Voor de vreemde heren die in de loop van de 18e eeuw van Breukelen een sjieke buitenplaats maakten werd deze titel wel gebruikt. Het verschil in aanspreektitel kan natuurlijk ook berusten op andere, nu onzichtbare statusverschillen als die van een ambachtsman t.o. die van een man van de letteren.

Weyerman stond in Breukelen voor -4-.- genoteerd aan dorpslasten. Met dit bedrag bevond hij zien aan de hoge kant. Naast enkele uit-

schieters boven de -5.- (de hoogste bedragen waren -9-9- en -17.-) moest het merendeel van de bevolking minder dan -1.- of helemaal niets betalen.

Hoe deze belasting dan ook vastgesteld werd (naar vermogen, huis, aantal bewoners, etc.?), het is duidelijk dat JCW in Breukelen tot de welgestelden behoorde.

Wat de volgorde van de personen in de uitzettingen betreft, valt op dat er een bepaalde regelmaat in aanwezig is. Als we ervan uitgaan dat er een vrij logische volgorde van naast elkaar wonende personen wordt gehanteerd, dan had Weyerman als naaste burens Geertruij Kelfkens en de minder welgestelde Cornelis Aerts van Scherpenseel. Weyerman volgde dan als bewoner van het pand in 1725 Jan Kuijk op en werd op zijn beurt opgevolgd door Juffr. Mulder in 1727.

Er blijken echter ook andere volgordes mogelijk te zijn, wat blijkt uit de hieronder gegeven 'Uijtzettinge van't kostergeld [...]' in de Clapstraet:

meij 1724-aprill 1725

Clapstraet

[...]

Jan Carshoff	.-12-
Jan Hogenkamp	.-14-
MynHr. Benjamin Wilkes	.-14-
Dirk van Emmerik	.- 6-
Lambert Gerberts ½ Jaer	.- 5-
Dewed. Woudenberg	.- 4-
Teunis Willems van Croon	.- 4-
Geertruij Kelfkens	.-14-
Den Schout Hendrick Block	.-14-
Jan Puyll	.- 8-

[...]

mey 1725-april 1726

Clapstraet

[...]

Jan Carshoff	.-12-
MynHr. Benjamin Wilkes	.-14-
Dirk van Emmerik	.- 6-
Cornelis Aerts van Scherpenseell	.- 4-
De wed. Woudenbergh	.- 4-
Teunis Willems van Croon	.- 4-

Geertruijd Kelfkens	.-14-
MynHr. Jacob Weyermans	.-14-
Jan Puyll	.- 8-
[...]	

[mei 1726-april 1727 ontbreekt]

may 1727-may 1728

Clapstraet

[...]

Jan Carshof	.-12-
de Hr. Benjamin Wilkes	.-14-
Paulus Backer	.- 8-
Cornelis Aertsen van Scherpenseel	.- 4-
Gijsbert Woudenberg	.-14-

Teunis Willems van Croon	.- 4-
de kindere Cornelis Woudenberg	.- 4-
Geertruijd van Odyk c. s	.-14-
Juff. Mulder	.- 8-
Jan Puyll	. 8- ³ .

Hierin wordt Weyerman genoemd tussen Geertruijd Kelfkens en Jan Puyll. Cornelis Aerts van Scherpenseell komt op een hogere plaats in het rijtje voor. Het is dus aan de hand van de uitzettingen niet met zekerheid vast te stellen wie JCW's direkte burenen waren. Deze onzekerheid geldt ook t.a.v. de persoon die vóór Weyerman de opstallen bewoonde. Op grond van de uitzettingen van het Kostergeld zou dat de schout Hendrick Block zijn, dit in tegenstelling tot Jan Kuijk uit de uitzettingen van de dorpslasten. De hypothese dat de schout Hendrick Block de vorige bewoner van JCW's huis was, kan ondersteund worden door de overweging dat de schout misschien geen dorpslasten hoefde te voldoen en daarom niet in de uitzettingen van deze lasten voorkomt. Als opvolgster van JCW in het huis blijft Juffr. Mulder de beste kansen maken.

Weyerman betaalde steeds het hoogst mogelijke bedrag aan kostergeld, nml. 14 stuivers (het minimum was 4 stuivers). Ook dit duidt dus op JCW's welstand in zijn Breukelse periode.

Als laatste kunnen we nog proberen vast te stellen wanneer JCW in Breukelen aankwam en wanneer hij er weer vertrok. Hij kwam te wonen in de Clapstraet kort na mei 1725. Zou hij namelijk halverwege het 'belastingjaar' (dus in het najaar van 1726) in Breukelen zijn komen wonen, dan zou hij net als MijnHr. Obert de Bernij in 1727 voor een half jaar hebben moeten betalen. Dat hij vertrok uit Breukelen omstreeks of kort na eind april 1727 kunnen we om dezelfde reden concluderen. Dit laatste gegeven komt overeen met de advertentie in de *Amsterdamsche Courant* van 5 oktober 1726, waarin Meerenhof te Abcoude vanaf 1 februari 1727 te huur wordt aangeboden (*Med.* p. 446).

Lang zal Meerenhof na 1 februari dus niet leeg hebben gestaan, maar waarschijnlijk wel tot na 31 maart toen Weyerman nog voor de schepenen van Breukelen-Nijenrode met Johanna Ernst in het huwelijk trad.

Uit de *Geheym-schryver van Staat- en kerke der Vereenigde Nederlanden. Beginnende met die van de Provincie Utrecht* blijkt dat in 1754 de Clapstraat was veranderd in de 'Heerestraat (nu van wegens de verbetering der Huysen aldus genaamt, maar bevorens de Klapstraat geheeten)⁷⁴. Weyerman woonde dus in de belangrijkste straat van Breukelen, genoot daar een zekere status (MijnHr.!) en had waarschijnlijk een meer dan middelmatig inkomen. Niet gek voor een broodschrijver, zeker niet in een tijd waarin het broodschrijverschap werd verbonden met bijvoorbeeld de armoedzaaiers van het Londense 'Grubstreet'.

3. R.A. Utrecht, Oudarchief Breukelen Nyenrode nr. 30-31.

4 *Geheym-schryver van Staat- en kerke der Vereenigde Nederlanden. Beginnende met die van de Provincie Utrecht*. Utrecht, Jacob Cornelis Ten Bosch; Amsterdam, Willem Eleveldt, 1754. p. 139.

Misschien is er wel een verband tussen zijn Breukelse voorspeed en zijn trouwen met Johanna Ernst? Deze laatste hypothese strookt echter niet met het beeld van JCW dat we hebben!

Eindnoten:

2. Zie noot 1.

Adèle Nieuweboer**(Stolbergstraat 5, 2012 EP Haarlem)****Weyermanniana ter UBA**

Gegevens verkregen door het raadplegen van de alfabetische catalogus (met verwijzingen naar de tijdschriften catalogus) en de pamflettencatalogus. De titels zijn hier en daar verkort opgenomen. Literatuurverwijzingen op het titelfiche zijn opgenomen.

Den Persiaansche zydeweaver, Demokriets en Herakliets Brabandsche voyagie, De Hollandsche zinlykheyt, den Antwerpschen courantier en De gehoornde broeders, Gezangen van Anakreon, met sleutel. [c. 1730]. 4°. Portr.

N.B. zie H.W. v.d. Mey in Ned. Spectator, 1895.

632 D 22; 691 B 115

Besweering van den desperaten Antwerpsen courantier. Brugge, J. Bernaarts 1705.

Waller Dr. 1852.

690 C 159

Democritus en Heraclitus Brabantsche voyage. Bezweering van den desperaten Antwerpschen courantier. De gehoornde broeders of vrouwelyk bedrog. Amsterdam, C. Petzold, 1712.

N.B. H.W. v.d. Mey in Ned. Spectator, 1895.

690 C 93

Democritus en Heraclitus Brabantsche voyage. 4e dr. Gezuiv. Amsterdam, H. Strik, 1718.

342 H 38; 1044 B 89

Democritus en Heraclitus Brabantsche voyage. Gent z.j. Titelvign.

690 C 120

Demokriets en Herakliets' Brabantsche voyage. Z.P., z.j. Met sleutel van Demokriets en Herakliets pelgrimasie.

691 B 72

De doorzigtige Hermyt. Z.p. [1729]

Afb.; 27 sept. 1728 - 28 febr. 1729. nr. 1-23. Hierachter:

Den vrolyke kourantier 7, 14 maart 1729, nr. 1, 2.

2347 H 17

De doorzigtige heremyt. 's Grav. R. v. Kessel 1730. Data zie boven.

196 F 50²⁾; 332 H 18²⁾; Ned. Sem.

Den echo des weerelds. 2 dln. Amsterdam, 1726, 1727.

I nr. 1-52 29 okt. 1725 - 14 okt. 1726

II nr. 1-52 21 okt. 1726 - 13 okt. 1727

2347 H 14, 15

Eenige letterlievende (...) betrachtingen. 's Grav. [1742]

Met handt. JCW.

Br. Pijn. 188-2

Eenige letterlievende (...) betrachtingen. 's Grav. 1748.

Niet in Ter Horst, Het Boek 28 (1944-'46), p. 239.

2007 D 49

Eenige scherpe aanmerkingen over De Historie des pausdoms. Amsterdam, 1734.

1100 C 1

De examiner of de hollandsche zeedenmeester. No. 1-52. Leiden 1731. [:ten onrechte op naam van JCW]

332 h 18¹⁾

De gehoornde broeders. 't Abdera op kosten van de confrerie z.j.

691 F 67; 692 D 85

De historie des pausdoms 3 dln. Amsterdam 1725-1728. Titelpl.

2344 F 18-20; 709 I 18-20

De Hollandsche Sinnelykheid. Door ***. Amsterdam, J. Oosterwyk en H. v.d. Gaete. 1713. Titelill.

691 C 162; 694 H 86³⁾; Ned. Sem.

De Hollandsche zinnelykheid. Door ***. 2e dr. Amsterdam, H. Bosch en Leiden, G. de Knotter, 1717. Titelvign.

Achterin: lijst van werken, bij H. Bosch en G. de Knotter.

OK 72-179²⁾; 691 G 13

Den Kluyzenaar in een vrolyk humeur, Utrecht, [1733].

253 G 16

De levens bijzonderheden, van Johan Hendrik, Baron van Syberg, heer van Ermelinhoven en Bonckersbeck, etc. 2 dln. (1 bd.) Utrecht 1733. 8°.

Het 2e dl. o.d.t. De levens bijzonderheden, van den vermaarden bedrieger, Johan Hendrik, Baron van Syberg, enz.

1296 G 43

De levensbeschrijvingen der Nederlandsche konstschilders en schilderessen, enz. Met konterfeysels, door J. Houbraken. 4 dln. 's Gravenhage, Dordrecht 1729-1769. 4°.

433 E 15-18

Den Maagdenburgsche alchimist, of den gewaanden baron van Syberg ontmaskert. Blyspel. Utrecht, Jurriaan van Paddenburg en Anselmus Muntendam, 1733.

Port. ton. 124-21

Maandelyksche 't zamenspraaken, tusschen de dooden en de leevenden, bestaande in vertoogen tusschen alderhande mogendheden, keyzers, koningen, vorsten, ministers, enz. [6 afl. 1 bd.] 1726 Amsterdam.

Titelblad le arl. ontbr.

2349 E 13

Wyerman (Jac. Campo) en [Joh. Christ.] Ludeman. Nieuws tyding uit de andere waereld, of samenspraak tusschen -. 's Hage enz. 1768.

M.G. D.d. 22

Den ontleeder der gebreeken, (...). 2 dln. Amsterdam, by Hendrik Bosch. 1724, 1726. 4°. Met ill.

196 D 107, 108; Ned. Sem.

Het oog in 't zeil, in 50 geestige vertoogen. Leyden [1768]-1780. 4°. Nr. 1-50 (Nr. 1: 2 Mey 1768).

2347 H 16

Openhartige catagismus of belijdenis der vry metselaaren in vraagen en antw. 's Hage, enz. [1760?] kl. 8°.

450 F 26

De steen der wijzen, bewaarheyt uyt de Heilige Schrift, en uyt de grondbeginsels der aloude wysgeeren. Utrecht, 1739.

2383 F 14²⁾

De voornaamste gevallen van den wonderlyken Don Quichot, door den beroemden Picart den Romein [...] 's Hage, 1746.

977 C 14

De zeldzaame levens-byzonderheden van L. Arminius, J.C. Weyerman, R. Hennebo en J. Veenhuyzen. Amsterdam 1738.

2347 D 17; 414 F 22

Gordon (Alex.). De levens van den Paus Alexander den VI en van zyn zoon Caesar Borgia. 2 dln. Rott. 1731. Met titelpl. (portr.)

2395 C 7, 8

Marcus (Moses). De voornaamste beweegredenen en omstandigheden die aanleiding hebben gegeven aan - tot het verlaten van den Joodschen, en tot het aanneemen van den kristelyke godsdienst, enz. Door hem zelve opgesteld in de Eng. taal. Amsterdam, z.j.

196 F 50¹⁾

Via tijdschriften catalogus:

Den Amsterdamschen Hermes. 2 dln. Amsterdam, Hendrik Bosch 1722, 1723.

Y 1282; 2344 F 16, 17; 196 D 109, 110

Rotterdamsche Hermes. 1 dl. Rotterdam, 1720-1721.

Y 1331

Via pamflettencatalogus:

Treurvertoog ter loflyker geheugen van [...] Henrik Velse, etc. 's Gravenhage, 1744, 4°. (K 17463)

Pfl. O.w. 3

Niet op naam van Weyerman gecatalogiseerd, maar wel aanwezig in de UB Amsterdam:

Den Vrolyke Tuchtheer. 1729-1730

351 F 45

Den Laplandschen Tovertrommel. No. 1-6. 1731

O 79-101

Den Adelaar. 28 febr. 1735 - 9 mei 1735

335 H 32

Piet foft Jan en Jan foft Piet. Gedr. op het Kerkhof van St. Madard onder de zark van den Abt Paris. 1737.

Pfl. O.n. 4b/4c

Peter Altena

(Veerstraat 5 111, 1075 SL Amsterdam, 020-725932)

Over Hogerwaard

Bij toeval vond ik in het Gemeentearchief Amsterdam een acte, die enig licht werpt op de activiteiten en betrekkingen van Wilhelmus Hogerwaard (zie over hem en JCW: *Den Vrolyke Tuchttheer*, pp. 382-3). De acte bevond zich in het Not. Arch. nr. 7876 (daarbinnen nr. 308). De Groninger Muntz en echtgenote maken enige acten later, bij dezelfde notaris Burghout, hun testament. Dat had waarschijnlijk meer te maken met de aanstaande zeereis dan met de toegenomen doodsverwachting ten gevolge van de contacten met Hogerwaard.

Translitteratie geschiedt conform het systeem van P.J. Verkruysse (zie *Spektator* 3(1973-4), p. 325 e.v., met dien verstande, dat regelovergangen met schuine strepen zullen worden aangegeven.

[fol. 1 recto]

Obligatie / van / Jan Gerard Muntz / ten behoeve van / Wilhelmus Hogerwaard / Willem Maurits Kruse / En / Johannes Balthasar Swellengrebel / Gepasseert tot / Amsterdam / Den 18 December / Anno 1731 /

[fol. 1 verso]

Op heden den agttiende / December Anno seventien / hondert een en dertig / Compareerde voor my Mr. / Gerard Burghout, open- / baar Notaris tot Am- / sterdam, by den Ed: Ho- / ve van Holland gead- / mitteert, in presentie / van de ondergeschreeve / getuygen /

[fol. 2 recto]

Monsieur Jan Gerard Muntz van Groningen / wonachtig binnen dese stad in de Vinkestraat, / dog staande jegenwoordig op sijn vertrek, om- / me voor Opperstuurman op 't Schip Wester- / dijs Horn in dienst van de Ed: Heeren / Bewindhebberen van de Oost Indische / Compagnie ter kamer binnen dese stad / eerstdaags van hier te varen naar Oost / Indie, dewelke bekende bij dese wel en / deugdelijk schuldig te wesen aan de / Heer Wilhelmus Hoogerwaard, / Heer van Waverveen, de somme van twee / honderd silvere ducatonnen Hol- / lands geld, over ende ter sake van gereede / aan hem Comparant verstrekte penningen, / door hem tot sijn volkomen genoegen van de / selve ontfangen en genoten om tot sijne uijtrus- / tinge te gebruiken, renuntieerende derhal- / ven van de exceptie van onaangetelden gelde. / Welke twee honderd silvere ducatonnen / in specie, ofte de waarde van dien volgens / de cours op Batavia gerekend hij compa- / rant aannam en beloofde □weder te betalen□ op sijn arrive- / ment tot Batavia aan de Heer Willem / Maurits Cruse, oud Bailluw, / ende Sieur Johannes Balthasar /

[fol. 2 verso]

Swellengrebel, ende by onverhoopt over- / lijden van een van hun beiden, als dan aan / die □gene□ van hunlieden, de welke □nog□ in 't leven sal / wesen, [- weder

te betalen]; Waar voor hij / comparant verbind alle sijne te verdienen, / [- of bij
andere] en by de voornoemde Ed: Com- / pagnie of andere in der tijd te goede sul-
/ lende hebben gagien, maand, buijt, ende / andere gelden, en voort generalijk alle /
sijne verdere en meerdere goederen, alle de / selve stellende ten bedwange van alle
Reg- / ten en Regteren: Aldus gepasseert binnen Am- / sterdam in presentie van Jan
Seullijn / Junior en Willem Munnikhuijsen Junior / als getuygen /

Jan Gerhard Muntz /
 Jan Seullijn Junior /
 Willem Munnikhuysen Junior /
 Quod attestor /
 G. Burghout Notaris

Waar na op den 19de December Anno 1731 / andermaal voor ons Notaris en getuy-
 / gen compareerde de voornoemde Monsieur /

[fol. 3 recto]

Jan Gerard Muntz, de welke versogte en / consenteerde van de bovenstaande
 obligatie ge- / maakt ende geleverd te werden twee grossen, / of afschriften, mids dat
 de eene voldaan / sijnde de andere van genen waarde sal wesen / Aldus gepasseert
 binnen Amsterdam in pre- / sentie van Jan Seullijn Junior en Jacobus / van Rixtel
 als getuygen. /

Jan Gerhard Muntz /
 Jan Seullijn Junior /
 Jacobus van Rixtel /
 Quod attestor /
 G. Burghout.

Willem Hendrikx

(Gerard Doustraat 131 111, 1073 VT Amsterdam)

Weyerman en de Bredase kamer Vreugdendal: De waarheid en niets dan de waarheid!

Onlangs verscheen een artikel van de hand van Karel Bostoën over de Bredase rederijderskamer, ‘Dingman Beens en de kamer van Vreugdendal’, in het *Jaarboek van de Geschied- en Oudheidkundige kring* van stad en land van Breda ‘De Oranjeboom’, deel XXXIV (1981), pp. 136-163. Hierin wijdt hij ook enige pagina's (pp. 148/9) aan Weyermans visie op het verval van deze kamer na 1700. Weyerman schrijft het verval van de kamer toe aan de dronkzucht en gebrek aan dichterlijke kwaliteiten bij de leden van de kamer. Bostoën wijst er op dat dit een traditionele kritiek op rederijderskamers is, die ook op andere kamers is geuit, en die we dan ook het beste met een korrel zout kunnen nemen. Na het laten passeren van enige treffende Weyerman passages vraagt hij zich alsnog af of Weyermans beschrijving toch niet de werkelijkheid benadert.

Uit onverdachte hoek blijkt nu deze hypothese bevestigd te worden. JCW blijkt meer waarheid in zijn proza te stoppen dan men tot voor een aantal jaren voor mogelijk hield. In de bibliotheek van het G.A. Breda, bevindt zich onder handboeknr. 27C. 40a. een aantal *Bredania*, ‘overdrukken uit Bredasche Couranten, 1895-99’, geschreven door de Bredase archivaris J.F. Corsten. Hiervan gaan de nrs. XIII-XVII en CLXXV over Vreugdendal. In nr. XVII, *Een avontuurtje van een paar Vreugdendalers*, gedateerd 7 Maart 1896, geeft Corsten een aantal archiefstukken, waaruit blijkt dat JCW's opmerkingen over de Bredase kamer er niet ver naast zitten.

Hieruit blijkt dat er zich onder de kamer welzeker een kroeg bevond, vgl. het JCW-citaat bij Bostoën:

‘dat als de God *Janus* een dubbelde Tronie voert, zynde het bovenste Deel vergood met den Bernaam van de Kamer van *Vreugdendaal*, en de onderste Apartementen behext met de Doopceel

van een Brandewyns Kroeg'.¹

Ook boven de kamer werd er volgens de archiefstukken vrolijk op los geteerd, tot laat in de avond. Het gedrag van de gildebroeders blijkt daarbij niet onder te doen voor dat van een dronken NAG-supporter na een van de vele teleurstellende resultaten van deze Bredase voetbalclub.

Uit het citaat van Corstens artikel blijkt dat het voorval zich afspeelde in 1704, dus in een periode waarin Weyerman nog veelvuldig in Breda verbleef:

‘Al snuffelend en bladerend in de oude folianten, vond ik eene kleine episode uit het leven der kamer, welke, al behoort zij niet rechtstreeks tot hare geschiedenis, toch in verschillende opzichten niet van belang ontbloomt is. Immers dergelijke schijnbaar onbeduidende verhalen werpen een eigenaardig licht op verschillende toestanden zeden gewoonten, doen een juister blik slaan op den tijd, waarin eene gebeurtenis heeft plaats gehad of eene instelling bestond, en toonen ons vaak de personen in hunne ware gedaante.

Zoo is het ook gesteld met het bovenbedoelde tafereeltje, waardoor ons een kijkje wordt gegeven in de Vreugdendalsche kamer van dien tijd en waardoor wij politie en justitie in een geheel ander licht mogen zien, dan waarin zij zich thans aan onze oogen plegen te vertoonen. In No. 35, 244^v wordt gelezen:

‘Sabbathü (Zaterdag) 25sten Octob. 1704

Johannes Cappelaer, hospitaalmeester deser stede, in het Collegie binnen en van den stadhouder onder anderen affgevraagd zynde, waarom ende hoe in de borgerwagte alhier was geraeckt off gecommen, seide, dat hy als gildebroeder van Rhetorica, met andere gisteren avond, omtrent elff uren terende en vrolick zijnde op de Camer van Vreugdendal, het gebeurd is, dat eene middelmatige grote steen, aldaar wierde door de vensters geworpen; dat daar opp sekeren Burggraaff alhier het eerste, daarna eene Joris Beckkers meester broodmaker in dese stad, vervolgens eene van Lyndoncq schoenmaker mede alhier, ende ook hy Cappelaar selff syn affgelopen, dat sy alzoo 't samen wesende gecoomen omtrent den Schildwagt voor de huisinge van juffr. de Wed. de Man opp de grote marckt alhier ende imand onder hun denselven in d'Engelsse taale affgevraagd hebbende, off hy niemand hadde sien loopen, tot andwoord creeg, dat hy iemand in de straat - wysende na de corte brugstrate - had sien loopen, clijn van persoon en met eenen witten rock, alvorens met eenen steen door de vensters van voorgemelde Camer, die hij mede aanwees had geworppen, dat sy hier opp 't samen derwaards lopende, hij Cappelaer thussenbeiden over eenen hoop stenen viell, ende de andere dry doorlopende, ontmoettede off besig vonde dry nagtwerckers aan de huisinge van den blickslager opp den hoeck van de brugstrate over fr. van de Lemmer, dat sy dieselve mede affvragende, off niet een man hadden sien loopen en antwoord bequamen van ja, ende dat het was een soon van de Ridder den welcken sy, den oudsten soone namentlich, die nu hier is, in 't vervolg ook hebben gevath, regt voor syn moeders woonhuisinge in de Visserstrate in den clynen Toelast aldaer dat hy Comparant ondertussen naarcumende bevond, dat die dry mede gildebroeders voors. denselven de Ridder in bywesen van den Chirurgyen de Bruyn en den mandenmaaker Grevenbroek in de hairen saten voor het schoenlappers huisken, daar men ook brandewijn schenkt, digd bij de voorn. huisinge van meergen. de Ridder, dat hier opp twee man van de patrouille van de antworpsse poorte daar by

comende, allen deselve na d'hooffdwagte brogten, dat hy daromme vooruit loopende is gegaan na deser stadt

borgerwagte ende van allen d' selve heeffd kennisse gegeven aan die wagte en aan den here Schepen Henr. Camerling, by het voorstellen van synen soon als borger vendrig mede opp den stadshuise wesende, en sulx in qualityt als overdeeken van gemelte camer, dat hy door deselve verstaande dat de militaire wagte de borgeren aan hun eygene wagten plegen over te geven ook darom na de hoofdwagte is gegaan, ende sulx aan den vendrig aldaer gezegd, dat hy hier opp by de andere voren genoemd mede aangehouden zynde, met de selve t' samen daer naer aan de borgerwagte is overgegeven ende desen nagt door de selve is oppgehouden, wesende de andere alle, uitgesonderd de Ridder voors. affgelaten, aanbiedende hetselve t' allen tyde met ede te verclaren off sterken.'

Denzelfden dag nog werd de vermoedelijk schuldige gehoord. Men leest 35, 247 v.

'Eoden die (op denzelfden dag) stond mede in Collegio Nicolas de Ridder, wesende den oudsten syner broederen alhier, seggende, dat hij gisteren avond omtrent thien uren met Homburg den tinnengieter, die wat droncken was, is geweest onder de Camer van Rhetorica by van Santen, aldaer drinkende twee gelasskens brandewijn, sonder te vragen off te hebben hooren vragen, om aldaer boven te coomen, dat hy daar uitgaande ende nog een wandeling doende alleen, off een straatien om gaande sonder weder opp de marck te coomen, omtrent elff uren, na syn ondhoud, gecoomen is voor de poorte van syn moeders woonhuise twee à drymaal bellende in gedagten dat de meyd mogte te bedde zyn, als off by buiten conde zyn gesloten, ende oock, dat de oude luiden, geen volck hebbende, plegen ten thien uren te ruste te gaan, dat hy voor die poorte van vyff à ses personen is aangevallen, ende door dry uit deselve, met namen, Burggraaf, van Lyndoncq en den soone van den backker op off aan het Casteel woonende, is gesoufletteerd, getrocken en met de hairen gesleept, tot dat hy door twee à dry van d'Engelsse patrouille met allen de andere is gebragt aan d' hoofdwagte ende cord daerna aldaer door die personen, welcke hem hadden getrocken en geslagen en door Cappelaer beclaagd en beschuldigd zynde, als off hy eenen steen door de gelasen van Camer Vreugdendall hadde geworpen; vervolgens van die militaire wagte is overgegeven met allen deselve persoonen aan de borger wagt alhier, verclarende dat hy t' sedert syne wandeling niet opp de marckt off in de Corte Brugstraat is geweest, nog ook niet door deselve gelopen, maar alleenlyk voor de poorte voors. van dat volck is aangevath, hebbende den persoon van Homburg voors. t' sedert het drinken van Brandewyn onder de Camer van Vreugdendall dien avond niet gesien.'

Over allen d'welke bij de preses ente Heren wesende gedelibereerd is goed gevonden denselven de Ridder t' ontslaen, mids dat syne moeder borge blyve voor desselffs goed comportement [1] et de se sistendo toties quoties.[2]

Eodem die, de post.

Is de moeder van den voorn. de Ridder binnen gestaan en heeffd de gesegde Cautie gepresteerd in handen van den Here president en t'er presentie der Heren Vereyck Camerling et Bernaige.'

Naar aanleiding van dit tooneeltje, dat slechts zijdelings Vreugdendal raakt, kan het zijn nut hebben een paar punten nader te over-

wegen; hierdoor kan wellicht een antwoord gegeven worden op een of andere vraag door dezen of genen gesteld en kunnen toestanden van vroeger, die men misschien niet voldoende begrijpt, nader worden toegelicht.

Van der Aa zegt, pag. 63: ‘In vroegere tijden bestond er te Breda mede eene Kamer van Rethorica of Rederijkers, Vreuchdendal genaamd, bestaande uit de *aanzienlijkste hurgeren*’. En bij Van Goor, pag. 300, leest men: ‘Deze Kamer was Vreugdendal genaemt, bestaande uyt de *voornaemste borgeren* der stad, en hadt ijmandt uyt de wet tot Overdeken’. En dat is zeer goed te begrijpen; indien toch de Vreugdendalers niet de aanzienlijkste of voornaemste burgers der stad waren geweest, dan zouden de Heeren van Breda, o.a. Prins Maurits zich niet hebben verwaardigd de Kamer met een bezoek te vereeren, en zouden ook heeren schepenen het niet van zich hebben kunnen verkrijgen als Overdekens der Kamer op te treden en zouden voorname dignitarissen, als de Schout, de Gouverneur, en Constantyn Huygens, het wel hebben gelaten nu en dan in het belang der Kamer eenige moeite te doen.

Maar dan begrijpen wij ook, o.a. uit hetgeen wij boven hebben medegedeeld, dat een van de oorzaken van het verval der Kamer wel deze moet geweest zijn, dat het gehalte der leden er niet op was, vooruitgegaan.

Gelijk uit het ‘Officiaelboek’ (115) blijkt was de schepen Huybert Jan Ooms in het jaar 1723 de laatste overdeken; de magistraat dus trok zich reeds tijdig terug. Dit valt niet te betwijfelen: dergelijke voorvallen als in het jaar 1704 wijzen op eene ontarding, die, binnen korteren of langeren tijd doch zeker, leidt tot den ondergang.

[...]

[1] Gedrag

[2] Dat hij zich bij oproeping zal melden. [...] ^a.

Corsten staaft met zijn conclusie de beweringen van Weyerman. Hoogst waarschijnlijk heeft JCW dit soort taferelen nog van nabij meegemaakt.

Uit dit alles blijkt duidelijk het belang van Weyermans werk voor de ‘unofficial history’ van de stad Breda. Dit belang wordt onderstreept door een aantal opmerkingen aan de hand van in de archiefstukken genoemde personen.

In het eerste stuk wordt terloops ‘de huisinge van juffr. de Wed. de Man opp de grote marckt alhier’ genoemd. ‘Juffr. de Wed. de Man’ speelt in de stukken verder geen rol. Is deze weduwe dezelfde als Juffrouw de man op p. 6 van *Demokriets en Herakliets Brabandsche Voyage*? De tekst gaat als volgt:

‘DEMOKRIET

Ha! zo is het ook tot Abdera. Maar zijn er ook Woekeraars in dit Lant?

KWAKZALVER

Neen, maar veel Fatzoenlijke Heeren en Dames schieten geld tegens Dertig per cent op een suffisant Pant.

DEMOKRIET

Neen Juffrouw de Man tot Abdera neemt maar Vyf en twintig. Maar hoe trakteert men hier de Konstenaeren?’

In *De sleutel van Demokriets en Herakliets Pelgrimasie*, p. 100, geeft Weyerman de volgende toelichting:

‘Bladzyde 6. Regel 14 *Veel fatsoenlijke Heeren en Dames schieten Geld tegens Dartig per Cent op een suffisant Pand.*

Daar ziet den Schrijver op een oude Luytenants Weduwe, die zo charitabel was, dat zy zelden vorderde als Dartig per Cent. Den Lombardier van *Abdera* liet er op een zekere Avond zijn eygen roode Mantel en een zilvere kom brengen, die hy beleende tegens dien Interest, doch hy kon haar nooit overtuigen by Gebrek van competente Getuygen.’

Uit een huurcontract in het notarieel archief van het G.A. Breda, dd. 28 Feb. 1704, blijkt dat er een Juffrouw de Man op de markt woont.² Zeer waarschijnlijk is deze Juffrouw de Man uit de archiefstukken dezelfde als de woekeraarster bij Weyerman, die immers ook een ‘oude Luytenants Weduwe’ is!

In de stukken van Corsten komt ook ‘Chirurgyn de Bruyn’ voor, als een van de bij het gevecht betrokken gildebreeders. Is dit dezelfde De Bruyn, die voorkomt in deel III van de *konstschilders*, pp. 362-3? In het volgende citaat heeft Weyerman het over een verblijf in Breda van de Antwerpse kunstschilder N. Tyssens:

‘In Breda geraakte hy onder het dak, en met beyde zyne Agentsbeenen onder de Tafel van een Barbier genaamt Kornelis de Bruyn, die in zijn examen gemiskraamt hebbende, zijn huysgezin loffelijk onderhielt op het scheeren van den Baard, en op het logeeren en spijzen van Officiers, en ook van mindere standspersonen.’

In de 18e eeuw was een barbier vaak tegelijkertijd ook chirurgijn. Misschien doelt JCW met het mislukte examen op een mislukt chirurgijnsexamen!

Als laatste aan JCW bekend persoon in deze stukken komen we de schepen Henr. Camerling tegen. Dit is de apotheker Hendrick Kamerlingh (1645-1713)³. Deze apotheker, of zijn zoon Cornelis Kamerlingh (1670-1725), vinden we bij Weyerman terug als de *Apotheeker Kubicularius* in *De sleutel van Demokriets en Herakliets Pelgrimasie*, p. 101:

‘Bladzijde 8. Regel 11. *Een 't Zamenspraak tusschen een Apotheeker en een Poeet.*

Den *Apotheeker Kubicularius* droeg een fluweele Klep op zijn Mantel, doch een metaale Ziel in zijn Boezem. Hy was onbarmhertig in zijn Rekeningen, dom in zijn Preparatien, roekeloos in zijn eygen Voorschriften, ongenaadig tegens den Armen, Pluymstrijkent voor de Rijken, een Spaanjaart binnens deurs, en een Slokop op eens anders Beurs.’

Het is wel opvallend dat we in dit, alleen indirekt met JCW in verband te brengen, archiefstuk drie figuren kunnen aanwijzen die hij, in een totaal ander verband dan dat van Vreugdendal, in zijn werk over de hekel haalt. Het is des te meer een overtuigend bewijs van de vervlochtenheid van zijn werk met het Bredase leven rond 1700.

Toegift

Voor het onderzoek naar de Bredase rederijker Dingman Beens.

Is de oudoom Beens in het volgende citaat uit het Brusselse handschrift een nakomeling van Dingman Beens?

‘Veel beter gedroeg zich *Jan van Goor*, dat waardig kind eens lingsche stedehouders, die het onverwachte overleijden van den Heer *Beens*,

den oudoom van zijn Maitres, verstaende, maar alleenlijk een Kast, Kist of Koffer open rameijde, om en'er een verachtelijke som van veertien à sestien Kondert guldens uijt te ligten [...].⁴

Eindnoten:

- 1 *Den Echo des Weerelds*, 1726 p. 154 (god. 4 maart 1726).
- 2 G.A. Breda N 563 fol. 201.
- 3 Zie ook: H. Bots, I. Matthey, M. Meyer. *Noordbrabantse studenten 1550-1750*. Tilburg 1979, pp. 105-106; G.J. Rehm, *Bredase apothekers*, Breda 1961, pp. 56-58 en pp. 65-66; W.P.C. Hendrikx, *De gevluchte Hermes 'Bredase elementen in het werk van Jacob Campo Weyerman'*, artikel nog te verschijnen.

Peter Altena

(Veerstraat 5-III, 1075 SL Amsterdam, 020-725952)

Minima, Van Goens en Weyerman

In de jaren 30 verschenen twee monografieën over Rijklof Michael van Goens (1748-1810). J. Wille publiceerde in 1937 deel 1 van zijn onvoltooide *De literator R.M. van Goens en zijn kring*. Het register verwijst één maal naar Weyerman, naar een weinig interessante passage. Interessanter is de plaats, waarnaar het register niet verwijst.

Op p. 101 wordt het Leidse genootschap Minima Crescunt met het gelieerde Utrechtse Dulces ante omnia musae vergeleken: ‘De werkzaamheden der beide genootschappen zijn op dezelfde leest geschoeid. [...] In Dulces had ieder gewoon lid op elke vergadering “het genootschap te dienen” met 1e. een belangrijke mededeeling of een verhandeling over taal-, dicht- of oudheidkunde, een gedicht of iets dergelijks; 2e. tien plaatsen uit een der beste 17de- of 18de-eeuwsche schrijvers, treffend door fraaie woordschikking, verheven gedachten, en dgl., en tien uit een “schrijver van ouder en regelmatiger eewe”, merkwaardig om “hooggaande regelmatigheid (analogie)”, woordvorm of -beteekenis, spelling, enz. De keuze staat vrij, maar den eens gekozen auteur moet men geheel doorwerken⁷.’ Lichte afwijkingen van deze taak waren mogelijk, er waren ook andere taken, maar dit gaat ons hier niet aan. Interessanter is hetgeen bij noot 7 staat aangetekend: ‘Van M.C. [= Minima Crescunt, P.A.] hebben we een lijstje waarop als oude werken staan: Bijbel 1477; Conste der Minnen; Boetius 1485; “Zeebout, Reize van Van Ghistele” [d.i. 't Voyage van Mher Joos van Ghistele 1572; met een voorrede van A. Zeebout. Zie Paquot, *Mémoires* III (1770 fo.) 590]; Veldenaer, Fasciculus Temporum; Livius 1541; Byencorf. En als nieuwere: Hooft, Historiën; idem, H. de Groote; idem, Zeeden

4 Brusselse Handschrift, band II, fol. 62v-fol. 63r.
Zie ook: W.P.C. Hendrikx, zie noot 3.

der Germanen; C. Weyerman, *Echo des Werelts*; Longinus (misschien rechtstreeks uit 't Grieksch); Tibullus (in Latijn). - Al weer klassieks genoeg, ter oefening in de Nederlandsche letteren!' Weyerman verkeert in degelijk gezelschap. Men was kennelijk nog niet vies van Weyerman, Overigens, *Minima Crescunt* was actief rond 1761-63. 'Maar in de loop van 1763 bleef van de werkzaamheden van *Minima* eigenlijk niets over dan de voortzetting van de *Nieuwe Bydragen* door v. Lelyveld.' (F.K.H. Kossmann. *Opkomst en voortgang van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde*. Leiden 1966, p. 10). In 1766 herleefde *Minima* in de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde. Het lijkt me zinvol om na te gaan of *Minima* gebruik maakte van Weyermans *Echo* en of de Maatschappij Weyerman in de gulden hand-

bibliotheek handhaafde. Wie zoekt in de archieven van Minima en de Maatschappij naar de oplossing?

In het boek van P.C.J. de Boer *Rijklof Michael van Goens (1748-1810) en zijn verhouding tot de literatuur van West-Europa*, dat in 1938 verscheen, is als Bijlage A een translitteratie van het Van Goenshandschrift 'Over Humour en Laune' opgenomen. Het handschrift bevindt zich in de K.B. Be Boer zegt 'Betreffende de datering kon ik slechts vaststellen dat het na 1773 geschreven moet zijn'. Op p. 179 treffen we deze passage: '[...]; En Sterne is ook bij uitstek de humorous writer bij de Engelschen, zoo als zijn model Rabelais bij de Franschen.

Onder ons hebben wij Fockenbrock, C. Weyerman, Doedijn, en menige anderen; doch dit is zeker, de smaak ontbreekt aan allen, en zij vervallen veeltijds in dat lage, platte, en zelfs walgelijk gemeen burlesque even als Rabelais.'

Deze Weyerman-vermelding heeft waarschijnlijk de volgende conclusies van De Boer m.b.t. Van Goens' leesvoorkeuren veroorzaakt. Op p. 134: 'Breero zal hem wel te ruw geweest zijn, evenals de blijspelschrijver van *Focquenbrock*, die, tezamen met de 18e eeuwse auteurs van chantage-periodieken *Doedijns* en *Jacob Campo Weijerman*, veroordeeld worden, omdat zij vervallen in het 'lage, platte, zelfs walgelijk gemeen burlesque van Rabelais.' En op pp. 160-1: 'Voorts een afkeer van te felle uitingen, als de bittere satyre van Butler's "Hudibras" en Swift's "Travels", de bijtende ironie van Montesquieu's "Lettres Persanes", de uitbundige vrolijkheid van Rabelais, de wel zeer grote openhartigheid van Rousseau's "Confessions", de rauwheid van Weijerman en Doedijns. Al deze schrijvers hebben voor Van Goens, en, naar het mij voorkomt, voor de meeste Hollanders, een teveel, dat hij niet kan waarderen, hoewel hij toch zelf in zijn jonge jaren een ongemakkelijk heerschap was en dikwijls hevig van zich afbeet.' Andermaal verkeert Weyerman in degelijk gezelschap, maar anders dan bij Minima wordt zijn werk nu afgekeurd. Vormt dit een indicatie voor een smaakverandering in de periode 1760-1775: Weyerman van een der beste 18e eeuwse schrijvers (bij Minima is hij de recentste), rijk aan treffende woordschikking en gedachten, naar burleske platheid?

Signaleringen

Vrijmetselaars - Ch.C.V. Verreyt schrijft in 1907 in *Taxandria* over Vrijmetselaarsloges in Noord-Brabant. Op p. 197 leest men het volgende: 'De eerste die in ons vaderland een aanprijzend verslag over de vrijmetselarij in het licht gaf was een Noord-Brabanter, namelijk de beruchte Jacob Campo Weyerman van Breda in het weinig voorkomende boekje: "De zeldzame levensbijzonderheden van Laurens Arminius¹⁾, Jacob Campo Weyerman, Robert Hennebo, Jacob Veenhuyzen en veele andere beruchte personaadjen" (Amsterdam 1738), blz. 187-218. Dit schijnt den niet genoemde opsteller van boven gemeld woordenboek [= Algemeen wijsgeerig-geschiedkundig en biographisch woordenboek voor vrijmetselaren. Amsterdam 1844], zijnde de journalist Abraham van Lee, geboren te Amsterdam 31 December 1805, overleden aldaar 7 December 1869, onbekend te zijn gebleven; hij maakt er althans geene melding van. Het was ook eene twijfelachtige eer voor eene vereeniging door dezen vuilen pamflettist te worden aangeprezen.'

Noot 1 luidt: ‘Volgens hem een kleinzoon van den bekenden godgeleerde Jacobus Arminius, doch een losse kwant.’

(F. Wetzels)

Weijerman wereldwijd - Weinigen weten nog dat Weijerman wel degelijk al enige naam gemaakt heeft over de grenzen. Engelstaligen hebben nl. al kennis kunnen nemen van zijn bestaan en door het raadplegen van Cassel's Encyclopaedia of world literature London 1973². Hier volgt het hele lemma: ‘Weyerman, Jacob Campo (⁺ Breda 9 VIII 1677; a 1727 Johanna Ernst[†] The Hague 1747) Dutch journalist and adventurer; flowerpainter and editor of half a dozen weeklies more or less intending blackmail e.g. *De Rotterdamsche Hermes* (1720-21) and *De naakte waarheid* (1737) written in a clever style, as were also his compilations such as *De levensbeschrijvingen der Nederlandsche konstschilders* (4 vols 1729-69). *Den Persiaansche zijdeweaver* (1725); *De Maagdenburgsche alchimist* (play 1733). W.P. Sautijn Kluit in Nyhoff's *Bijdragen*, new ser., VII (1871) D.J.H. ter Horst ‘De geschriften van J.C.W.’ in *Het Boek* (1944) C.M. Geerars J.C.W. in *Annalen van het Thijmgenootschap* (1957). De ondertekening is J.W.W. (J.Sm.) waarvoor tekenen Jacob Weevers die dit voor de eerste druk van 1953 schreef en Jacob Smit voor deze druk.

(T. Broos)

Archivalia - Rehm (*Meded.* p. 198) meldde reeds dat op 8 januari 1692, te 's Gravenhage in de Nieuwe Kerk werd gedoopt: Jacobus Weyerman, als zoon van Gerrit Weyerman (oudere halfbroer van Jacob Campo, zoon uit eerder huwelijk van vader Hendrick) en Maria van Rotterdam. De getuigen van de doop liet Rehm onvermeld. Het systeem op Haagse DTB-gegevens (op GA aldaar) noemt als zodanig: Jacobus Seeman en Elisabeth Semrel (no. 294, bl. 16). M.a.w. Elisabeth Sommerel bevond zich in 1692 tenminste één dag in Den Haag, en was met haar stiefkind Gerrit kennelijk on speaking terms.

In de *Mededelingen* is reeds opgenomen de pro deo aangifte van het overlijden van JCW zelf. Het GA 's Gravenhage heeft verder onder Johanna Weyermans: ‘den 27 January 1744 werd het overlijden van - Pro deo aangegeeven’ (Ho..., bl. 173 v.) Johanna Weyerman-Ernst kan dit bezwaarlijk zijn, want zij erft in 1747 nog ‘schilderyties’ van JCW (*Meded.* p. 413).

(P. Altena)

Autobiografie - Aan JCW's autobiografie, zoals die uit het vierde deel der *Konstschilders* is overgenomen in de *Mededelingen* p. 30-37, 39-45, 49-55, ontbreekt een passage die precies tussen p. 45 en 49 in dient te staan. (*Konstschilders* IV, p. 456-457). Na: ‘[...] de rest zy den Phaarheer bevoolen.’ volgt namelijk: ‘Op deeze wyze, ofte by en ontrent op dien trant, wiert die gekruide Redenvoering geopent en geslooten. Felaas! dat tweeledig woord van Phaarheer vergalde den bot, en bedierf de klucht. Den ongestadige Konstschilder schifte van Meestressen als van Dassen, en hy telde liefde op den duur, een byster malle kuur. Ingevolge van dien regel bekleed hy den ongehewden staat, en zei: “Dat Vrouwen zyn de Meestressen der Jongelingen; de Gezellinnen voor den middelbaaren leevenstyd; en drooge Minnemoers der oude Mannen”. Echter bedankte hy den braaven Heer Busch voor

zyn aanbieding met hoflyke woorden. Zei dat den staat des huuwelyks, zynde een verbintenis van de piterste aangelegendheid, rypelyk behoorde te werden overwoogen. En voor 't laatste, verzogt hy geen

langer uitstel als drie dagen, om zich deswegens te beraaden.

In 't kort den Konstenaar, scheidde op dien voet als hy was gekomen, vriendelyk van weerskanten, doch min nuchteren als eenige uren van te vooren.

Niettegenstaande den verliefde Schilder drie dagen nam tot zyn beraad, bedacht hy zich echter geen drie

[457:] minuten. Hy oordeelde het speelen van een levensrol op het tooneel des waerelds wel zo eerlyk, als te verstreken tot een kluchtrol aan duizende leegloopers op een zalftoneel onder de open lucht. Beducht van echter te moogen vervallen in eene zwakke luym, vertrok hy uit Frankfort, en verreide op nieuws naar Batos graazige landsdowen.'

(G. Marechal)

Pain et Vin - Vgl. *Meded.* p. 417: Pain-et-Vin (Paynwin), Mozes, Frans militair, *1620, + (gefusilleerd) jan. 1673 Alfen. Kolonel in Staatse dienst; ontruimde 29.12.1672 de schans te Nieuwerbrug bij Bodegraven waardoor de Franse troepen onder Luxembourg op Woerden konden terugtrekken. Een krijgsraad veroordeelde Paynwin tot levenslange gevangenisstraf en degradatie, maar stadhouder Willem III liet hem door een speciale rechtbank ter dood veroordelen.

In: *Nijhoffs Geschiedenislexicon. Nederland en België.* (samenst. H.W.J. Volmuller). 's Gravenhage-Antwerpen.

Hierin niets over Jacob Campo Weyerman c.s. zelf. (Nik P. de Vries)

Campo en Cornelia - In 1775 overleed Cornelia Outman. Zij was een welgestelde dame, die een ververij bezat, en woonde op de Bloemgracht te Amsterdam. Zij had twee echtgenoten overleefd: eerst Willem van Lent (of: Leut), en daarna Herman van Loon Abrahamsz.

Deze gegevens put ik uit de inventaris van haar boedel, die op 7 november 1775 door notaris Cornelis Houtman te Amsterdam opgemaakt werd (GA A'dam inv. no. 11625). En daaruit blijkt ook, dat Cornelia een verwoede Weyerman-lezeres was (óf haar voorgaande mannen; maar dat moet een geïnteresseerde in de Weyerman-receptie van de 18e eeuw maar eventueel aan de hand van voorgaande boedelinventarissen uitzoeken). Cornelia had in het algemeen veel boeken, waarbij veel nederlandse romans. Zo stond er op het comptoir een vurenhouten boekenkast. Daarin stond bij de quarto's een 'Don Quichot met de platen van Picart en anderen groot papier'. Maar op datzelfde comptoir stond een nog grotere vurenhouten boekenkast. En daarin vinden we bij de quarto's:

'Weijerman's leven der schilders

Dezelve	Amsterdamsche Hermes
Dezelve	Echo des werelds
Dezelve	historie van t pausdom en doorzigtige heremiet
Dezelve	Ontleder der gebreken
Dezelve	Arlequin destillateur [!]

Rotterdamsche Hermes.’

Kortom, iemand in de verf was duidelijk een fan. Zelf vind ik het boeiend, dat van deze acht Weyerman-werken er vijf tijdschriften zijn. (André Hanou)

Echo f 700, - en Weyerman 'terecht steeds meer aandacht' - Bladerend in catalogus nr. 12 van antiquariaat Lambiek Coopmans uit Venlo (oude letterkunde, vreemde talen, geschiedenis, oude drukken), trof ik onder nr. 1191 een te koop aangeboden exemplaar van JCW's *Echo des Weerelds* aan:

1191. WEYERMAN, J.C.

Den echo des weerelds. Amst. H. Bosch, 1726-1727, 104 afleveringen in 2 banden. cont. perkament. 4°.

(Scheepers, 1947, 333; Versnel, 616. Goed ex. van dit spektaktoriaal tijdschrift van Weyerman, die terecht steeds meer aandacht krijgt. Zeldzaam). *f* 700, -

(Frank Peeters)

En nog snel verkocht ook, zoals bij navraag bleek. (Red.)

Exemplaren

- George Vis (Schoorl) zag op 23 februari 1982 in de UB van Innsbrück, onder signatuur 205440, de eerste 3 delen van Weyerman's *De levens-beschryvingen der Nederlandsche Konstschilders* (...) ('s Gravenhage etc., 1729. De delen zijn in leer gebonden, en rood op snee. In deel 3, op de verso-zijde van het titelblad, staat met inkt: Huchtenbourg 274.

- André Hanou (Amsterdam) meldde: in de Bibliothèque Nationale et universitaire te Straatsburg bevindt zich - niet gezien - onder signatuur Bh 107 797:

Jacob Campo Weyermann. *De Levens-beschryvingen der Nederlandsche Konst-Schilders en Konst-Schilderessen* [...]. S'Gravenhage & Dordrecht, 1729-1769, 4 vol. in-4° Bron: (handgeschreven) catalogus oude werken van deze bibliotheek.

- Wouter Steffelaar (Amsterdam) vond dichter bij huis, in de Openbare Leeszaal (Prinsengracht), Amsterdam de eerste 3 delen van de *Konst-schilders*.

- Ed Olijkan (Amsterdam), zie *Meded.* 474, ontving bericht van Maria Grossmann, 'Librarian' van de Andover-Harvard Theological Library: '(...) I can inform you that the Convolut of and about Weyerman is here in the library. It does not contain other items, just the three that you mention. It is bound in boards, in relatively good condition. The volume came from the Library of Prof. DeBie; we purchased his library in the early 1960's.'

[Nummer 45]

André Hanou

(Gouden Leeuw 139, 1103 KB Amsterdam)

Annotatie bij de Rotterdamsche Hermes no 4

[Ode 4.]	Begin van de vierde ode uit het eerste <i>Liber carminum</i> (Boek der zangen) door Horatius (romeins dichter (65-27)): 'Winter lost op voor de lente, de wind uit het zuiden: Lieren verhalen de dorstende boten naar 't strand: 't Vee wil ontvluchten de stal, en de landman zijn haardstee: 't Grijsgele ijs houdt de weiden niet langer bedekt Daar komt al Venus aan 't hoofd van haar danstroep...
[uitgestreken]	opgetooid
[Veltbruit]	Gebruikt in tegenstelling tot stadsbruid: bruid van het platteland (vgl. WNT XVIII, 1494); bruid van de vrije natuur dus.
[druipend]	Begrip in het Oude Testament vaak gebruikt om zegening en overvloed aan te geven. Zo zegt in het Hooglied 5:2, 5 de bruid tot de bruidegom: 'Mijn hoofd is vervuld met dauw, mijne handen dropen van mirre'.
[Krokusdauw]	De crocus is uiteraard het symbool van de lente; vgl. echter annotatie bij [saffraanknopjes] hieronder.
[Hoftapyt]	Tapijt van <i>de</i> hof: de gaarde, tuin.

[Guarini]

Battista Guarini: italiaans schrijver (1538-1612), werd om zijn verdiensten in 1567 in de adelstand verheven. Zijn pastorale tragikomedie of herdersspel *Il Pastor fido (Trouwe Herder)* verscheen in 1589 en werd een Europees succes; ook in de Republiek verschenen vele vertalingen en bewerkingen (opgave daarvan in P.E.L. Verkuyll, *Battista Guarini's IL PASTOR FIDO in de Nederlandsche dramatische literatuur*. Assen 1971). - De benamingen zijn terug te vinden in het derde bedrijf, het begin van de eerste scene (volgens de ed. J.H. Whitfield, Edinburgh 1976, p. 176)
'O primavera, gioventù de l'anno,
bella madre di fiori,
d'erbe novelle e di novolii amori,' d.i.
'O lente, nieuwe jeugd van 't jaar,
schone moeder van de bloemen,
van de kruiden, van de nieuwe liefdes'.

[verwakkert]

wakkert aan

[saffraanknopjes]

Volgens A. Muntings *Naauwkeurige beschrijving der aardgewassen* (Leyden/Utrecht, Pieter vander Aa/Francois Halma, 1696) I, kol. 519 e.v., is de saffraan identiek met de crocus. I.v.m. de in de *Hermes* genoemde *kitteling* is opmerkelijk, dat de saffraan volgens Munting 'lust maakt tot het Eçhtewerk': het is dus ook een aphrodisiacum.

[die 'er hebben]

Dit is een sneer in de richting van Weyermans concurrent, vijand en collega-tijdschriftproducent Hermanus van den Burg (1682-1752), die de periodiek *Amsterdamsche Argus* produceerde. In de mythologie is het Hermes (JCW) die de reus Argus (Van den Burg) het hoofd afslaat - zoals ook op de afbeelding aan de tekst van elk nummer voorafgaand te zien is. Argus/Van den Burg is dus een hersenloze figuur.

[humeuren]

Letterlijk: vochten. In de klassieke geneeskunde bestaan er vier soorten vocht in de mens, in een bepaald temperament (letterlijk: mengsel, verhouding). Dominantie van één bepaald vocht levert een karaktertype op: zo komen er resp. sanguinische (bloed-ige, levendige), flegmatische (slijmachtige, onverstoorbare), melancholische (zwartgallige, droefgeestige) en cholericische (prikkelbare) mensen voor. Op Argus' temperament vermag echter zelfs de lente geen invloed te hebben.

[consequentie]

Zonder de gevolgen van de lente te merken.

[passietjes]

Allusie naar de mythologische Argus, die om zijn passieloosheid door Zeus

geschikt genoeg geacht werd om als bewaker van Zeus geliefde, Io, op te treden.

[Kastiliaan]

Een spanjaard van de oude stempel: een stijf type.

[graviteit]

Onverstoorbare ernst (eigenschap van melancholici).

[Komeet]

Van den Burgs weekblad, de *Amsterdamsche Argus*. Net als een komeet beschrijft het regelmatig eenzelfde baan, en heeft het een voorspelbare inhoud. JCW benut waarschijnlijk mede het beeld *Komeet*, omdat in het volksgeloof kometen tekens waren van naderend onheil.

[bits of laf]

in het ruwe of smakeloze

[liberalyk]

Vrijgevig (staat tegenover de inhoudsrijke liberaliteit van de lente).

[brein]

Verm. is hier bedoeld: brijn = zoutoplossing, pekkel (vgl. WNT III, 1 136O-61), rotzooi. Dat beeld is dan bewust gekozen: Van den Burg handelde in Muiden enige tijd in zout. Vandaar dat in de tweede versregel gezinspeeld wordt op de broodwinning

van VdB, en dat ook verder op deze bladzij schijnbaar achteloos gezegd wordt dat de inhoud van de Argus als door *smakeloos zout is ingezult*.

[worm van schrift]	boekenwurm, schrijver
[En echter]	hoewel toch
[vaatschen]	fletse
[Kloet]	Kinkel, stommeling. Kloet is een spreekwoordelijke literaire figuur; hij moet bijv. herhaald bij Bredero voor (zoals in diens <i>Griane</i> , vs. 1612), en als hoofdfiguur zelfs in Nicolaes Biestkens <i>Klucht van Claas Kloet</i> (A'dam, Jan Marcusz. 1619).
[Gebou]	Misschien bedoeld: gebauw (ongearcicleerd gewauwel).
[onderscheit]	Die geen onderscheid weet te maken, geen intellectuele diepgang heeft.
[zomerzotjes]	Niet de vlinders, maar, gezien de parallellie met <i>Narcissen</i> , de planten: de witte tij(de)loos, wegens het korte bestaan vergelijkbaar met het <i>verminkte</i> gedachtenleven van Argus.
[Narcissen]	Plant genoemd naar de mythologische Narcissus, die, verliefd op zijn eigen spiegelbeeld in het water, bij het reiken daarnaar verdronk (vgl. <i>eigeliefde</i>).
[zout]	Zie annotatie bij [brein].

[corrosiven]

Inbijtende, bedervende (normaal dient azijn juist als conserveringsmiddel).

[generis]

Van het mannelijk geslacht. JCW lijkt in de volgende zinnen het 18e-eeuwse verschijnsel van de petit-maître te beschrijven, het modieuze saletjonkertje. Maar ook lijkt hij hier Van den Burg een voorliefde voor het mannelijk geslacht te verwijten; hoewel deze het elders (bijv. *Tuchtheer* p. 302) volgens Weyerman zou houden met 'zijn domestieke kat', Hesje Labiena. - Het is hier wellicht de plaats voor een stukje documentatie: in de *Argus* van 25 september 1720 namelijk, één dag na het verschijnen van dit nummer van de Hermes, reageert Van den Burg voor het eerst op de plaagstoten van Weyermans kant. De tekst (p. 123-124): 'Aan de Maas, doet zich een goeden Hals op, die voorgeeft met een bene mesje het Ybotje te zullen kunnen gallen, waar van wy het oordeel, zonder 'er 't onze over te zeggen, aan de tyd zullen bevelen, en de *decisie*, Lezer, aan u laten; zulks wy u verzoeken nooit te verwachten dat ik op dezen Straatwachter zal schelden ofte smalen, of aan zyn oogmerk zal voldoen door hem stoffe te *fourneren* van met my te kunnen kyven, want ik ben van nature

genegen, wanneer ik, waar het ook zy,
 een nydig mensch ontmoet, al
 meesmuilende, terwyl ik hem voorby gaa,
 myne ogen te sluiten; ene *methode* die
 my ook natuurlyk eigen schynt, wanneer
 ik onvermeidlyk een drek hoop moet
passeren, want also ik ze schuw om hare
 besmettende vuiligheit, behouw ik 'er
 geen de allerminste *idea* van; schoon 'er
 onvermeidlyk myne ogen moesten op
 vallen; zulks kunje verzekerd zyn, dat ik
 Lof noch Laster my zal aantrekken, en
 den ouden tret gaan, doch wel zorge
 dragen dat niemant eens *pasquillants*
 Papier om het myne zal tragten te lezen:
 die myn geluk met een nydig oog
 beschouwt, en my te Loufwaard of aan
 Ley poogt voorby te zeilen, is daar toe
 natuurlyk bevoegt, en 't staat hem vry
 alles by te zetten wat mast en kiel kan
 houwen, maar dat hy 't 'er niet late op
 aankomen, indien hy waant dat ik een
 bylegger zal maken, en hem *occasie*
fournieren van de Have zyner begeerte te
 bestevenen; dit alleen om u te tonen,
 genegen Lezer, dat ik weet wie het voor
 den kreuplen Boksvet en nakomeling
 van Marsyas, uit ene onechte *Linie*, tracht
 op te nemen; by 't vervolg zal u blyken
 dat ik op dien Voorvechter al zo weinig
 zal *reflecteren*, als of hy 'er niet was, waar
 van gy u kunt *persuaderen*, en verzekerd
 zyn, dat by aldien imant machtig is, u
 nutter en vermaaklyker den tyd te
passeren dan ik, het my tot vreugd zal
 verstreken, dat imant die help! help!
 roept, al was 't met een strop achter die
 kieuwen, uit het Water en verdrinkens
 nood werde gerukt: haal nu je hart op
amice, ik zal tonen dat ik in 't *foible* van
 P. Rabus [óók een Rotterdammer! AH]
 niet zal vallen, en *fatigueren* de Wereld,
 door twistredenen over een Wichelroedje,
 ofte enig ander *baguatel*, waar door
 mynen Lezer, wel verre van te werden
 vermaakt, ten uiterste zouwde worden

verveeld; ik kan niet anders merken, of de Bel, die gy 't Katje meent om te doen, klinkt niet genoeg om uw oogmerk te bereiken; ook schynt uw adem, hee sterk gy ook schreeuwt, te kort om 't aangeheven Lied, zonder van den Toon te verweideren, te kunnen uitzingen; en weest 'er van gepersuadeert, dat al zei of zong je van me, dat ik Beul of Vilder was, en dat gy zulks meende met eigen brandmerken en rugwapens te kunnen bewyzen, ik niet eens in overweging zal denken te nemen van 't my te willen belgen, want nu ik u eens heb gezien, zal ik U doen, met geest en lichaam, gelyk gy de Koe doet, en keren u met geslotene achter ogen, myne vleesachtige partyen toe, ter oorzake ik my heb laten berichten, dat gy door ene razende Tydziekte tot deze dolligheid wel hebt besluiten moeten; doch ik twyfle met rede daar aan, want je kooft me veels te *moderaat* en *geposeert* voor, en ik vind in al je *Jargon*, geen een enkle *Canailjeuse expressie*; maar aan je kevels, dunkt my, kan ik merken, dat je veel bequamer bent tot *bablen* dan tot byten, ook willen vele dat je met nuchtre zinnen tot deze dwaasheit niet hebt kunnen

besluiten, vermits 't van al je Latyn niet wel is te wachten; ja bynaa zo onmooglyk, als dat imant uit uw Papier zouwde aannemen te *proberen*, dat je op my Visteeffe, en zevermuilde als een Jachtschen Mastdoch, die een knip op den staart kreeg in de zelve Keuke daar hy 't gebrad van 't spit trachte te rukken.

Adieu pour jamais.

'k Twist met geen Adder, dik van zwarte en groene gal, Een Pest, die Laster braekt met ongehoord geschal; Een Hydra, die al waer zy kruipt besmet den grond, Wie trad in 't vechterk ooit met eenen dollen Hond?

Audacia, impudentia, medacium promptum, Ac semper in summis labus juramentum, et calumniae; Haec omnia te brevi celebrem et conspicuum reddent:

Julian.
VALE.'

[agrementen]	versiersels, aangename bijverschijnsels
[airs]	liedjes
[nachtscontre]	nachtelijk treffen, ontmoeting
[bravoures]	heldendaden
[Calepinus]	Een 'encyclopedie'. Ambrogio Calepino (± 1440-1510), italiaans lexicograaf. In 1502 kwam zijn latijns-italiaans woordenboek uit. Het gold als standaardwerk, werd daarom in vele europese talen vertaald, en soms uitgebreid; in de Leidse uitgave van 1696 komen zo negen talen naast elkaar voor. Het is geen typisch campistische

vergelijking: ook John Donne
bijvoorbeeld gebruikt Calepino in deze
zin, in zijn vierde satire (z. zijn *Poems
with elegies on the authors dead*, London
1633, repr. A'dam 1970, p. 338).

[trek]

streep, teken

[Biscaier]

Helaas mij onbekend. Biscaye:
Baskenland.

[Heer * * *]

onbekend

[koude koorts]

Eigenlijk de derdedaagse koorts
(malaria). Hierbij loopt te temperatuur
wel degelijk sterk op, maar wekken de
voortdurende rillingen de suggestie van
koude.

[dootsarticulen]

Verklaringen van doodsoorzaak. De term
doet denken aan de 'krijgsraadarticulen',
waarin een vonnis over een militair wordt
geveld; de beeldspraak in de volgende
regels sluit zich daar ook inderdaad bij
aan.

[*Hippocraat*]

Hippokrates: belleens geneeskundige
(460-377).

- [Galeen] Galenus: romeins/grieks geneeskundige en wijsgeer (± 131-±201).
- [*geharquebuseert*] doodgeschoten
- [*Rossette*] Algemene benaming voor ‘de geliefde’. Gezien het vervolg lijkt het me niet onmogelijk dat het een actrice uit het gezelschap van Van Rijndorp betreft (die een ‘Rossette’-rol zou kunnen hebben).
- [*eglantier*] De vergelijking is nogal duister (de eglantier, een rode roos, wordt wèl vaak als symbool voor de liefde gebruikt); misschien maakt Weyerman gebruik van de idee dat de zonnebloem zich uitsluitend op de zon oriënteert, met uitsluiting van het andere.- Er zou verband kunnen zijn met een door Weyerman meermalen opgevoerde mevr. Zonnebloem (b.v. *Tuchtheer* p. 137; zie annotatie).
- [stroo] Als in een gevangenis: Weyerman sloot hem dus op.
- [dobbelman] Wschl. iemand die bij een gezelschap geëngageerd is om in twee ‘emplooien’ op te treden, d.w.z. twee vaste karakterrollen (bijvoorbeeld in alle tragedies als vorst, in alle komedies als minnaar).
- [*Directeur*] Jacob van Rijndorp (1663-1720); met zijn gezelschap bespeelde hij vanaf 1703 de Haagse, en vanaf 1705 tevens de Leidse schouwburg (deze laatste schouwburg bouwde hij overigens zelf).

[Laerzen]	Rijndorp speelde dus twee verschillende types; resp. in kluchten, waar hij iemand uit het gewone volk, a.h.w. op <i>klompen</i> , speelde; en in tragedies of treurspelen, waarin hij op een ‘hoogdravende’ wijze een voornaam persoon was, als het ware op toneelaarzen spelend (zoals men ook inderdaad ten tijde van Sofokles, de atheense tragedieschrijver uit de oudheid, op kothurnen - verhoogd toneelschoeisel - speelde).
[<i>depenoe</i>]	Onkosten, uitgave. Tijdschriften als de <i>Hermes</i> werden doorgaans gelezen in koffiehuizen en vergelijkbare etablissementen; het kwam nauwelijks voor dat iemand een rechtstreeks ‘abonnement’ had.
[eider]	ieder
[<i>Octroi</i>]	alleenrecht
[koopman]	Niet bekend. Het slot van de tekst suggereert dat deze Rotterdamse handelaar tweemaal failliet ging.
[<i>Inquisiteur</i>]	De scherptoeziende ketterjager. De Inquisitie bestond nog in de achttiende eeuw.
[britschen]	De vos geldt - nog - als typisch Brits dier. Heel misschien wijst het ook op de Britse afkomst van

de Rotterdammer (een groot percentage van de Rotterdammers in deze periode draagt Engelse namen).

[vossestaart]

Een volle, rode staart!

[*morgenstar*]

Satan droeg volgens Milton vóór zijn val de naam Lucifer (Licht-brenger). Lucifer is sinds de oudheid tevens de benaming van de ochtendster Venus. Het is niet uit te maken op welke passage bij Milton Weyerman doelt; misschien op 'His countenance, as the morning star that guides
The starry flock, allured them, and with lies
Drew after him the third part of heaven's host' (ed. J. Carey/A. Fowler, London 1980², V, vs. 708-710).

[Milton]

Engels dichter (1608-74); zijn epos *Paradise Lost* (London, Peter Parker, 1667) werd voor het eerst in het Nederlands vertaald door J. van Zanten (Haarlem, Geertruyd van Kessel, 1728).

[Endymion]

Ironisch: de koopman is alles behalve het type van een Adonis, Endymion wel. Endymion is in de mythologie een schone herder, op wie de maangodin, Diana, verliefd wordt. - Het kan zijn dat bij deze vergelijking aan JCW de hele idee voorzweeft van Poots niet veel eerder bij dezelfde uitgever verschenen gedicht *De Maen by Endymion* (in diens *Mengeldichten*, R'dam, Arnold Willis, 1716). Er vinden dan verschillende overlopen plaats: van morgenster = Venus naar Diana; en terwijl bij Poot het gelaat van Diana, wegens haar verliefdheid, 'roozigh inkarnaet' (vs. 20) genoemd wordt, is hier sprake van de *carnatie* van

	het gezicht van de koopman. Vgl. hieronder nt. [kopere Mombakkes].
[en z.v.]	enzovoorts
[<i>dissolveren</i>]	Hermes is wel eens murw gemaakt door een 'lieve', 'kozende' benadering (het beeld blijft natuurlijk ingegeven door de vruchtensiroop, b.v. van abrikozen).
[bokkebloet]	Een heel oud geloof: al geformuleerd in Plinius' <i>Naturalis Historia</i> (ed. Loeb Library) bk. XXXVII, par. 59.
[Heea]	Heer
[<i>inventie</i>]	'Vinding': inventiviteit bij het verzamelen en uitwerken van zijn schrijfonderwerpen.
[Mispelen]	Bep. heestervruchten, die pas eetbaar zijn als ze (na ligging op stro) beurs zijn.
[kopere Mombakkes]	Weyerman zal dan net zo'n rood gezicht hebben als de koopman, zij het door schaamte. - De beeldspraak met koper is effectief omdat sinds de oudheid als epitheton ornans bij koper behoort: 'roodgloeiend'.

Daarom kan bijvoorbeeld als beeld voor de zon gebruikt worden: ‘de koperen ploert’. Misschien valt hier nog de nagalm te beluisteren van de gedachte aan Poots gedicht, waar eveneens in het eerste couplet sprake is van het stralende aangezicht van Febus (de zon).

Karel Bostoon

(Buitenruststraat 1, 2313 ZK Leiden)

Annotatie bij de *Rotterdamsche Hermes* NO 9

[epod. 1. I. epod. 2]

Het citaat stamt uit Horatius: *Epodon Liber*, Bk I, ep. 2, vs. 29-31:

‘At cum tonantis annus hibernus Iouis
imbres niuesque comparat,
Aut trudit...

Vertaling: Maar wanneer het
winterseizoen van de donderende Jupiter
regens en sneeuw vergaart, of drijft...

Dit gedicht van Horatius waarvan de
beginregel luidt: ‘Beatus ille qui procul
negotiis,...’ is uitermate bekend. Een
vertaling van Vondel vindt men in de
WB-editie, dl. 7(1934) 240-241.

Weyerman hanteert het Horatius-citaat
hier uitsluitend omdat hij de naderende
winter wil oproepen.

[*Magnaat*]

lid van de hoge adel in Hongarije en
Polen.

[*Starost*]

Pools edelman die van de koning een
kroondomein in leen houdt. De
opbrengsten van dit domein kwamen
evenwel voor een klein deel aan de
koning.

[*prodigaa!*]

spilziek, verkwistend. In een stuk dat zich
afspeelt aan het Perzische Hof plaatst
Claas Bruin de deugdzame hoveling

tegenover de ambitieuze, baatzuchtige hoveling. Mahamed, 'de eerste Staatsbedienaar' die zijn eenvoudige afkomst als herder niet is vergeten, frustreert tot voordeel van 'tgemeen' de politieke ambitie van de andere hovelingen d.w.z. de Perzische adel. Hun ondeugden zijn: '... eigenbaat en pracht/ En zucht tot staat...'. Zie C. Bruin: *De Deugdzaame Hoveling; Treurspel*. T' Amsteldam, Erfgen. J. Lescaijle en Dirk Rank, 1720. Ex. UB Leiden 1088 G 39³, p. 59. Het drukkers privilege dat het stuk van Bruin voorafgaat is van 25 november 1719. De opvattingen over het staatsbestuur en de hovelingencultuur die door Bruin in zijn treurspel worden gedebiteerd, lijken overeen te komen met Weyermans opvattingen dienaangaande. Ik acht het daarom niet onwaarschijnlijk dat Weyerman Bruins treurspel heeft gezien of gelezen en dat de 'prodigaal hoveling' uit r. 8 en de 'Perziaan' uit r. 12 op de een of andere manier reminiscenties zijn van dit treurspel.

- [*Hussare* beerehuit] muts van berenhuid als van de Hongaarse lichte cavalerie; kennelijk kon men die handige muts naar weer en wind draaien.
- [*Perziaan...* zon] allusie op de Perzische Mithrarelige.
- [zyn magere Winterkoe... beesten] Beeld voor de winter, een periode waarin gedurende drie maanden de voedselvoorraad die over de rest van het jaar is vergaard, wordt opgemaakt. Het beeld van de magere koe die alle voorraden opslokt en de getallensymboliek zijn ongetwijfeld ontleend aan Gen. 41:4, 19-20, 27, 30.
- [ontheupte koejen van Argus] beeldspraak voor de inhoudsloze, slappe afleveringen van de *Amsterdamsche Argus*. *Ontheupt* betekent: krachteloos gemaakt. Argus moest volgens de Griekse mythe in elk geval één koe bewaken: Hera had het veelogige monster Argus aangesteld om de door Zeus in een koe veranderde Io te bewaken (Ovidius: *Metam.* I, 622-723).
- [Klapmuts] letterl.: een (leren) hoofddekseel voor mannen waarvan men de rand kan op- of omslaan en voorzien van oorkleppen; hier benaming voor het blad van Van den Burg, kennelijk vanwege het oppervlakkige, *babbelzieke* karakter ervan.
- [Hokkelingen] benaming voor éénjarige kalveren. Hier als beeld voor de beginafleveringen van de *Rotterdamsche Hermes*.
- [*Mecaenaten*] letterl.: beschermheerschappen. Hier: de klanten, de kopers van de *Amsterdamsche Argus*.

[schonk... <i>Santinne</i>]	versleten botten als relikwieën van heiligen. Probeert Weyerman hier Van den Burgs lezers publiek te typeren als bijgelovige rooms-katholieken?
[<i>Kloris koorts</i>]	hevige verliefdheid van Kloris. Misschien moeten we hier denken aan D. Buysero's <i>Het Boere Opera, of Kloris en Roosje</i> (1700), waarin Kloris i.t.t. wat de titel suggereert een verliefde <i>vrouw</i> is.
[armoede]	lees: geestelijke armoede.
[<i>predomineert</i>]	van predominerent het overwicht hebben.
[<i>Boreas</i>]	noordenwind.
[<i>Antipodes</i>]	tegenvoeters.
[<i>Conserven</i>]	zefout voor Conserten.
[Baelen]	bals.
[Narresleden]	ijssles getrokken door een paard met belletjes aan zijn tuig. Latere vorm: arresleden. Voor de dubbelzinnigheid: slede voor narren, zie: <i>WNT</i> II, I, 694.

[bolderwagen]	rammelende wagen. De strekking van r. 19-21 is natuurlijk dat Van den Burg het hele jaar door bewijst knettergek te zijn.
[uitgestreken]	uitgedost.
[Medeaas, Circes of Armidaas]	dit zijn stereotype tovenaressen en mannenverleidsters uit de wereldliteratuur: Medea in de stukken van Euripides, Seneca, Corneille, Jan Vos enz.; Kirkè in de <i>Odusseia</i> van Homeros; Armida in Torquato Tasso's <i>Gerusalemme liberata</i> .
[kabriolen]	bokkesprongen.
[zotskabriolen]	contaminatie van zotte sprongen en capriolen. Wellicht is deze taalfout eveneens van Van den Burg afkomstig?
[mercenaire veder]	broodschrijver. Toespeling op Van den Burg?
[brutale order]	lomp bevel.
[agrementen]	vermakelijkheden.
[melaatsheit]	hier: de geschriften van VdB zitten vol rotte plekken.
[Bubulcus]	letterl.: die met ossen ploegt; hier: koehoeder? (verm. ontleend aan Juvenalis: <i>Sat.</i> 11, 51; 7, 116).
[Balthazar Gratiaan]	Balthasar Gracián y Morales (1601-1658). De Spaanse prozaïst Gracián was een bekend moralist. Hij was jezuïet, maar lag constant overhoop met

zijn oversten. In de 18e eeuw kende zijn werk een internationaal succes, vooral via Franse vertalingen. De door Weyerman mogelijk aan Gracián toegeschreven uitspraak heb ik in diens werk niet teruggevonden.

[schielyker groeien]

wellicht een reminiscentie van Weyerman aan de lectuur van Huygens' *Hofwyck* '... het schielick witten-brood Dat naar den duijuel heet, en altemets eens doodt' C. Huygens: *Hofwyck*. Ed. F.L. Zwaan. Jerusalem 1977, p. 148-149, vs. 1406-1407. Zie ook: p. 19, vs. 127-128.

[ongenoemt *ongeblameert*]

niet met name genoemd en daardoor niet te schande gemaakt.

[in den Bak]

parterre.

[in de tweede plaats]

op de tweede rang.

[*dispuut*]

discussie.

[*basset faraonkramers*]

basset en faraon zijn twee kaartspelen ongeld die in de Republiek vanaf 1723 zullen worden verboden.

- [*liberaliteit*] vrijgevigheid.
- [Drie dagen... *expliqueren*] de strekking van deze passage is dat Hermes is verzocht om de oplossing van dit schuine raadsel mee te delen aan de afzender (of liever; afzondster? gezien het verzegelen met vergulde lak). Weyerman doet het voorkomen alsof hij de strekking niet begrijpt, daarom laat hij een uitspraak dienaangaande gaarne over aan zowel mannen als vrouwen.
- [Raatzel] over dit succesrijke genre, zie: M. de Filippis: *The Literary Riddle in Italy to the End of the Sixteenth Century*. Berkeley - Los Angeles 1948; zie ook: de inleiding op: *Incogniti Scriptoris Nova Poemata. Nieuwe Nederduytsche Gedichten ende Raadtselen* (1624). Ed. J. Becker. Soest 1972.
- [*Leeuwemuiltje*] ‘Antirrhinium... leeuwebek... De bloemkroon is duidelijk tweelippig en gemaskerd (d.w.a.: de opening van de bloemkroonbuis is afgesloten door een ‘bult’ op de onderlip) en vertoont bovendien een kleine uitzakking...’ (*WP* 17 (1975), 229 s.v.: Scrophulariaceae).
- [*springbron*] bron die het water in stralen uitspuit.
- [*draaide 't rat*] draaide aan het rad van het spinnewiel.
- [*bezet*] gevangen.
- [*lasterlyke periode van Argus*] In aflevering nr. 16 d.d. 25 september 1720 gaat Hermanus van den Burg tegen Weyerman te keer (*Amsterdamsche Argus* dl. 3, Amsterdam, Hendrik van Eyk 1721, 123-124. Ex. UB Leiden 1191 E 1-3).

[*Agamemnon*]

aanvoerder van de Griekse strijdmacht in de Trojaanse oorlog. Homeros beschrijft hem als een moedig strijder, een trots en emotioneel man, die echter ook onzeker en gemakkelijk te ontmoedigen was.

[*Perinde... levaretur*]

dit citaat stamt uit Cicero's *Tusculanae disputationes* Boek 3, cap. 26, 62. Cicero haalt hiermee een grappig gezegde van Bien aan. Het betekent: dat deze uiterst dwaze koning zich de haren uitrukte van rouw, alsof door kaalheid het verdriet kan worden verlicht.

De tekst in de editie van de Loeb Classical Library, No 141, p. 298 mist de hoofdletters bij de drie eerste woorden van de regel; voorts moet het 'capilluns' bij Weyerman worden gelezen als 'capillum'.

André Hanou**(Gouden Leeuw 139, 1103 KB Amsterdam)****Drie Jonson-bewerkingen**

In de week die voorafging aan het uitkomen van nr. 7 van *Den Vrolyke Tuchtheer*, op maandag 15 augustus 1729, moet er op de schrijftafel van Weyerman een uitgave van de Engelse auteur Ben Jonson (1527- 1637) gelegen hebben. In dat nummer blijken namelijk drie vertalingen of bewerkingen van gedichten van Jonson voor te komen.

Op de eerste daarvan werd ik door mevr. Schenkeveld te Heemstede als eerste¹ geattendeerd. Het betreft Jonsons *Song to Celia*, door Weyerman toegepast op zijn eigen Anna. Ik geef de teksten naast elkaar; bij Weyerman is de tekst volgens *Tuchtheer*-paginering op p. 51 te vinden²:

Song To Celia

Drink to me only with thine eyes,	Drink ANNA mee het oog, in stee van met de lippen,
And I wilt pledge with mine;	'k Zal uw bescheyd doen met het myn;
Or leave a kiss but in the cup,	Of laat een zachte kus in 't klare drinkglas slippen,
And I'll not look for wine.	Dan tracht ik na geen moeselwyn.
The thirst that from the soul doth rise	Dien dorst, die komt de ziel te ontspringen,
Doth ask a drink divine;	Vereyscht voor 't minst een Gooden dronk:
But might I of Jove's nectar sup,	'k Zal nooit van Jovis nektar zingen,
I would not change for thine.	Schenk my een gulle bruyloftslonk.
I sent thee late a rosy wreath,	Laatst zond ik uw een krans van roozen,
Not so much honouring thee	Een gift op uw geboortejaar;
As giving it a hope that there	Een krans die nimmer zou verbleeken, maar steeds bloozen,
It could not withered be.	Op uw doorschynent blaauw-blond haar.
But thou thereon didst only breathe,	Doch ghy begifte die met uwen mond zo kleurig,
And sent'st it back to me;	En schreeft, daar 's uw geschenk papa:
Since when it grows, and smells, I swear,	En 't zedert groeit en bloeid die krans, en ruykt zo geurig,

Not of itself, but thee.

Alleen door de adem van Anna.

Naar aanleiding van deze informatie was het mogelijk ook nog andere Jonson-bewerkingen in dit nummer te traceren (men houdt zijn hart vast, als men bedenkt wat men allemaal níet herkent bij het lezen van Weyermans poëzie). Zo is het gedicht op p. 52 een bewerking van Jonsons *Song That Women Are but Men's Shadows* (Weyerman heeft hierbij kennelijk opnieuw nog zijn Anna in gedachten):

Song That Women Are but Men's Shadows

Follow a shadow, it still flies you;	Ey volg de schaduwe eens, zy vlugt met snelle schreeden,
Seem to fly it, it will pursue:	Ontvlied die schim, zy glyd uw na:
So court a mistress, she denies you;	Vry eens een nymf, zy schimpt en laeght met uw gebeden:
Let her alone, she will court you.	Laat poes in vree, zy vryd papa.
Say, are not women truly then	Wel zeg ons dan eens, dierbaare An,
Styled but the shadows of us men?	Is Eef geen schaduw van den man?
At morn and even shades are longest;	Op 't morgenroot, en ook des avonds, zyn de schimmen
At noon they are or short or none:	Het langst, en op den noen vry kleyn of niet met al:
So men at weakest, they are strongest,	Dus is den man het weekst in 't daalen, en in 't klimmen,
But grant us perfect, they're not known	Maar op zyn leevens noen is hy bevryd van 't mal.
Say, are not women truly then	Ey zeg ons dan eens, dierbaare An,
Styled but the shadows of us men?	Is Eef geen schaduw van den man?

En tenslotte is het eerste gedicht op p. 53 een bewerking van Jonsons *On Reformed Gamester*, zij het dat Weyerman zoals gebruikelijk hierbij eigen Nederlandse tijdgenoten op het oog heeft:

On Reformed Gamester

Lord, how is Gamester changed! His hair close cut,	Heer! hoe komt Jakob dus hervormt! een korte pruik!
His neck fenced round with ruff, his eyes half shut!	Een effen kleed en vest omgord zyn dikke buyk!
His clothes two fashions off, and poor; his sword	't Zwaard schynt zyn heup ontzegt, de zyd' zyn groove beenen;
Forbid his side; and nothing but the word	Ook roemt de schoone Sex niet meer op blaauwe scheenen,
Quick in his lips! Who hath this wonder wrought?	Die zy hem eertyds schonk, schoon hy een Ybul was,
The late-ta'en bastinado. So I thought,	En hier en daar een stoof haar bleeke kleur genas.
What several ways men to their calling have!	Waar schuylt de slang? hoor hier.... doch niemand zal 't gelooven,
The body's stripes, I see, the soul may save.	Om nu door schyndeugd', lijk weleer door 't spel, te rooven.

Helaas zijn mij geen opmerkingen uit het oeuvre van JCW bekend, waarin hij blijk geeft van een opinie over Jonson (zoals er wel opmerkingen over bijv. Shakespeare te vinden zijn). Of zijn die er tóch? In ieder geval moet men terzijde laten de anecdote die Weyerman op p. 365 van zijn *Rotterdamsche Hermes* debiteert over de Engelse acteur Ben Jonsson (ook de Jonson waarvan hier sprake was, was een acteur): het betreft daar een tijdgenoot, die rond 1700 nog springlevend was (zie *Med.* p. 265).

Eindnoten:

- 1 Per schrijven van september '79; ik ben haar zeer dankbaar. - Geen van de drie vertalingen is in de huidige annotatie van de editie opgemerkt.
- 2 De engelse teksten volgens: Ben Jonson. *Poems, edited by Ian Donaldson*. London 1975. Blz. 101, 98 en 16.

Signalering

Antwerpse schilders - Max Roose. *Geschiedenis der Antwerpse schilderschool*. Gent etc., Hoste etc. 1879, ruimt op een 3-tal pagina's plaats in voor JCW: p. 476:

‘Campo Weyerman roemt als van Dijcks meesterstuk een tafereel, waarop het magistraat van Brussel in drie-en-twintig levensgrootte beelden stond uitgevoerd, een onwaardeerbaar kunstjuweel, “dat in de Fransche bombardeering van 1695 verbrand werd.”’ p. 653: ‘Als bloemenschilders vinden wij nog vermeld Joris van Son (1622-1667) en zijnen zoon Jan van Son, die in 1653-4 twee leerlingen aanvaardde. De laatste schilderde in helderen toon welgelukte bloemenstukken en allerlei doode natuur. Het Muscum van Nijsel (513) bezit van hem een schoon bloemstuk, gedagteekend 1705. Volgens Campo Weyerman, zou hij in 1709 te Londen overleden zijn’; p. 664: ‘In de XVIIIe eeuw verandert die toestand [meesters van verdienste]. Groot genoeg is nog het getal der Antwerpsche schilders. Campo Weyerman, de walgelijke historieschrijver onzer Nederlandsche schilderschool, die zijn liederlijk bestaan in kroegen en rasphuizen sleet, en onze Antwerpsche kunstenaars met zijnen bijzonderen haat vereert, vindt nog gedurig aangelegenheid om Antwerpen de vruchtbaarste bakermat van hanteerders van het penseel te noemen.’

(A. Nieuweboer)

Peter Altena

(Veerstraat 5''', 1075 SL Amsterdam)

Antwerpen-documentatie II

1. Over Hendrik Aertssens (1661-1741)

Jacob Campo Weyerman voerde in zijn *Echo des Weerelds*, I, no. 3 (8 nov. 1723), p. 23-4 een heerschap ten tonele dat over zichzelf opmerkte:

‘Ik heb een tyd lang de Korrespondent geweest van den Antwerpsche Courantier, en ben zo verhart geworden in 't Liegen, in die Dienst, dat ik myn Brood zou kunnen winnen als valsche Getuygen voor alle de Rechtshoven van Normandyen.’¹

In de ‘Antwerpen-documentatie’, die in no. 44 van de *Mededelingen* verscheen, werd al het een en ander meegedeeld over courantier Aertssens en diens Antwerpse courant, waar tegen Jacob Campo Weyerman zich in zijn *Besweering van den disperaten Antwerpsen Courantier* (1705) keerde.

Een kort artikel van Jonkheer Vermoelen in het tijdschrift *Vlaamse Stam*, jaargang 13 (1977), p. 419-21 over ‘De Boekdrukkersfamilie Aertssens te Antwerpen’ breidt onze kennis over courantier Aertssens belangrijk uit. Zoals de titel van het artikel van Vermoelen aangeeft, was de familie Aertssens een Antwerpse boekdrukkersfamilie. De grootvader van courantier Hendrik Aertssens heette ook Hendrik Aertssens (1586-1624). Hendrik Aertssens I was typograaf en legde zich in 1619 vooral toe op het drukken van muziek. In 1631 en 1632 was hij deken van de drukkers. Hij woonde in het huis ‘de witte Lelie’ In de Kammenstraat, rechtover Moretus.

Vijfde kind van Hendrik Aertssens I en Anna Librechts heette Hendrik Aertssens (1622-vóór 1663). Deze Hendrik II leerde in het huis van zijn vader de drukkerstiel en betrok ook diens huis. Hendrik Aertssens II voerde veel boeken uit naar Frankrijk en Spanje. Zijn werk gold als zeer verzorgd² Uit zijn huwelijk met Isabella Wils werd geboren: Hendrik Aertssens (1661-1741).

Hendrik Aertssens werd op 27 december 1661 in de O.L. Vrouwekerk te Antwerpen gedoopt. ‘Hij werd in de Sint-Lucasgilde opgenomen in 1686. In 1688 woonde hij in de Korte Nieuwstraat en vanaf 1697 betrok hij het huis “In den Parnassus Bergh” op de Eiermarkt. Hij is het die de *Antwerpsche Posttydingen* drukte, verkregen bij octrooi van 12-1-1695. Die krant was enkel de vervanging van *Extraordinarische Posttydinghen* van Verdussen. Na Hendrik Aertssens werd het blad eigendom van J. en E. van Soest, die het een andere benaming gaven, nl. *Gazette van Antwerpen*. (...) Hij huwde op 1-9-1688 in de O.L. Vrouwekerk met Isabella des Mares, die overleed op 21-6-1698.’ Hendrik Aertssens zelf overleed op 16-7-1741. Vermoelen: ‘Zijn zerksteen bevindt zich in de Kathedraal (met de navolgende tekst)

D.O.M.

Memoriale Henrici Aertssens et Isabellae des Mares, conjugnum, obiit ille 1741, 6 Juli; illa 1698, 21 jan; et Filiarum Annae Isabellae, obiit 25-1-1712 et Catharinae, filiae devotae obiit 30-8-1758.'

Bij de gegevens van Vermoelen, die ik stilzwijgend van evidente fouten heb gezuiverd, enige aanvullingen.

Mogelijk woonde Aertssens iets eerder dan 1697 'In den Parnassus Bergh'. De Stadsbibliotheek Antwerpen bewaart onder signatuur K 84415 een pamflet: *Pertinent Relaes Van de bloedige Battaille, voor-gevallen tusschen de Christenen ende de Turcken den 26. Augusti 1696*, dat werd gedrukt bij Aertssens 'in den Parnassus-Bergh'. Het is uiteraard mogelijk dat dit ongedateerde pamflet pas in 1697 verscheen. Overigens beschikt de Stadsbibliotheek Antwerpen over meer dan een dozijn bij Aertssens gedrukte pamfletten. Al zijn pamfletten verschenen tussen 1696 en 1705 en boden oorlogsverslaggeving. Ook de KB Den Haag bezit een bij Aertssens gedrukt pamflet: *Le Duc de Bavière Batu* (Knuttelnr. 15164), dat begint met:

'Potschaiterke! Potschaiterke houd au stille,
Of gay krijgt van den Ollander braaf op auwen Bille.'

Het Haagse pamflet komt me nogal anti-Beiers voor en dat strijdt, wanneer we goed zijn ingelicht, met Aertssens' positie.

Er werd meer ten onrechte op Aertssens' naam gesteld. Zo zal *Den bedruefden Antwerpse Courantier* (zie *Med.*, no. 44, p. 490) echt niet bij Aertssens zijn verschenen. Overigens lijkt me de Brusselse drukker Arent Piter Gysen, die verantwoordelijk was voor *Den Antwepesen Courantier in den Rouw* (zie *Med.*, no. 44, p. 488 e.v.; ook aanwezig in Stadsbibliotheek Antwerpen: K Pfl. 1374 (55, 24)), als drukker onbestaand. Bladerend in Lodewicks *Literatuur. Geschiedenis & Bloemlezing*, deel I, trof ik in het 'Boeren Geselschap' van Bredero:

'Arent Pieter Gysen, met Mieuwes, Jaap en Leen
En Klaasjen, en Kloentjen, die trocken t'samen heen,
Na 't Dorp van Vinckveen: (...).'

Dezelfde fameuze heer komen we tegenin de *Lyste van Spreekwoorden* (Gedrukt in de Brouwery van de Wereld, in de Wereld van Kakodemus), p. 205, no. 397 (UBA 1083 D 1):

'De Weereld die is rond, (sey Arent Pieter Gysen,
En soo doet ook een Stront, mijn lust se niet kauw jyse.'

Was de heer Gysen een soort Jan Lul? Zijn voornamen, beide voorkomend in Heestermans' *Erotisch Woordenboek* (Utrecht/Antwerpen, 1980), duiden daar wel op.

Aan de *Antwerpsche Posttydingen* van Aertssens gingen respectievelijk couranten vooraf van Abraham Verhoeven, die enige tijd de reputatie genoot de oudste courant van Europa te hebben voortgebracht en aan wie bijgevolg talloze boeken en artikelen zijn gewijd, en Hieronymus Verdussen. Deze Verdussen verwierf in 1637 het

eigendom van het nieuwsblad. De familie Aertssens was behalve aan andere drukkersfamilies (Woons) geparenteerd aan de familie Verdussen: Sara Aertssens, dochter van Hendrik Aertssens I, huwde in 1652 Jerome Verdussen III, de kleinzoon van de drukker Jerome. Toen Hendrik Aertssens III in 1695 het octrooi

voor het drukken van de *Antwerpsche Posttydingen* verwierf, bleef het octrooi in de familie. Een vergelijkbare band met de familie Van Soest heb ik niet kunnen vaststellen.

De zerk van Hendrik Aertssens, echtgenote en twee dochters bevond zich volgens Vermoelen in de Kathedraal. En inderdaad, volgens het kloeke eerste deel van de *Graf- en Gedenkschriften* van Antwerpse kerken lag de steen in de Sacraments- of Venerabelkapel van de Kathedraal (O.L. Vrouwkerk). De heer Depooter vertelde augustus j.l. dat het onzeker was of de personen, waarvan nu in de Kathedraal een zerk lag, ook daadwerkelijk in de Kathedraal waren begraven. De Fransen, vervuld van hoge idealen, hadden indertijd het grondoppervlak van de Kathedraal flink omgespit. Na de Franse grafschennis werd de Kathedraal opnieuw betegeld met van heinde en verre aangevoerde zerken. Karel Degrijse verklaarde nadien dat Aertssens waarschijnlijk wèl in de Kathedraal was begraven, omdat de Eiermarkt (de Antwerpse 'Fleetstreef' dier dagen) tot de parochie (wijk) van de Kathedraal behoorde. Of Aertssens c.s. nu wel of niet in de Kathedraal zijn begraven, de zerk ligt er in elk geval wel. De Sacramentskapel was echter in restauratie, vol van stof en over een jaar pas te bezichtigen. De heer Depooter was clement en we bevonden de zerk van Aertssens in goede staat en de tekst zeer leesbaar.

Exemplaren van Aertssens' courant zijn mij onbekend³. Het Antwerpse origineel ken ik slechts via een artikel van Edw. Poffé in *Het Boek* van 1912. Poffé beschreef in zijn artikel 'Een onbekend Antwerpsch nieuwsblad uit de 18de eeuw': de *Antwerpsche Vrydagsche Post-tydinghe* van 24 augustus 1708, gedrukt 't 'Antwerpen, by Henricus Aertssens, op d'Eyer-merckt, in den Parnassus Bergh, met privilegie van den Coninck.' De krant was 15 ½ cm breed en 20 cm lang, het telt 4 blz. kleine druk, elke bladzijde is verdeeld in 2 kolommen d.m.v. een grove, dubbele lijn. Bovenaan, naast titel, prijkt in linkerhoek het wapen van het Markgraafschap, in de rechterhoek het drukkersmerk: Parnassus, Pegasus en drie vrouwenfiguurtjes. De aflevering van 24 augustus 1708 bracht nieuws uit Reggio, Ferrara, Wenen, Rotterdam en Parijs. Op bladzijde 4 advertenties: o.a. geeft de weduwe van Prof. Rosenus te kennen dat zij *Spiritus auri* (de 'Gout-Gheest') heeft uitgevonden.

2. Licentie-uitgaven en de versjes van Jan van Gysen.

Bekend zijn mij wel 'licentie-uitgaven' van de *Antwerpsche Post-tydinghe*, die in een aantal steden in de Republiek naar het Antwerpse origineel verschenen. W.P. Sautijn Kluit noemde in zijn eerder gememoreerde artikel over 'De Gazette van Antwerpen' een aantal licentie-uitgaven:

- 1) *Antwerpsche Dingsdaagsche Post-Tydinge*. Den 16 Augusty, 1707. No. 65. Na de Copy van Antwerpen by Henricus Aertssens, op de Eyermerkt, in de Parnassus Berg. Met Priv. van de Kon. Tot Amsterdam, by J. Brouwer. Sautijn Kluit zed dat dit nummer aanwezig was 'op de Bibliotheek der Leidsche Hoogeschool'.

- 2) *Antwerpsche Dingsdaagsche Postydinge*, Den 15 Maart, No. 22, Amsterdam, gedrukt by Jacobus van Egmont, Boekdrukker op de Regeliers Breestraat, In de Nieuwe Drukkery, 1712. (..) na de Origineele Copye (...).
- 3) *Antwerpsche Dingsdaagsche Post-tydinge*. Den 10. April 1714. No. 29. t'Antwerpen, by Henricus Aertssens op d'Eyermerckt, in den Parnassus Berg. En na die oprechte kopie gedrukt in 's Gravenhage by Pieter van Santen, op de Lange-gragt.

Sautijn Kluit zag ook latere licentie-uitgaven van de *Gazette van Antwerpen* (een mogelijk Haagse uit 1733 en een Rotterdamse uit 1757).

Zelf zag ik in de UBA onder signatuur Broch. 280-4: *Antwerpsche Vrydaagsche Post-Tydinge*. Den 8. April, 1707. No. 28. Na de Copy van Antwerpen by Henricus Aertssens, op de Eyer-merkt, in de Parnassus Berg. Met Priv. van de Kon. Tot Amsterdam, by J. Brouwer. Deze aflevering telde 4 bladzijden. Bovenaan, in de linkerhoek stond een eenhoorn afgebeeld. Nieuwsberichten uit Lissabon, Turijn, Wenen, Regensburg, Straatsburg, Hamburg, Londen, Parijs en 's Gravenhage. Geen advertenties op de laatste bladzijde, maar wel een matig tienregelig rijmpje, dat in algemene termen een parafrase van en een commentaar op het Parijse nieuws gaf. Over die versjes straks meer.

Het GA Rotterdam bewaart onder signatuur Bibl. P. 1: *Antwerpsche Dijnsdaagsche Post-tydinge*. Den 20 September 1718. No. 75. Te Rotterdam, gedrukt by Pieter de Vries, Boekdrukker op de Kipstraet, over de Convoysteeg. De aflevering telde 4 bladzijden. Bovenaan, links en rechts, twee vlekkerige wapens. Nieuwsberichten uit Napels, Genua, Milaan, Venetië, Wenen, Solothurn, Mains, Düsseldorf, Hamburg, Londen, 's Gravenhage, Madrid, Barcelona, Parijs, Possarowitz en Belgrado. De Rotterdamse nadruk had geen versje, maar wel advertenties, daaronder nogal wat boekadvertenties van Pieter de Vries.

Sautijn Kluit wees in zijn artikel over de Antwerpse couranten op de bundels van Jan van Gysen, o.a. diens *Alle de Gedichten, Welke gediend hebben tot vercieringe van de Antwerpse Courant, zederd den elfden Juny, tot den tienden Augusty, 1706*. De UB Leiden beschikt waarschijnlijk over een Van Gysen-bundel, die de gedichten van 18 juni tot 17 augustus 1706 bevat, een microfilm in de Stadsbibliotheek Antwerpen wijst daarop.

Andere bundels:

- *Het Eerste Deel Van alle de Gedigten, Welke gediend hebben tot vercieringe van de Antwerpse Courant met den Eenhoorn* (31 aug.- 1 okt. 1706). Door P.L. Gedrukt tot Amsterdam, by J.B.
- *Het Tweede Deel Van alle de Gedichten, Welke gediend hebben tot vercieringe van de Antwerpse Courant* (13 aug.-14 sept. 1706). Door Jan van Gysen. Tot Amsterdam by C. van H.

Zoals het tweede deel verschenen er van Van Gysen nog een 3e deel (17 sept.-8 okt. 1706), een 5e deel (9 nov.-3 dec. 1706) en waarschijnlijk een 7e deel te Amsterdam bij Cornelis van Hoogenhuyzen.

In de KB Den Haag bevinden zich onder signatuur 6 B 37: *De Werken van Jan van Gysen*, waar in deel 2 gedichten bij de Antwerpse Courant van 14 dec. 1706 tot 24 mei 1707 stonden en in deel 3 bij die van 9 mei tot 23 september 1710.

Jan van Gysen heeft dus tenminste vanaf 1706 tot 1710 verzen vervaardigd voor de Antwerpse courant. Deze activiteit besprak Van Gysen in het overzicht, dat hij in de voorrede voor de gebundelde eerste jaargang van zijn *Amsterdamsche Merkuur*:

‘Ik zag, eer ik 't zelfs had godagt,
 Veel van mijn werken met den Druk in 't ligt gebragt;
 Daernaer begon ik om den Drukker te gerijven
 Tweemaal 's weeks versjes in de Antwerpse krant te schrijven,
 Dog tweemaal wierd, dewijl een aer een grover toon
 Begon te slaen als ik, die zoetigheyd verboôn; (...).’

Van die verboden is mij niets bekend.

Het versje dat bij de Amsterdamse Brouwer-nadruk (UBA Broch. 280-4) van 8 april 1707 was gevoegd, vloeide waarschijnlijk niet uit de dichtpen van Van Gysen. Althans het versje dat Van Gysen volgens zijn *Werken* (KBH 6 B 37) bij het nummer van 8 april voegde, verschilde volkomen van hetgeen bij de Brouwernadruk prijkte. Er lijkt me reden te veronderstellen dat er rond 1707 liefst twee Amsterdamse nadrukken van Aertssens' *Antwerpsche Post-Tydinge* verschenen, één bij J. Brouwer, maar ook één bij Cornelis van Hoogenhuyzen. Beide uitgevers lieten de nadruk vergezeld gaan van versjes, Van Hoogenhuyzen had daarvoor Van Gysen in dienst, Brouwer moest het met een zekere P.L. doen. Sautijn Kluit vroeg zich af of Pieter Langendijk hiermee bedoeld kon zijn. Als poëzie zijn de versjes niet erg belangrijk, opmerkelijk is wel dat zich bij de kranten een voorzichtige neiging tot nieuwscommentaar ontwikkelt. Voor Van Gysen was de stap naar het hoge ambt van mercuurschrijver nu nog maar te verwaarlozen.

De populariteit van de *Antwerpsche Post-Tydinge* in de Republiek is even evident als opmerkelijk. De Amsterdamse (Brouwer, Van Hoogenhuyzen en Van Egmont), Rotterdamse (De Vries) en Haagse (Van Santen) nadrukken bewijzen die populariteit onomstotelijk. Opmerkelijk is die populariteit evenzeer. Antwerpen was in de de 18e eeuw niet bepaald het centrum van de Europese nieuwsvoorziening. Waarom haalden de inwoners van de Republiek van ver wat in het eigen land ook voorhanden was? Waarom een Antwerpse krant nadrukken terwijl er Leidse, Amsterdamse, Utrechtse, Haagse, Rotterdamse en Haarlemse couranten bestonden. Omdat de Antwerpse vrijer, beter, goedkoper of exotischer was?

De populariteit van de *Antwerpsche Post-Tydinge* is des te opmerkelijker wanneer men bedenkt dat die populariteit speciaal 1706 en latere jaren gold, d.w.z. precies één jaar na de aanvallen van Weyerman en anderen op de krant van Aertssens. Weyerman en andere pamfletschrijvers hadden Aertssens als een leugenachtige partijganger gediskwalificeerd. Bevorderden de aanvallen op Aertssens wellicht de populariteit van diens krant, is men geneigd te vragen.

Weyerman kwam bij mijn weten na 1705 niet kritisch terug op Aertssens - hetgeen voor Weyerman vrij bijzonder mag heten. Bracht hij al diens krant ter sprake dan werd slechts algehele leugenachtigheid van de krant en niet die van de persoon Aertssens gehegeld.

De versjes in de (Amsterdamse) licentie-uitgaven verklaren de populariteit van de *Antwerpsche Post-Tydinge* niet, maar hebben ongetwijfeld bijgedragen tot die populariteit. De versjes hebben indruk gemaakt, hetgeen blijkt uit de afzonderlijke uitgave van de versjes van Van Gysen en P.L., maar ook uit kritische geluiden. Zo kwam in de *Lyste van Rariteyten* (UBA 1083 D 1), p. 152-3 onder no. 933 voor:

‘Het Geraamte van een Musicant, die in sijn leven de
Antwerpsche Couranten plagt op rijm en op noten te
setten, op de volgende wijsen van
Trijntje hoe sie jy 'er soo bangen?
Liefd' soet lijden waarom sou 'k dan?
Ik sal je Koek en Vygen koopen.
De Vryers die ter Kroegen loopen.
Adam spitte en Eva span.
't Welk hy als dan seer melodieuselijk kon singen, spelen en dansen.’

Niet de leugens van Aertssens waren in de Republiek bekend, wel het kreupelrijm in de licentie-uitgaven.

3. Weyerman in 1719 in Antwerpen?

Eug. de Bock sprak er in zijn *Verkenningen in de achttiende eeuw* (Antwerpen 1963) het eerste over, Smeyers herhaalde het in zijn standaardwerk over *De Nederlandse letterkunde in het Zuiden* en Nik de Vries signaleerde het in de *Mededelingen*: volgens een Antwerps manuscript van J. van der Sanden over het *Oud konst-toneel van Antwerpen* (ca. 1770) leerde Weyerman omstreeks 1719 schilderen en beeldhouwen bij de Antwerpenaar J.C. de Cock.

Een merkwaardige mededeling! Rond 1719 verwachtten we Weyerman veeleer in Rotterdam en omstreken en niet in Antwerpen.

Hoe merkwaardig de mededeling ook mocht lijken (op voorhand), het loonde wellicht de moeite Van der Sanden wat nader aan het woord te laten. Een uitstapje naar Antwerpen (augustus j.l.) bood daartoe gelegenheid.

Het Antwerps Stadsarchief bewaart het driedelig manuscript van Van der Sanden onder signatuur Pk 171-173. In de Inleiding op het derde deel sprak Van der Sanden over de teloorgang van de Antwerpse Schildersschool:

‘Het is dan uijt de Omwentelingen der zaeken van staet, en uijt de algemyn Verandering van gedaente, dat den verstandigen lezer ligtelijk zal bevroeden de oorzaken der Vervalling van de schoon Konsten in de Nederlandsche Provintien: en te zamen herkennen, dat de Hooftschole van *Antwerpen* niet te min den roem had behouden, van in dien tijd van verduijstering Queekelingen te hebben in 't licht gebrogt, de welke bequaem waeren, om haer ouden luyjster te doen uijtblinken, schoon dat de afgunstige veroordeelders haer verswackinge of Ondergang zouden willen of wel meynen, toe te eygenen aen den fauten, gebreken en ondeugende Gedrag: waer me *Campo Weijerman* bestaen heeft, te onteeren niet alleen de Meesters, welke

hij heeft gekend, als hij in en ontrent het jaer 1719 't *Antwerpen*. de koninglyke Academie heeft vervolgd, en tot Meester heeft gehad *Joannes Claudius de Cock*, Beldhouwer en goeden teekenaer; maer ook Die, dewelke al eeuwen in den geur van goeden naem en faem gestorven waeren, eer dat zyn lasteragtige Levensbeschrijvingen werden gedrukt in 's *Gravenhage* ten jaere 1729: dewelke altyd zullen verdienen de afkeuring door al wie opregt oordeeld, dat de valsheid regel regt stryd tegen de eerste wet der Historie, de welke moet zyn de onpartydige Waerheijd, gemaetigd door de goede zeden: en dat in den mensch behoord te worden gemaekt het onderschijd tusschen zyn hoedaenigheyd van eerlyk Man, en de bevlecking van gevallen gebreken: waer uijt men zeer wel zal besluijten, dat diergelijke Redeloosheyd niet kan worden gebroed, als in een Bryn, verrukt door bedorven hertstogten, verblind door eyge liefde, en verdwaeld door valsche Grondregels, waer door den Redelyken mensch gedompeld wordende in den afgrond van Oneer en ongeluk, meermaels word herhaeld het oud spreekwoord: Hoe grooter geest Hoe grooter beest.'

Wat de mededelingen van Jacobus van der Sanden waard zijn, is onzeker. Zijn moralisme doet het ergste vrezen. Van der Sanden, die in de tweede helft van de 18de eeuw leefde, had een functie (secretaris!) bij de Koninklijke Academie en dat stempelt hem ineens tot insider. Het archief van de Koninklijke Academie schijnt nog intact te zijn. Bij eventueel aanstaand onderzoek (haast U niet) naar dat archief gelieve men bovendien te letten op Willem van Swaanenburg, die omstreeks 1719 eveneens te maken had met de Academie.

Over J.C. de Cock spreekt Weyerman in zijn werk herhaaldelijk.

Noten

Met dank aan A.J. Hanou voor zijn suggesties, aan K. Eykhout voor zijn attente verwijzing en aan C. Cornelissen en M. Uyen voor hun gezelschap.

Eindnoten:

1. Vergelijk tevens *Amsterdamsche Hermes* I, no. 42 (14 juli 1722), p. 333:

‘(...), (dat is) de Heer *Bollekens*, een Man, die op 't *sujet* van Leugenstof, den *Courantier* der fluweele *Antwerpsse Hannekens*, en Broêr *Felix* den *Pypen-stopper*, naar de Kroon steekt, kwam aldaar *logeren*.’

In *De Doctor, zonder Promotie*, no. 2 (21 okt. 1726) van Hermanus van den Burg heet het:

‘Dit weet ik alleen, zoy Socrates, doe hy de Antwerpsche Coürant las, dat is niets en weet, (...).’

2. Over de veiling van zijn boeken in 1662, publiceerde P. Génard in het *Journal des Beaux-Arts et de la Littérature* van 1865 en met een afzonderlijk boek in 1883.
3. Toegegeven moet worden dat ik ook nog niet op grote schaal gespeurd heb. In Belgische openbare bibliotheken moet ongetwijfeld het een en ander aan antwerpse couranten voorhanden zijn.

Frans Wetzels

(Gastakker 224, 4817 XG Breda)

De drie testamenten van Catharina Snep

Het zal voor de kenners van het leven en werk van Jacob Campo Weyerman niet nodig zijn om Catharina Snep uit Breda voor te stellen. Zij was de moeder van de onechte zoon van Campo Weyerman die in 1703 gedoopt werd in de Grote Kerk van Breda. Het doopboek vermeldt:

Den 27 Julii
'T Kind, Jacobus, onecht.
vader, Jacobus Weidermans
moeder, Katrina Snep
getuige, Mariken Snep.

Enkele bijzonderheden over haar zijn door G.J. Rehm gepubliceerd in het artikel 'Jacob Campo Weyerman en zijn familie', in de *Nederlandsche Leeuw* 75(1958). Hij vermeldt haar doop in de Grote Kerk in 1675 op 13 december, en dat haar ouders Nicolaes Snep en Maria Goyaerts, eerst weduwe van Hendrick van Ghils, zijn. Volgens het trouwboek van de Bredase Grote Kerk zijn beiden in november 1674 getrouwd en was Nicolaes Snep een jongeman uit Utrecht. Verder merkt Rehm op dat Catharina's moeder de eigenares was van het huis 'het Moriaentjen', waar Weyerman met zijn moeder in 1699 inwoonde, Tevens vermeldt Rehm de kwestie tussen Jacob Campo Weyerman en Anneken van Ghils, echtgenote van de vleeshouwer Adam Peeter Goyaerts, in 'het Moriaentjen' aan de Veemarktstraat (thans no. 50). Hij vertelt echter niet dat een van de getuigenverklaringen in deze zaak van 'd' eerbare Catharina Snep, woonachtig binnen dese stede', afkomstig was. Zij verklaarde op verzoek van Elisabeth Sommerel dat deze met haar zoon Jakobus Wijdermans gewoond en gelogeed heeft 'aen het huys van der deponente moeder' in of omtrent maart 1699. Maar zij noemt de naam niet van het huis waar zij gezien heeft dat Anneken van Ghils aan Jakobus Wijdermans, ongekleed en in zijn nachttrok, haar trouwring en geld aangeboden heeft.¹

I. Het eerste testament van Catharina Snep dateert van vrijdag 4 november 1701. Notaris Cornelis van Eijll maakte het op in haar huis 'op de veemerckt' in Breda 's avonds om half tien. Catharina, een jonge dochter, 'naer rechten bejaert, ziekelijk naer den lichaam te bedde liggend', benoemt tot haar universele erfgenaam haar moeder Maria Goyaerts; de erfenis kan overgaan op haar broer Nicolaes Snep.² In 1703 verhuurt Maria Goyaerts het huis De Roscan, gelegen aan de zuidzijde van de Veemarkt, aan haar zoon Nicolaes Snep, 'borger en beenhacker'.³ Uit het testament dat Maria Goyaerts op 1 maart 1703 door Cornelis van Eijll laat opmaken, blijkt dat haar zoon Nicolaes Snep hun huis de Roscam mag behouden en daarvoor Fl. 2.800. - aan de erfgenamen van zijn moeder moet uitbetalen. Wie zijn die erfgenamen? Na de dood van de weduwe Snep op 30 april 1709 - ze wordt op 3 mei in Breda begraven - blijken er vijf kinderen te zijn uit haar huwelijken met Hendrik van Gils en met

Nicolaes Snep: Margarita en haar zussen Cornelia en Jacobina van Ghils, Catharina Snep en haar broer Nicolaas, die volgens een getuigenverklaring van 10 juni 1709 in Delft verbleef. Allen behalve Catharina blijken getrouwd, zij is een meerderjarige dochter 'geassisteert motten voors. Sr. Bredle haren swager'. Omdat Nicolaas Snep in Delft verbleef, is zijn vrouw Helena Vermeulen bij de verdeling van de erfenis aanwezig. Zij heeft via haar man ingebracht tweeduizend achthonderd gulden

voor het huis, plein, stalling en erve ‘Den Roskam’; dit huis is verdwenen, samengetrokken met een ander huis, waar nu het bisschoppelijk paleis staat. De verdeling van de goederen van Maria Goyaerts vond plaats in aanwezigheid van notaris Cornelis van Eijll op 20 september 1709.⁴ Het staat nu wel vast dat het huis De Roscam en Het Moriaentjen naast elkaar lagen op de Veemarkt. Rehm merkte in zijn artikel over ‘Jacob Campo Veeyernan en zijn familie’ op dat Nicolaes Snep zich in Delft als vettewarier en kaarsenmaker gevestigd had in 1707 of 1708. Hij zou daar voor de opvoeding van zijn neefje Jacobus Weyerman zorg gedragen hebben. Dat is volgens mij niet uitgesloten, maar dat neefje was toen pas zes jaar oud en zou best nog door zijn moeder verzorgd kunnen worden. Jacobus Weyerman was immers later (wanneer?) als pruikenmaker in Delft gevestigd.⁵ Er resten nu nog enkele vragen, zoals: ‘Waarom vestigt een Bredase beenhakker zich als kaarsenmaker in Delft?’; ‘Waarom en wanneer vertrekt Jacobus Weyerman jr. uit Breda?’

II. Catharina's tweede testament wordt opgemaakt door notaris Jacobus Johannes van de Laar op 10 maart 1739. Zij is ‘siekelijk naer haer lichaem, dog haer verstand, redenen, ende memorie volcomen magtig ende gebruijkende’; zij verklaart tot haar universele erfgenaam haar natuurlijke zoon Jacobus, die in Delft woont, en ‘bij voorafflijvigheijt sijne wettige kinderen en descendenten’. Breda en Delft liggen nogal wat kilometers uit elkaar en daarom verzoekt zij haar twee halfzusters ‘soo het gebeurde dat haren voorn; soone, op haer Comparante affsterven niet present ware, ofte niet conde tijdelijk komen, omme hare Comparante doede lichaem ter aerde te laeten bestellen, het welke Sij Comparante wilt dat in die form sal werden gedaen als dat van hare moeder is geschiet’.⁶ Op welke wijze is Maria Goyaerts begraven? De rekeningen van de Grote Kerk, bijgehouden door kerkmeester Hendrik Kamerlingh, vermelden op 3 wei 1709 het bedrag van Fl. 30.- voor het begraven van de weduwe van Nicolas Snep. De specificatie geschiedt als volgt:

het 2e geluy 2 Posis Fl.	12-0-0
kerckenregt	8-0-0
baercelet	8-0-0
eijkekist	2-0-0

Uit dit tweede testament kunnen we opmaken dat Jacob junior met zijn kinderen nog in Delft woonde, André Hanou, ijverig als altijd, was hem in Rotterdam en Delft op het spoor gekomen in ‘De bastaard/ pruikemaker te Delft’ (*Mededelingen*, blz. 259-264). In 1725 is Jacob Weyerman, ‘laest gewoond hebbende te Breda’, getrouwd met Elisabet Ruijsraet uit Delft. Een kind van hen wordt op 14 januari 1739 begraven in de Oude Kerk van Delft. Zelfs André Hanou heeft de plaats en het tijdstip niet kunnen achterhalen van het overlijden van Jacob Weyerman junior. Misschien laat het derde testament nieuwe gegevens los?

III. Het laatste testament laat Catharina Snep opmaken door notaris Jacobus Johannes van de Laar op 2 oktober 1744. Zij is gezond naar lichaam en geest, zij verklaart ‘tot hare eenige en universele Erffgenamen te nomineeren en Institueren, de kinderen

van hare natuerlijke Zoone Jacobus Wijermans, en bij overlijden Sijne descendenten'. Ook verklaarde Catharina 'tot Executie van dit haar Testament aan te stellen Juffr. Catharina van de Laar huisvrouw van Sr. Hendrik Vertolen mede alhier wonende, omme haar doode lichaam ter aarde te laten bestellen, alle hare voorsr. goederen te mogen verkopen publicq, ofte uijtterhant'. Wat moet er met de gelden van

deze openbare verkoop gebeuren? Zij bepaalt dat de penningen overhandigd moeten worden ‘aan de moeder vande voorsr. kinderen, die deselve zal mogen employeren tot hare opvoeding en grootbrenginge, alles met Seclusie van de weeskamer so alhier als elders’.⁷ Opvallend is dat het geld voor de kinderen van Jacobus Weijemans bestemd is en niet voor haar zoon. Is Jacob Junior overleden of is hij niet de noorderzon vertrokken uit Delft? Het wordt wel duidelijk dat Elisabeth Ruijsraet er alleen voor staat in de opvoeding van de kinderen. Uit het artikel van André Hanou blijkt dat in 1750 Elisabeth weduwe-Weijermans genoemd wordt (zie *Meded.* blz. 262). Was zij dat al in 1744?

Hoe werd Catharina Snep, in Breda gestorven op 25 juni 1745, aldaar begraven? Zij werd iets goedkoper dan haar moeder ten grave gedragen, de totale kosten bedroegen Fl. 25.-, gespecificeerd: ‘het 4e geluy 2 posen (= 9--), kerckeregt (= 8--), Baarkleed (6--), Eykekist (2--).’ Het laatste klokje luidde dus iets goedkoper, evenals het baarkleed van eenvoudiger stof, althans volgens de aantekeningen van het begrafenisboek van 28 juni 1745.

Een dag na de begrafenis wordt een lijst opgemaakt van Catharina's bezittingen; deze ‘Staat en Inventaris’ opgemaakt voor Catharina van de Laar, ‘in qualiteit als Executrisse over den Boedel- en naargelatene goederen van Catharina Snep’ bevindt zich in het notarieel archief van Breda.⁸ Volgens notaris Jacobus Johannes van de Laar bevond zich onder de meubelen ‘Een Noote-boome Kast daarinne bevonden aan contante penningen negen gulden en veertien stuivers en dat in verscheijde specien’. Ook is er het een en ander aan dameskleding aanwezig: ‘zes vrouwe japonnen soo stoffen als zijden; aght vrouwe rokken soo seijde caleminken als catoenen; twee mantels; twee vrouwe borsrokken; twee corsjetten; drie vrouwe broeke; een dito witte; drie Cappen soo seijde als stoffen; een vrouwe saaije falij’. Er is verder nog wat zilverwerk, evenals een vijftal linnen zakdoeken, maar mij interesseerde meer een blikken bus met enige boekjes daarin. Boekjes van Campo Weijerman? Helaas vermeldt de inventarislijst dit niet, wel komen we te weten dat er twee psalmboeken en een bijbel in quarto met nog enige boekjes in het huis aanwezig zijn. De lijst somt tafels en een eiken kist op, evenals drie schilderijen ‘soo groet als kle i j n’, maar de namen van de schilders ontbreken. Was de vlijtige notaris die ongewassen linnengoed en enige oude papieren van geen importantie niet over het hoofd zag maar wat nauwkeuriger geweest! Hij zou ons op 29 juni 1745 een grote dienst bewezen hebben bij het achterhalen van de interesses van de lezende en schrijvende Catharina Snep.

Eindnoten:

1. Notarieel archief Breda, N 316, fol. 211.
2. Idem, N 351, fol. 133.
3. Idem, N 352, fol. 28.
4. Idem, N 358, acte 69.
5. *Mededelingen JCW* blz. 261.
6. Notaricel archief Breda, N 839, acte 36.
7. Idem, N 844, acte 103.

8. Idem, N 845, acte 81.

Exemplaren

André Hanou bezocht het Nederlands Theater Instituut (Herengracht 166, Amsterdam), en deed het volgende verslag:

Onepgemerkt is nog gebleven, dat ook in gemeld instituut zich nog zes exemplaren van het oeuvre van JCW bevinden, waaronder één van een relatief weinig voorkomende tekst. Ik heb de exemplaren gezien: er zijn geen bijzonderheden (bijv. handschriftelijke aantekeningen) te vinden, buiten het hieronder opgegeven.

19 D 66	De / GEHOORNDE / BROEDERS / ofte
Vrouwelyk / BEDROG. / [...] /
t'ABDERA. / I / Op kosten van de
Confrerie.
[VI] + 66 pgs.
Op de titelpagina en p.7 een oud stempel:
'A. van Lier Theaterdirecteur
Amsterdam'.
3 F 13	DE / GEHOORNDE / BROEDERS /
OFTE / VROUWELYK / BEDROG. /
[...] / T'AMSTERDAM, / I / By
CHRISTIAAN PETZOLD, 1712.
[VI] + 66 pgs.
5 E 77	BEZWEERING / VAN DEN /
DESPERATEN / ANTWERPSCHEN
COURANTIER. / [...] /
T'AMSTERDAM, / I / By CHRISTIAAN
PETZOLD, 1712.
[VIII] + 80 pgs.
Ook dit exemplaar heeft op de titelpagina,
en op p. 80, het stempel van
theaterdirecteur A. van Lier.
5 L 9	DE / HOLLANDSCHE /
SINNELYKHEID / BLY-SPEL. / [...] /
t'AMSTELDAM, by / I / JOANNES
OOSTERWYK, / en / HENDRIK / van
de / GAETE. / A.M. DCC. XIII.
[IV] + 58 pgs.
Dit ex. bevindt zich in een convoluut
(18e-eeuwse band en opschrift), samen
met <i>Eer- Zege- en Lykplichten, ter
gedachtenisse van Adr. de Ruiter</i> (Asd.

1685); *De ontmantelde Apotheke* (Gouda zj) door H. van de Gaete; *De Grondlegging der Roomsche Vryheid* (Asd. 1713) door Cl. Bruin; *De leevendige Doode* (Asd. 1716); *Demetrius, of stryd tusschen de Liefde en het Staatsbelang* (Asd. 1717) door Hendrik van der Zande; *De verlooren Schildwacht* (Asd. 1686) door J. Pluymmer; *Krispyn, Poeet, en Officier* (Asd. 1685); *R. Bontius Beleg en Ontset Der Stadt Leyden* (Asd. 1704); *De listige Minnaars, of de Jonker Boer, en Boer Jonker* (Asd. 1705) door R. Norel; volgt Weyerman; *De hedendaagsche Bankroetier achterhaalt* (Vyanen 1713) door T. Ryk; *Merkurius onder de Actionisten* (Nergenesland zj); *De Windhandel, of Bubbles Compagnien* (Quincempoix zj) door G. Tijssen.

3 f 93

DEN / MAAGDENBURGSCHE /
ALCHIMIST, / OF DEN GEWAANDEN
/ BARON VAN SYBERG /
ONTMASKERT. / [...] / Te UTRECHT,
/ By JURRIAAN VAN PADDENBURG,
/ EN / ANSELMUS MUNTENDAM. /
1733.
[II] + 50 pgs.
Binnen het omslag een Ex-libris van P.A.
Pijnappel.

16 A 16

DEN / PERSIAANSCH.
ZYDEWEVER, / [etc. etc.: het betreft
hier de bekende verzameluitgave van de
toneelwerken, met het voorwoord
gedateerd 'Bruekelen den... 17...'.] Dit
ex. heeft voorin de afbeelding van het
borstbeeld van JCW door C. Troost en
A.V.L.B. Op het schutblad een By-libris
'Van Rynbork'; een ingeplakt strookje
wijst uit dat dit ex. gekocht werd op de
veiling van Beyers te Utrecht in 1959. De
richtprijs was toen f 30-50!

Signaleringen

De kerk geheveld - R.B. Evenhuis. *Ook dat was Amsterdam*, dl. IV: De kerk der hervorming in de achttiende eeuw: de grote crisis. Amsterdam 1974, vermeldt op p. 13-19 het volgende: ‘Er waren nog veel meer tijdschriften, maar dat waren meer schendbladen. Jan Campe Weyerman gaf er een hele serie uit: *De Amsterdamsche Hermes*, *De vrolijke courantier*, *De naakte waarheit* enz. Zij bevatten geen neutraal buitenlands nieuws, zoals de kranten, maar gepeperd stadsnieuws. Alle schandalen, die zich in de hogere standen voordeden, of zouden hebben voorgedaan, werden door hem publiek gemaakt. Een zeer ordinaire journalist en een chanteur. Had hij iemand afgetuigd, dan kreeg deze bericht dat er een nog erger artikel zou volgen, als hij niet flink over de brug kwam. Het zou geen reden zijn om hem hier te noemen, als deze man ook geen dingen aan de kaak had gesteld, die ieder wist, maar waarover men liever het zwijgen bewaarde en waar ook de kerkeraad niets aan deed. Zo de faillissementen omstreeks 1720 tijdens de beruchte actie-handel en aan het eind van de Oostenrijkse successie-oorlog. De bankroetiers, die vaak vele eenvoudige mensen de dupe hadden laten worden, verdwenen met de noorderzon naar de vrijplaats Kuilenburg. Het kwam in de kerkeraad als het lidmaten betrof en deze werden dan gecensureerd. Soms moest er zelfs een bijzondere vergadering voor worden belegd, zo veelvuldig waren de gevallen. Verder deed de kerkeraad er echter niets aan. Weyerman greep dan naar de pen en hekelde deze “bestudeerde schelmerijen, slinkse handelingen en eerloze praktijken”. Wat ook veel aanstoot gaf was het leven van de predikanten in de Oost en de West. Ik heb nergens gelezen dat de kerkeraad of de classis, die hen toch had uitgezonden, hen berispte of strenge maatregelen tegen hen nam. Weyerman pakte hen aan. Hij deed een boekje open over ds. Wilhelmus Hogerwaard, die als arm student van een beurs had gestudeerd, als predikant naar Batavia was vertrokken en na elf jaren schatrijk was gerespatieerd en de heerlijkheid Waverveen en Valkenstein had gekocht, zodat hij zich voortaan heer van Waverveen kon noemen. Toen Weyerman het zijne ging zeggen van de corrupte toestanden in de Oostindische Compagnie, waar de kerkeraad ook al het zwijgen toe deed, werd dit zijn ongeluk, want de burgemeesters waren bewindhebbers. Hij werd veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf, die hij in de gevangendoor te 's Gravenhage uitzat. Men krijgt van een man als Weyerman, en er waren vele zo, toch geen hoogte. Hij was een niet onbegaafd schilder. Tijdens een verblijf in Engeland, waar hij ook al theologie studeerde, probeerde de koningin hem als zodanig aan haar hof te verbinden. Ook was hij een bekwaam historicus. Czaar Peter bood hem aan naar Rusland te komen als geheimraad en keizerlijk historieschrijver. En toen in Amsterdam de eerste loge van de vrijmetselaars geopend werd, hield hij de redevoering, hij was een van de weinige volbloed voltairianen. En tegelijk een zwendelaar en oplichter, een valse speler en vrouwenjager. Toen hij eens een meniste meisje schaakte deed hij dat gekleed als predikant, in mantel en bef. Het feit wordt in *Ferdinand Huyck* nog vermeld.

In de gevangenis kwam de oude zondaar tot bekering. Hij vroeg pen en papier om zijn leven te beschrijven tot waarschuwing van de jeugd. Zoals, zei hij, ook Augustinus zijn confessiones had geschreven.’

(B. Sierman)

Erotische bronnen - Volgens de bronnenlijst van het *Erotische Woordenboek*, onder red. van H. Heestermans, P. van Sterkenburg en J. van der Voort van der Kley; eerste, herziene en vermeerderde druk in de Prisma-

reeks. Utrecht 1980 zijn de volgende werken van onze libertijn gebruikt bij de inventarisatie van de Nederlandse erotische woordenschat (de meeste aangehaalde titels zijn getrokken uit de kollektie Boekenooogen):

Don Quichot

J.C. WEYERMAN, De voornaamste gevallen van den wonderlyken Don Quichot.... Alles volgens het oorspronkelyk Spaansch. 's-Gravenhage, 1746. UBL 1077 B 7 (Maatsch. Ned. Lett.)

Weyerman

J.C. Weyerman, Den vrolyke tuchtheer, Amsterdam 1730.

De lijst van aangehaalde woorden ziet er als volgt uit:

<i>achterovertuimelen</i> = op de rug gaan liggen (gereed voor de geslachtsdaad), zich laten verleiden, zich overgeven aan de liefde.	p. 74
<i>beest, het met een dubbel(d)e rug</i> = omschrijvende benaming voor de coïtus	p. 18
<i>bellebruiten</i> = coïre	p. 394
<i>bezwangeren</i> = zwanger maken	p. 55
<i>(Venus) bikkelspel</i> = coïtus	p. 361
<i>bloem</i> = maagdom, maagdelijkheid	p. 18
<i>geschut</i> = mannelijk lid	p. 13
<i>hossebossen</i> = coïteren, naaien, neuken	p. 183
kamer, <i>kamernimf</i> = bijzit, die op een voor haar gehuurde kamer wordt onderhouden	p. 95
<i>kat</i> = vr. geslachtsorgaan	p. 111
<i>kip</i> = snol, hoer	p. 173
<i>kluijfok</i> = mann. lid (eig. extra fok bij zeilen)	p. 334
<i>knipslot</i> = vr. geslachtsorgaan	p. ?
<i>koekoeksbloem</i> = vr. geslachtsorgaan	p. 75
<i>kruishoer, -kat</i> = prostituee	p. 234 en p. 230
<i>licht, lichtgeheld</i> = lichtzinnig	p. 261
<i>liefde, liefdesbres, liefdesburcht</i> = vagina	p. 18 en p. 13
<i>maagdebloem, maagderoosje</i> = maagdelijke staat	p. 259

<i>mainteneur</i> = man die een bijzit onderhoudt	p. 146
<i>mosselschelp</i> = vrouw; <i>mossel, schelp</i> = vr. geslachtsdeel	p. 214
<i>muis</i> = 1: vr. geslachtsdeel 2: penis	p. ?
<i>musgeil</i> = zeer geil; <i>mus</i> = penis	p. 214
<i>muurbreker</i> = drieste minnaar (eig. stormram)	p. 23
ongerept, <i>ongevlijmd</i> = maagdelijk	p. 116
onderliggen, <i>onderlaag</i> = onderliggende (lett.) gehuwde vrouw	p. 121
<i>ontginnen</i> = ontmaagden	p. 55
<i>oven, een timpje in de --- schieten</i> = copuleren; timpje = spits broodje	p. 255
<i>peterselie</i> = schaamhaar	p. 106
<i>vlieringkat</i> = hoer, bijzit	p. 34
<i>vlijmen</i> = (schertsend voor:) ontmaagden	p. 255
<i>vloerduif</i> = hoer, bijzit	p. 34
<i>volte spelen</i> = coïre (eig. kaart spelen)	p. 140
<i>warm</i> = geil, heet, wellustig, wulps	p. 202

Alle hier aangehaalde lemmata zijn ontleend aan *Den Vrolyke Tuchtheer*. Ontleningen aan de *Don Quichot* heb ik niet aangetroffen. Omdat alle woordverklaringen vergezeld gaan van de gebruikte tekst passage, is het *Erotisch Woordenboek* een niet onaanzienlijke bron van Weyermancitaten geworden. Voor een breder publiek een aardige manier om

nieuwsgierig te worden naar de rest van Jacob Campo's gees(tig)lijke produkten. Overigens overtreffen de citaten uit Doedyns' *Haegsche Mercurius* die van Weyerman verre in getal. Twee libertijnen uit de 18e eeuw, samen met Jan Cremer en de Pornopoes in één boek, een 'Vermakelyke en Leerzame mengeling van Natuur, Vernuft, Kunst en Smaak'.

(J. van Dijk)

Advertenties - In de *Hollandsche Historische Courant* van 14 december 1786, no. 149, verso, wordt geadverteerd met JCW's posthume *Oog in 't Zeil*: 'Een der Geestrykste Werken (en naar het origineel Handschrift gedrukt) van den alom berugten Jacob Campo Weyerman, getyteld: Het Oog In Het Zeil, in vyftig Geestige, Vermaaklyke en Boertige Vertoogen, door hem geschreeven gedurende zyne Detentie op de Gevangen Poort; wordt heden uitgegeeven by de onderstaande Boekhandelaaren. Dit Werk beslaat ruim 400 Bladzyden in Quarto, versiert met een fraaye Tytelplaat, en behelst veele Lezenswaardige en koddige Schertseryen enz. - (Zie verder *Leydsche Courant* van Maandag den 4. December.) Hoe wel dit Werk diende gesteld te worden op den Prys van vier Guldens, zoo zyn de Uitgeevers te rade geworden, (ten einde de Bezitteren der andere Werken deezes Geestigen Schryvers te gemoete te komen) het zelve van nu af tot ultimo January 1787 af te leveren voor den zeer geringe Prys van f 1-16-, en op best Schryfpapier voor f 3-:-, doch, zoo na dien dag eenige Exemplaaren over zyn, zal men dien Prys verhoogen tot f 4-:- op Ordinair, en f 5-5-: op Schryfpapier. Dit Werk wordt afgeleeverd, te *Arnhem* by Moeleman; *'s Bosch* Pallier; *Delft* Verbeek; *Deventer* Karsenberch; *Dordrecht* Blussé; *Gouda* Verblauuw; *Groningen* L. Huyzingh; *Haarlem* Bohn; *'s Hage* van Drecht; *Hoorn* Vermande; *Leeuwaarden* Cahais; *Leyden* de Does; *Middelburg* van Os; *Rotterdam* D. Vis; *Schiedam* Poolman; en te *Utrecht* by J. Visch.'

Dezelfde advertentie verschijnt in de *Hollandsche Historische Courant* van 25 januari 1787, no 11, verso. De beschikbare exemplaren zijn kennelijk niet in sneltreinvaart uitverkocht. Wat de andere uitgevers na januari 1787 met de prijs hebben gedaan, is mij niet bekend. Feit is dat Frans de Does te Leyden nog in september adverteert met: 'J. Campo Weyerman, Het Oog in 't Zyl, bestaande in 50 der Geestigste Vertoogen, in 4to. f 1-6-' (in de *HHC* van 11 september 1787, no. 109, verso).

(A. Nieuweboer)

Opgelet

De Gids, 145 (1982), nr. 6, bevat maar liefst 2 artikelen waarin JCW een rol speelt. Bien Goettsch brengt hem in 'De eerste columnist' in verband met Hendrik Doedijns en de *Haagse Mercurius*; J.R. Evenhuis noemt Weyerman in 'Persvrijheid tussen Pietro Aretino en de moderne retort journalistiek' de 'eerste kleine Nederlandse Aretino'.

Adèle Nieuweboer

Register op de mededelingen van de Stichting JCW nrs 42-45 (= oktober 1981 - november 1982)

Na twee registerafleveringen, telkens na 20 nrs *Mededelingen* en ruim een jaar van Weyerman-bijdragen verder, is nu de tijd gekomen om de oorspronkelijke opzet van het register te herzien.

Immers, inmiddels werd om redenen van financiële en produktietechnische aard, het produktieschema van de *Mededelingen* drastisch gewijzigd. Verschenen aanvankelijk ca. 10 nrs à 10 pagina's per jaar (steeds in bundeling van 2 verzonden), in 1982 werd besloten 3 nrs per jaar uit te brengen, die zo mogelijk gezamenlijk eveneens 100 pagina's in totaal zouden bevatten. Deze wijziging had tot gevolg kunnen hebben dat het register niet 1 x per 2 jaar, maar 1 x per 6 jaar en 8 maanden zou gaan verschijnen. Het leek onwenselijk om de ontsluiting van de *Mededelingen* met zulke lange tussenpozen te laten plaatsvinden; daarom zal voortaan na iedere jaargang een registerbijlage verschijnen, telkens gelijktijdig met het eerste nr. van de volgende jaargang.

Wijziging geeft tegelijkertijd de mogelijkheid de uitgangspunten kritisch te bezien. Plaatsruimte zal economisch moeten worden benut, reden waarom naar inhoudelijke versoering is gestreefd. In vergelijking met de eerste opzet (p. 211) betekent dat voor het register op *persoonsnamen* handhaving van namen die van belang zijn voor de bio/bibliografie van Weyerman, namen van reële personen voorkomend in het werk van JCW en vermelde auteursnamen van werken over JCW; daarentegen worden namen van leden en vrienden uit het adressenbestand en de presentielijst van stichtingsverslagen niet meer opgenomen, vervallen ook de namen van drukkers voor zover ze slechts voorkomen in impressa van exemplaarvermeldingen en verdwijnen tenslotte de namen van inzenders van artikelen, signaleringen en exemplarenregistraties op het moment dat ze via de inhoudsopgave toegankelijk worden. In het *titelregister* verandert minder: titels van JCW, gebruikt door JCW en over JCW blijven. Titels van artikelen in de *Mededelingen* verdwijnen weer zodra ze via inhoudsopgave toegankelijk worden. Het *plaatsnamenregister* blijft ten opzichte van de oorspronkelijke opzet ongewijzigd en bevat dus plaatsnamen binnen Weyermans werk, alle andere genoemde mogelijke verblijfplaatsen van JCW en alle namen van plaatsen met archieven, bibliotlieken, musea waar zich (wel of niet) werk van Weyerman bevindt.

Met de omvang van titels en met verwijzingen wordt onverminderd sober omgesprongen. Tenslotte zij opgemerkt dat samenstelster zich het recht heeft voorbehouden om met betrekking tot de bio- en bibliografische gegevens subjectief te bepalen waar de afstand tot JCW te groot werd om opname van namen en titels te rechtvaardigen.

Men zal begrijpen dat het bij deze veranderingen onmogelijk is de bestaande cumulatieplannen uit te voeren. De gewijzigde registeropzet biedt na 5 afleveringen een te grote diversiteit van gegevens om cumulatie op dat moment verantwoord te maken. Het startpunt voor cumulatie zal dus moeten worden verlegd naar het moment waarop de gegevens éénduidig worden, tenzij de mogelijkheid wordt gevonden de

eerste registerdelen aan de nieuwe normen aan te passen. Hierover kan op dit moment echter nog geen uitsluitel worden gegeven.

Register op persoonsnamen

Aa, A.J. van der: 509
 Aertssens, Hen(d)ricus: 481, 488, 490, 529, 530, 531, 533
 Altena, Peter: 447, 457, 461, 471
 Ambrosius: 467
 Anthoine, Sieur: 480
 Arminius, Jacobus: 513
 Arminius, Laurens: 512
 Bart, Jacob: 467
 Beckkers, Joris: 507
 Beens, Dingman: 510
 Berchem, Francois van: 495
 Bergen, Van: 497
 Bernaige: 508
 Berny, Obert de: 498
 Bie (J.P.?) de: 515
 Blauw, H.M. (Erik) de: 457, 459 471
 Block, Hendrick: 500
 Bock, Eug. de: 534
 Bodas: 467
 Boer, P.C.J. de: 512
 Boogaert, Abraham: 464
 Borstelmans, Swyger: 448
 Bostoen, Karel: 506
 Bots, H.: 511
 Bourse: 497
 Bredle, Sieur: 536
 Brill, E.J.: 472
 Broeder Jaak: 486, 487, 488
 Brom, N. van der: 456
 Broos, Ton: 478
 Bruggeman, Jan: 472
 Bruin, C.: 523
 Bruinvis, C.W.: 494
 Bruyn, De: 507, 510
 Buis: 452
 Burg, Hermanus van den: 459, 517, 518, 524, 526, 535
 Burghout, G.: 505, 506
 Busch: 513
 Buijnsters, P.J.: 456
 Buysero, D.: 524
 Bye, De: 469
 Calepino, Ambrogio: 520
 Camerling, Cornelis: 510
 Camerling, Henricus: 508, 510
 Cappelaer, Johannes: 507, 508

Carshoff, Jan: 497, 498, 499
Cervantes Saavedra, Miguel de: 468, 474
Cicero: 526
Cock, J.C. de: 534, 535
Coopmans, Lambiek: 515
Cornille, P.: 525
Corsten, J.F.: 506, 507, 509, 510
Coypel, Charles-Antoine: 468
Crispeel, Joseph: 493
Croon, Teunis Willemsz van: 498, 499
Dam, Jacob van: 467
De Cocq: 480
De la Croix, Johannes: 446
Docter, J.L.: 474
Doedijns, Hendrik: 459, 542
Du Chatel: 480
Duitenstein, Jan van: 457
Dullaert, Heyman: 462, 465
Duren, Jan van: 457
Dijck, A. van: 528
Dijck, Ph. van: 467
Eeghen, I. van: 497
Elias Mzn, J.: 470, 471
Emmerik, Dirk van: 499
Erffrenten, Johan van: 495
Ernst, Johanna: 497, 500, 513
Espendonk, Petronella Clara van (Klara van Dinter): 465
Ett, Henri A.: 470
Euripides: 525
Evenhuis, R.B.: 540, 542
Eykhout, K.: 535
Eijll, Cornelis van: 536, 537
Filippis, M. de: 526
Fokke, S.: 468
Galenus: 521
Geerars, C.M.: 445, 513
Gendt, Van: 497
Ghils, Anneken van: 536
Ghils, Cornelia van: 536
Ghils, Hendrick van: 536
Ghils, Jacobina van: 536
Ghils, Margarita van: 536
Goens, R.M. van: 511
Goettsch, Rien: 542
Goor, Jan van: 509, 510
Goossens, J.P.H.: 448, 449
Gordon, Alexander: 503
Goyaerts, Adam Peeter: 536
Goyaerts, Maria: 536, 537

Gracian y Morales, Balthasar: 525
Gramingh, Alida: 471
's Gravesande: 445
Grovenbroek: 507
Griff jr., Jan: 467
Guarini, Battista: 516
Gysen, Arent Piter: 530
Gysen, Jan van: 459, 492, 532, 533, 534

Haer, N. van der: 496
 Hagen, Geertruy van den: 465
 Hallema, A.: 464
 Hamans, Camiel: 456
 Hanecops: 497
 Hanou, A.J.A.M. (André): 445, 446, 457, 458, 464, 465, 466, 471, 478, 535, 537, 538
 Hardimé, Simon.: 480
 Heestermans, H.: 540
 Hendriks, W.P.C. (Willem): 511
 Heijden, Peter Jan van der: 448
 Hippokrates: 520
 Hoet, Gerard: 467
 Hogerwaard, Wilhelmus: 505, 540
 Homburg: 508
 Hormeros: 525
 Hondt, Pieter de: 468, 469
 Hooghe, Romeyn de: 470
 Hoogstraten, David van: 462, 463, 464
 Hoogstraten, Jan van: 462, 463 464, 465
 Hoorn, Jan ten: 471
 Hoorn, Nicolaas ten: 471
 Hoorn, Timotheus ten: 471
 Horatius: 516, 523
 Horst, D.J.H. ter: 513
 Houtman, Cornells: 514
 Huydecoper, Balthazar: 470, 471
 Huygens, Constantijn: 472, 509 525
 Issac: 497
 Jacob, Margaret C.: 445
 Jonson, Ben: 527, 528
 Jonson, Ben: 528
 Juvenalis: 525
 Kapuins, Diel: 487
 Karpi: 467
 Kelfkens, Geertruij: 498, 499, 500
 Kessel, Ferdinand van: 480
 Koeman, K.: 454
 Kok, Marcel: 446
 Kolijns: 467
 Kools: 487, 488
 Kossmann. E.F.: 463, 465, 466, 468
 Kossmann, F.K.H.: 511
 Kruse, Willem Maurits: 505
 Kuijk, Jan: 498, 499, 500
 Laar, Catharina van de: 537, 538
 Laar, Jacobus Johannes van de: 537, 538

Labiëna, Hesje: 518
Laboureur: 480
Laer, Jacob van de: 495
Langendijk, Pieter: 492
Lee, Abraham van: 512
Leenes, Jos: 469
Leeuwen, Jan van: 467
Lemmer, Van de: 507
Lent, Willem van: 514
Leur, (M., = J.? van) de: 457, 480
Leyen, Jacob Gerritsze van (= Jaap Phlippen): 493, 494
Lindenberg, Jacobus: 497
Loon, Herman van: 514
Ludeman, Joh. Christ.: 503
Lyndoncq, Van: 507, 508
Maes: 467
Man, Wed. de: 507, 509, 510
Mans, W.: 474
Marchand, Prosper: 445
Marcus, Moses: 504
Maréchal, Gerardine: 446, 457
Marin, P.: 466
Marteau, Pierre: 457
Matthey, I.: 511
Maurits, Prins: 509
Meyer, M.: 511
Mieden, Jacob Coren van der: 493
Milton, John: 522
Moor, Carel de: 467, 468
Mulder, Juffr.: 498, 499, 500
Munnikhuijsen jr., Willem: 505, 506
Munting, A.: 517
Muntsz, Jan Gerard: 505, 506
Nachtegaël, Klemens: 466
Neer, Van der: 480
Nierman, Henricken: 449
Nieuweboer, Adèle; 450, 456, 457 466, 501
Nievelt: 469
Nuyts, Pieter: 462, 463
Nijdt, De: 468
Nijhoff, Martinus: 472
Olijkan, Ed: 474
Ooms, Huybert Jan: 509
Ophof, Leo: 478
d'Orville: 470
Otten, (?): 457
Outman, Cornelia: 514
Pain et Vin, Lambert: 448, 467
Pain et Vin, Mozes: 514

Patot, Tyssot de: 445
Peeters, Frank: 472
Picart, Bernard: 468
Plank, A.N.W. van der: 478

Poeraet, Pieter: 464, 466
Poffé, Edw.: 531
Poot, H.K.: 522
Puts, M.: 496
Puts, Maritjen: 496
Putte, P.C.A. van: 465
Puyll, Jan: 499, 500
Pijnappel, P.A.: 539
Rabus, Pieter: 464, 519
Rehm, G.J.: 511, 513, 536, 537
Ridder, Nicolas de: 507, 508
Rixtel, Jacobus van: 506
Roemers, Anna: 453
Roore, Jacques de: 467
Rooses, Max: 528
Rosa, Salvator: 467
Rotterdam, Maria van: 513
Rousset de Missy, Jean: 445
Ruijsraad (Ruysraet), Elisabeth: 537, 538
Rynberk, Van: 539
Rijndorp, Jacob van: 521
Sanden, Jacobus van der: 534, 535
Sandvoort, Petrus: 456
Santen, Van: 508
Sautijn Kluit, W.P.: 481, 513, 531, 532, 533
Schaegen: 497
Schenkeveld-Van der Dussen, M.: 479, 527
Scherpenseel, Cornelis Aertsz van: 498, 499
Scheurleer, (?): 457
Schley, J. van (der): 468
Schoolhouder, Jacob: 464
Seeman, Jacobus: 513
Seneca: 525
Seullijn jr., Jan: 505, 506
Shakespeare, William: 528
Sierman, Barbara: 457, 468
Sirks, Boudewijn: 448
Smeyers, J.: 481, 534
Smit, Jacob: 513
Snep, Catharina: 536, 537
Snep, Mariken: 536
Snep, Nicolaes jr.: 536, 537
Snep, Nicolaes sr.: 536
Sommereil (Someruell), Elisabeth: 448, 449, 495, 513, 536
Sommerell (Semmorel, Someruell), Jan: 449
Son, Jan van: 528
Spierings: 487

Starkx: 486, 488
Steen, Van der: 487
Sterkenburg, P. van: 540
Stoffels (Stoffelen), Maria: 449
Stouten, J.: 457, 472
Swaanenburg, Willem van: 535
Swellengrebel, Johannes Balthasar: 505
Syberg, Johan Hendrik, baron van: 449
Tasso, Torquato: 525
Tesschers, Cornells: 462, 464
Toland, John: 445
Tydeman, Hendrik Willem: 472
Tyssens, N.: 510
Valckenarius: 495
Velincx (Velings), Maria: 495, 497
Venne, Van der: 467
Verbey, Karel: 467
Verbrugge: 480
Vereyck: 497, 508
Verheijden, Frank: 480, 496
Vermeulen, Helena: 536
Vermoelen, Jhr.: 529, 530, 531
Verreyt, Ch.C.V.: 512
Vertolen, Hendrik: 537
Vervoort: 467, 480
Vis, George: 448
Vogel, Balthazar de: 467
Volmuller, H.W.J.: 514
Vonck (Fonck), Grietien (Gerritien): 448
Vondel, J. van den: 523
Voort van der Kley, J. van der: 540
Vos, Jan: 525
Vries, Nik de: 534
Warner: 452
Wats: 467
Weevers, Jacob: 513
Wesele (Weezele), Antony van: 469
Wetzels, Frans: 457, 464
Weyerman(s), Gerrit: 448, 513
Weyerman, Jacob Campo: passim
Weyerman, Jacobus (Gz): 513
Weyerman, Jacobus (Jz): 536, 537, 538
Weyerman, Jacobus († 1886): 469
Weyerman (Juliacensis), Johannes: 447
Weyerman (Juliacensis), Wynandus: 447
Weyerman (Kircherta-Juliacensis), Wynandus Wernerus: 447
Wiebo, Jan: 494
Wilkes, Benjamin: 498, 499
Wille, J.: 511

Willis, Arnold: 471

Woudenbergh, Wed.: 499
 Zanten, J. van: 522
 Zeeus, Jacob: 463

Register op titels

Aan de dichter van Demokryts en Heraklyts Blyspel: 464
 Aanhangel behorende tot De zeldzame levensgevallen van JCW: 474
 Aanmerkingen over de opgeworpen Hermes: 463, 465
 Aart's Letterkundige Almanak: 458
 Der Academische Frauenzimmer Spiegel: 449
 De Adelaar: 504
 Album studiosorum academiae Lugduno-Batavae 1575-1875: 447
 Algemeen wijsgerig- geschiedkundig en biografisch woordenboek der vrijmetselaren: 512
 Alle de gedichten tot versiering van de Antwerpse Courant: 532
 De Amsterdamse Argus: 472, 517, 518, 524, 526
 De Amsterdamse courant: 445, 446, 500
 De Amsterdamse Hermes: 445, 457, 458, 504, 514, 535, 540
 Amsterdamse Merkuur: 533
 De Antwerpse courantier in de rouw: 488, 530
 Antwerpse posttjdinge: 481, 488, 529, 530, 531, 535, 534, 535
 Antwerpse dinsdagse posttjdinge: 531, 532
 Antwerpse vrijdagse posttjdinge: 531, 532
 Arlequin destillateur: 514
 Een avontuurtje van een paar Vreugdendalers: 506
 De bastaard/pruikemaker te Delft: 537
 Een bedenkelijke strafvervolging met een gedugten nasleep (1740-1750): 494
 De bedruefde Antwerpse Courantier: 490, 530
 Beschouwing van de nieuwe Hermes: 463, 465
 De bezwering van de disperate Antwerpse courantier: 480, 481, 488 501, 529, 539
 Bibliothecae Tydemannianae: 472
 BNTL: 455
 De boekdrukkersfamilie Aertssens te Antwerpen: 529
 Boekzaal van Europe: 446
 Boekzaal der geleerde wereld (Maandelyke uittreksels): 446, 462 463, 464, 465
 Boere Opera, of Kloris en Roosje: 524
 Bredase apothekers: 511
 Briefgesprek aan A.: 450-454
 Democritus en Heraclitus Brabantse voyage (Demokriets en Herakliets Brabantse voyagie): 462, 501, 509
 De deugdzame hoveling: 523
 Dingman Beens en de kamer van Vreugdendal: 506

De doctor zonder promotie: 535
Don Quijote: 468, 469
De doorzichtige heremiet: 457, 472, 473, 501, 514
Droomgezicht of ene waarheid: 459-461
Drukkers en uitgevers te Breda tot de aanvang der 19de eeuw: 464
De Echo des werelds: 446, 472, 497, 502, 511, 514, 515, 529
De eerste columnist: 542
Enige letterlievende, zedekundige, historische en stichtelijke betrachtingen: 502
Enige scherpe aanmerkingen over De historie des Pausdoms: 502
The enlightened authorship of Jacob Campo Weyerman (1677-1747): 478

Epodon Liber: 523
 Erotisch woordenboek: 540, 541
 De Examiner of Hollandse zedenmeester: 502
 Ferdinand Huyck: 540
 De Gazette van Antwerpen: 481, 531
 Gedichten: 463
 De geest van Jacob Campo Weyerman: 474
 Geheimschrijver van staat- en kerke der Verenigde Nederlanden: 500
 De gehoornde broeders: 473, 501, 502, 539
 Gerusalemme liberata: 525
 Geschiedenis der Antwerpse schilderschool: 528
 De gevluchte Hermes: 511
 De gewaande baron, en bedrieglijke goudmaker ontmaskerd: 449
 Gezangen van Anacreon: 501
 GLN VI: 481, 534
 De goudmaker in 't nauw of De baron alchemist ten toon gesteld: 449
 's Gravenhaagse courant: 493
 Haagse Mercurius: 542
 De heer is betoverd en de juffer is behekst: 480
 Hensten na een merretje: 478
 De historie des pausdoms: 473, 502, 514
 Hofwijk: 525
 De Hollandse historische courant: 449, 542
 De Hollandse spion: 449
 De Hollandse zindelijkheid: 457, 473, 501, 502, 539
 Incogniti scriptoris nova poemata: 526
 Jacob Campo Weyerman, 18e eeuws broodschrijver: 478
 Jacob Campo Weyerman en zijn familie: 536, 537
 J.C., Den Verrezen Cartouche: 494
 JCW en Amerique (II): 473-474
 J.C. Weyerman in translation: an 18th-century fragment: 478
 De kluizenaar in een vrolijk humeur: 472, 473, 502
 't Kostelijk mal: 472
 Kunst en handel: 466-468
 De Laplandse tovertrommel: 504
 Leidse courant: 542
 De levens van de paus Alexander VI en van zijn zoon Caesar Borgia: 503
 De levensbeschrijvingen der Nederlandse konstschilders en konstschilderessen:
 447, 464, 467, 473, 474, 480, 503, 510, 513, 514 515
 De levensbijzonderheden van Johan Hendrik, baron van Syberg: 449, 458, 502
 Liber carminum: 516
 The literary riddle in Italy to the end of the 16th century: 526
 De literator R.M. van Goens en zijn kring: 511
 De Maagdenburgse alchemist: 503, 539
 De Maan bij Endymion: 522
 Maandelijkse 't zamenspraken tussen de doden en de levenden: 454, 503
 Medea: 525

Mengelpoëzij: 462, 464, 465
MEW: 457

Misverstand: 463, 465
 De naakte waarheid: 457, 540
 National Union Catalog: 473-474
 Nauwkeurige beschrijving der aardgewassen: 517
 De navorscher: 446
 De Nederlandsche leeuw: 469
 Nieuwe bijdragen tot de gesch. v.h. Nederl. toonoel [...]: 463
 De nieuwe encyclopedie: 457
 Nieuwstijding uit de andere wereld: 503
 Noordbrabantse studenten 1550-1750: 511
 Notulen van de grondvergadering van de Stichting JCW, 10 jan. 1981: 455-458
 Nijhoffs geschiedenislexicon. Nederland en België: 514
 Odusseia: 525
 On reformed gamester: 528
 Een onbekend Antwerpsch nieuwsblad uit de 18de eeuw: 531
 De ontleder der gebreken: 472, 497, 503, 514
 Ontleedkunde der hartstochten: 446
 Het oog in 't zeil: 454, 472, 473, 474, 503, 542
 Ook dat was Amsterdam: 540
 Op Demokritus en Heraklitus Brabantse voyage: 464
 Openhartige catagismus of Belijdenis der Vrij Metselaren: 503
 Opkomst en voortgang van de Mij. der Ned. Lett.: 511
 Oprechte Haarlemse courant: 446, 447
 Oud konst-toneel van Antwerpen: 534
 Paradise lost: 522
 Il Pastor fido: 516
 Persvrijheid tussen Pietro Aretino en de moderne retortjournalistiek: 542
 De Perziaanse zijdevever: 457, 472, 501, 539
 Piet fopt Jan en Jan fopt Piet: 504
 Pieter Paulus Rubens. De kosmische schilder: 454
 The radical enlightenment: Pantheïsts, Freemasons and Republicans: 445
 De Rotterdamse Hermes: 445, 455, 456, 457, 459, 460, 461, 462, 463, 465 466,
 467, 479, 504, 514, 516, 517, 518, 521, 524, 528
 De Rotterdamse Hermes in het land der kikvorsen: 461-466
 Rijklof Michael van Goens (1748-1810): 512
 Saturae: 525
 Schimp- en hekeldichten uit verscheide poëten: 471
 Schouwburg der hertstochten: 446
 Sleutel (op de Bezwinging van de Antwerpse courantier): 481, 486 487, 488, 501
 De sleutel van Demokriets en Herakliets pelgrimage: 509, 510
 De snappende goudbeurs: 457
 Song that women are but men's shadows: 527
 Song to Celia: 527
 Spiegel der allerschoonste courtisanen dezès tijds: 465
 De steen der wijzen: 503
 The Tatler: 457
 Taxandria: 512

TNTL 96: 456

Toegift op de Rotterdamse Hermes: 450-454

Treurvertoog ter loflijker geheugen van [...] Hendrik Velse: 446, 504

Tusculanae disputationes: 526

Verjaard briefgeheim: 470

Verkenningen in de achttiende eeuw: 534

Het vermakelijk wagenpraatje: 457, 458
 De verrezen Cartouche, of Leven en daden van [...] Jacob Gerritsze van Leyen [...]: 493, 494
 De voornaamste beweegredenen van Moses Marcus tot 't verlaten des joodsen godsdienst: 445, 456, 472, 474, 504
 De voornaamste gevallen van de wonderlijke Don Quichot: 447, 474, 503, 514, 541
 De vredecourier: 449
 De vrolijke tuchtheer: 446, 464, 465, 466, 471, 473, 504, 505, 518, 521, 527, 541
 De vrolijke kourantier: 540
 De vrijdenkerij in de journalistieke werken van Jacob Campo Weyerman: 445
 Het weelderig vernuft gestraft in de persoon van JCW: 446
 De werken van Jan van Gysen: 532, 533
 Weyerman en Don Quichot: 468-469
 Weyerman en 's Hertogenbosch: 448
 Zegenzang in de aanvang des jaars 1741: 458, 469, 473
 De zeldzame levensbijzonderheden van Arminius, Weyerman en Hennebo: 480, 503, 512
 De zeldzame levensgevallen van J.C. Wyerman: 474
 Zuster Anna: 454

Register op plaatsnamen

Abcoude, biografie JCW: 446, 500
 Amsterdam, GA: 505
 Amsterdam, Ned. Theater Inst.: 539
 Amsterdam, OB: 515
 Amsterdam, UB: 501
 Ann Arbor, Univ. of Michigan Library: 473
 Antwerpen, biografie JCW: 480-492, 528, 531, 533, 534, 535
 Antwerpen, SB: 530
 Berkeley, Bancroft Library: 473
 Berkeley, Univ. of Calif. Library: 474
 Den Bosch, biografie JCW: 449, 458, 495
 Breda (Abdera), biografie JCW: 449, 452, 462, 464, 480, 495, 496, 497, 506, 507, 509, 510, 512, 536, 537, 538
 Breukelen, biografie JCW: 497, 498, 499, 500
 Cambridge (Mass.), Andover-Harvard Theological Library: 474, 515
 Cambridge (Mass.), Harvard UL: 473, 474
 Chicago, UL: 473, 474
 Cleveland, Museum of Art Library: 473
 Columbia, Univ. of Missouri Library: 473
 Columbus, Ohio State Univ. Library: 473

Dar es Salaam, UB: 448
Delft, biografie JCW: 456, 536, 537, 538
Den Haag, ARA: 469
Den Haag, biografie JCW: 457, 458, 470, 494, 496, 540
Innsbruck, UB: 515
Los Angeles, Univ. of Calif. Library: 473
Madrid, BN: 447
Minneapolis, Univ. of Minnesota Library: 473
New Brunswick, Theological Seminary Library: 473
New Haven, Yale Divinity School Library: 474
New Haven, Yale UL: 473, 474
New York, Hispanic Society of America Library: 474
New York, Public Library: 473, 474
Newark, Univ. of Delaware Library: 473
Norman, Univ. of Oklahoma Library: 474

Philadelphia, Univ. of Pennsylvania Library: 474

Stanford, UL: 473

Straatsburg, BNU: 515

Utrecht, RA: 500

Vianen, biografie JCW: 470

Washington D.C., Library of Congress: 473, 474

't Woud, biografie JCW: 456